

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN BİLİM DALI

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Yavuz ÖZDEMİR

DANIŞMAN
Güner KOÇ AYTEKİN

Ankara, 2015

Yavuz ÖZDEMİR

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Ankara, 2015

T.C.

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Ana Bilim Dalı

Uluslararası Ticaret ve Finansman Yüksek Lisans Programı

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Yavuz ÖZDEMİR

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN

Aankara,2015

KABUL VE ONAY

Yavuz Özdemir tarafından hazırlanan “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Etkileri” başlıklı bu çalışma, 26/06/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hakan ÇERMİKLİ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Niyazi ERDOĞAN

Yukarıda imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM FORMU

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

1. Tezim sadece Ufuk Üniversitesi Yerleşkelerinden açılabilir.
2. Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Yavuz Özdemir

26/06/2015

ÖZET

Basit bir tanımla, ülkelerin aralarında ekonomik, sosyal ve kültürel bağlarını güçlendirmek amacıyla iki ya da daha fazla ülkenin aralarında kurdukları ortaklık anlaşması olarak tanımlayabileceğimiz ekonomik birleşmeler; günümüzde oldukça büyük bir önem kazanmıştır. Son yıllarda ülkeler arasında bu tür birleşmeler yaygınlaşmış, böylelikle ekonomik faaliyetlere hız kazandırılmış, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel alanda birbirilerine entegre olması hızlanmıştır. Bu tür birleşmeler, ülkelerin ticaretlerinin yönünü belirledikleri gibi, kültürel ve sosyal alanlarda da ülkeleri etkilemekte ve aynı zamanda ülkelerin politikalarını geliştirirken ya da yeni politikalar belirlerken göz önünde bulundurulmuş önemli bir etken olmaktadır. Ülkeleri hemen hemen her alanda etkileyen bu tür ekonomik birleşmelerin en önemlilerinden biri de gümrük birliğidir.

Türkiye'nin Avrupa ile ilişkileri çok eskilere dayanmakla beraber, Avrupa ve Türkiye'yi gümrük birliğine götürecek olan süreç, Türkiye'nin 1959 yılında AT'ye başvurmasıyla başlamış, 1963 yılında Ankara anlaşması ile resmîyet kazanmış ve 1996 yılında ise Gümrük Birliği Anlaşması ile hedeflenen Gümrük Birliği tamamlanmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci ise hala devam etmektedir.

Bu çalışmada ekonomik entegrasyon türlerinden önemli bir ekonomik birleşme türü olan gümrük birliği açıklanarak Avrupa Gümrük Birliği ayrıntılı olarak incelenmiştir. Gümrük birliği kapsamında Avrupa'nın Türkiye ekonomisi ile ilişkilerine değinilerek, Avrupa Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ve gelecekteki olası etkileri irdelenmiştir. Bu çalışmada 1959 yılından başlayıp ve gümrük birliğine tam üyelikle devam eden süreç ayrıntılı bir biçimde bilimsel olarak incelenmiş ve Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda Avrupa ve Türkiye arasında gelişebilecek politik ve ekonomik gelişmelere değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gümrük Birliği, Avrupa Birliği, Türkiye, Ekonomik Etkiler, Refah

ABSTRACT

Economic Coalition which with a simple description we can describe as articles of association that two or more countries' make with each other in order to reinforce their cultural, social, and economic relationship has become more of an issue recently. In the last years, these kinds of collations have become common between countries and so economic activities are accelerated and integration of countries in the fields of economical, social and cultural domain has sped up. These kinds of coalitions not only determine the way of countries' trade and affect the countries socially and culturally but also become an important factor which is taken into consideration while improving countries' politics or determining new politics. One of the most important economic coalitions which affects the countries almost in every field is Custom Union

Besides the relationship between Turkey and Europe dates back very old times, the process which will take Turkey and Europe to Custom Union started with Turkey's applying to European Union and became official with Ankara Agreement in 1963 and completed in 1996 with Custom Union which is aimed with Custom Union Agreement. The process of full membership of Turkey to European Union is still continuing.

In this study, Custom Union which is one of the most important economic coalition integration types has been explained and Europe Custom Union has been examined in detail. In the content of Custom Union, Europe's relationship with Turkish Economy is mentioned and the effects of Europe Custom Union on Turkish Economy and probable future effects are scrutinized. In this study the process which started in 1959 and continued with the full membership to Custom Union has been examined

scientifically in detail and politic and economic improvements which will be able to develop between Turkey and Europe towards Turkey's 2020 goals are mentioned.

Key words: Custom Union, European Union, Turkey, Economic Effects, Welfare

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BİLDİRİM FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. EKONOMİK BİRLEŞME TÜRLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ KAVRAMI.....	3
1.1. EKONOMİK BİRLEŞMELER.....	3
1.1.1 Serbest Ticaret Bölgesi.....	3
1.1.2. Gümrük Birlikleri	4
1.1.3 Ortak Pazar.....	5
1.1.4 Parasal Birlik ve Ekonomik Birlik	7
1.2. GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN STATİK ETKİLERİ	8
1.2.1 Ticaret Etkisi	8
1.2.1.1 Ticaret Yaratma Etkisi	10
1.2.1.2 Ticaret Saptırma Etkisi	13
1.2.2 Gümrük Birliklerinin Üretim Etkileri.....	14
1.2.2.1 Pozitif Etkileri	14
1.2.2.2 Negatif Etkileri.....	16
1.2.3 Gümrük Birliklerinin Tüketim Etkisi.....	16
1.2.4 Gümrük Birliklerinin Gelir Dağılım Etkisi	17
1.3 GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN DİNAMİK ETKİLERİ.....	19

1.3.1 Büyük Ölçekli Üretim Ekonomilerinin Etkileri	20
1.3.2 Teknolojik İlerlemenin Yarattığı Etkiler	20
1.3.3 Dış Rekabetin Artmasının Yarattığı Etkiler	22
1.3.4 Dışsal Ekonomiler Etkisi	25
1.3.5 Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi	26
1.4. AVRUPA GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN KAPSAMI, TANIMI VE TARİHÇESİ	30
1.5 AVRUPA GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN ORTAKLIK ORGANLARI	34
1.5.1 Ortaklık Konseyi	34
1.5.2 Ortaklık Komitesi	34
1.5.3 Karma Parlamento Komisyonu	35
1.5.4 Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi	35
1.5.5 Gümrük İşbirliği Komitesi	36
1.5.6 Gümrük Birliği Ortak Komitesi	36
2. TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİNE TAM ÜYELİK SÜRECİ	38
2.1 ANKARA ANTLAŞMASI	38
2.2 HAZIRLIK DÖNEMİ	39
2.2.1 İthalat kontenjanları	40
2.2.2 Alınan Mali Yardımlar	40
2.3 GEÇİŞ DÖNEMİ	41
2.3.1. Katma Protokol	42
2.3.1.1. Malların Serbest Dolaşımı	43
2.3.1.2. Kişilerin ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	44
2.3.1.3. Ekonomik Politikaların Yaklaştırılması	45
2.3.2 Mali Protokoller ve Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardımlar	46
2.3.2.1 Birinci Mali Protokol	48
2.3.2.2 İkinci Mali Protokol	50
2.3.2.3 Üçüncü Mali Protokol	51

2.3.2.4 Dördüncü Mali Protokol.....	52
2.3.2.5 Özel İşbirliği Fonu.....	52
2.3.2.6 1996-1999 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar	53
2.3.2.7 2000-2006 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar	55
2.3.2.8 2007-2013 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar	57
2.3.2.9 2014-2020 Döneminde Sağlanacak Mali Yardımlar	60
2.4 SON DÖNEM	64
2.4.1 Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası	65
2.4.2 Tarım Ürünleri.....	71
2.4.3 Gümrüklere İlişkin Hükümler ve AB Gümrük Mevzuatı	72
2.4.4 Kamu Alımları	76
2.4.5 Vergilendirme.....	78
2.4.6 Kurumsal Hükümler	80
2.4.7 Uyuşmazlıkların Çözümleri ve Son Düzenlemeler	80
3. AVRUPA GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ.82	
3.1 GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE SEKTÖREL BAZDA ETKİLERİ	83
3.1.1 Sanayi Sektörüne Etkileri	83
3.1.2 Hizmet Sektörüne Etkileri	87
3.1.3 Tarım Sektörüne Etkileri.....	92
3.1.4 Ticaret Hadlerine Etkileri.....	98
3.2 LOJİSTİĞİN GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDEKİ ETKİLERİ	104
3.2.1 Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisinde Lojistiğin Yeri	105
3.2.2 Türkiye'nin 2023 Hedefleri Doğrultusunda Lojistiğin Önemi.....	112
3.3 GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ İLE İLGİLİ ÖNGÖRÜLER	114
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKÇA	122
ÖZGEÇMİŞ.....	135

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Ekonomik Entegrasyon Aşamaları	3
Tablo 1.2: A Ülkesine Göre Gümrük Birliğinin Ticaret Yaratıcı Etkisi	10
Tablo 1.3: Avrupa Birliği ile Dış Ticaret (1980-1995)	11
Tablo 1.4: Avrupa Birliği ile Dış Ticaret(1995-2014)	12
Tablo 1.5: A Ülkesine Göre Gümrük Birliğinin Ticaret saptırıcı Etkisi	14
Tablo 1.6: AB Bütünleşme Süreci Kronolojisi ve Önemli Aşamalar	32
Tablo 2.1: Mali Protokoller Dönemi Mali Yardımları	47
Tablo 2.2: Birinci Mali Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler	48
Tablo 2.3: İkinci Mali Protokol Kapsamında Sağlanan Mali Yardımlar	50
Tablo 2.4: Üçüncü Mali Protokolle Finanse Edilen Projeler.....	51
Tablo 2.5: Gümrük Birliği Döneminde Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardımlar.....	54
Tablo 2.6: Türkiye'ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardım.....	56
Tablo 2.7: IPA Dönemi (2007-2013) Türkiye Mali Yardım Miktarları.....	58
Tablo 2.8: 2007-2013 IPA Dönemi AB Mali Yardımının Aday ve Potansiyel Aday Ünelere Göre Dağılımı	59
Tablo 2.9: Çok Yıllı Mali Çerçeve.....	61
Tablo 2.10: 2014-2020 Dönemi İçin IPA Kapsamında Olan Başlıklar Altbaşlıklar ve Politikalar	63
Tablo 2.11: En Fazla İthalat Yapılan 20 Fasil	68
Tablo 2.12: En Fazla İhracat Yapılan 20 Fasil	70
Tablo 3.1: Tarım ve Hizmetler Ticareti Simülasyon Sonuçları: Türkiye'nin Ekonomik Refahı ve GSYH'sı Üzerindeki Etkileri	90
Tablo 3.2: Üç Senaryoya Göre AB Ortak Tarım Politikası	93
Tablo 3.3: Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Payı	94
Tablo 3.4: Tarımsal İhracatta ve İthalatta İlk On Ülke	95
Tablo 3.5: Türkiye Tarım Ürünleri Dış Ticareti	96
Tablo 3.6: 2014 Yılı İlerleme Raporu Türkiye Tarım Sektörü Analizi.....	98
Tablo 3.7: AB'nin Türkiye'nin Toplam Dış Ticaretindeki Payı	99
Tablo 3.8: Türkiye'deki Antrepo Sayılar.....	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1.1: 1923-2014 Döneminde Türkiye'de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar.....	29
Grafik 3.1: Hizmetler Ticareti Kısıtlayıcılık Endeksi.....	88
Grafik 3.2: Aylar Bazında Toplam İhracat	100
Grafik 3.3: Aylar Bazında Tarım İhracatı.....	101
Grafik 3.4: Aylar Bazında Sanayi Sektörü İhracatı	102
Grafik 3.5: Aylar Bazında Madencilik İhracatı	103
Grafik 3.6: İhracatta Taşıma Türlerinin Payı.....	109
Grafik 3.7: İthalatta Taşıma Türlerinin Payı.....	110

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Enerji Topluluğu
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BRIC	Brasil, Russia, Indiana, China -Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
CE	Conformité Européen - Avrupa Uygunluğu
CEN	Comite Europeen de Normalisation - Avrupa Standartlaştırma Komitesi
CENELEC	Comite Europeen de Normalisation Electrotechnique - Avrupa Elektroteknik Standartlaştırma Komitesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EA	European Accreditation - Avrupa Akreditasyon Birliği
EFTA	Europa Free Trade Agreements - Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması
EKAP	Elektronik Kamu Alımları Platformu
EURATOM	The European Atomic Energy Community - Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EUROMED	Euro-Mediterranean Partnership - Avrupa Akdeniz Ortaklığı
GB	Gümrük Birliği
GBOK	Gümrük Birliği Ortak Komitesi
GTAP	Global Trade Analysis Project - Küresel Ticaret Analizi Projesi
IAF	Uluslararası Akreditasyon Forumu

ILAC	Uluslararası Laboratuvar Akreditasyonu Birliği
IMF	International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance - Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IRU	International Road Transport Union - Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği
ISPA	Instrument for Structural Policiesfor Pre-Accession - Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KPK	Karma Parlamento Komisyonu
MEDA	Mediterranean Economic Development Area - Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı Projesi
MENA	Middle East and North Africa - Orta Doğu ve Kuzey Afrika Programı
MERCOSUR	Mercado Común del Sur - Güney Amerika Pazarı
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NAFTA	The North American Free Trade Agreement - Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	Ortak Ticaret Politikası
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi

PHARE	Poland And Hungary: Assistance For Restructuring Their Economies - Polonya Ve Macaristan Ekonomilerinin Yapılanması İçin Yardım Programı
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı
STA	Serbest Ticaret Anlaşmaları
STRI	Services Trade Restrictiveness Index - Dünya Bankası Hizmetler Ticareti Kısıtlayıcılık Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership -Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması
UTİKAD	Uluslararası Taşımacılık Ve Lojistik Hizmet Üretenler Derneği

GİRİŞ

Eski çağlardan beri bazı düşünürler ve politika yapıcılar tarafından, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanda bütünleşmiş bir Avrupa fikri zaman zaman ortaya atılmış fakat bu konuda bir ilerleme kaydedilememiştir. Bütünleşmiş bir Avrupa yolundaki ilk ciddi adımlar ise ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında atılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1950 yılında Fransa Dış İşleri Bakanı Robert Schuman tarafından hazırlanan Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanan ve Schuman Planı olarak bilinen, Schuman Deklarasyon'u Avrupalı devletlerin bir kısmını bir araya getirmeyi başarmıştır. 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. 1957 yılında Roma Antlaşması ile işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verilmiş ve bununla birlikte 1958 yılında bu oluşumun adı Avrupa Ekonomik Topluluğu olmuştur.

Türkiye, 1959 yılında AET'ye başvurmuş, 1963 yılında Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Gümrük Birliği ile sonuçlanacak olan süreç başlamıştır. Devam eden süreç ile karşılıklı pek çok anlaşma imzalanmış ve nihayetinde 1996 yılında Türkiye, Avrupa Gümrük Birliği'ne tam üye olmuştur. Gümrük Birliği ile beraber Türkiye, tarım, sanayi, hizmet sektörü gibi pek çok ekonomik alanda reformlar yapmış ve Avrupa'ya uygun politikalar geliştirmiştir. Türkiye ekonomik alanların yanı sıra sosyal kültürel ve çevresel alanlarda da Avrupa'dan etkilenmiş ve bu konudaki politikalarını Avrupa doğrultusunda değiştirmiş ya da yeni politikalar geliştirmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde ekonomik birleşme türleri ve ekonomik birleşme türlerden gümrük birliği açıklanarak; gümrük birliğinin genel etkilerine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye'nin AET'ye başvurmasından, 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne tam üye olmasına kadar olan süreç ele alınmıştır. Tam üyelik süreci içerisinde Avrupa'ya uyum amacıyla pek çok yenilik yapılmış; uyum yasaları ve yeni politikalar geliştirilerek Türkiye ve Avrupa arasındaki farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır. Bu farklılıkların giderilmesi ve reformların yapılması için gerekli olan fonların bir kısmı Avrupa'dan kredi ya da hibe olarak

alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Avrupa Gümrük Birliği'nin, Türkiye ekonomisi üzerindeki doğrudan etkilerine değinilmiş, aynı zamanda Türkiye Ekonomisinin, Avrupa ekonomisine etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca Avrupa-Türkiye entegrasyonunda son yıllarda önemi artan lojistik konusu üzerinde durularak, Türkiye ve Avrupa'da lojistiğin önemine değinilmiş ve ekonomiye olan etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmada, olumsuz yönlerine rağmen Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine daha çok olumlu yönde katkı sağladığı düşünülmektedir.

I. BÖLÜM

1. EKONOMİK BİRLEŞME TÜRLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ KAVRAMI

1.1. EKONOMİK BİRLEŞMELER

Ekonomik bütünleşme (entegrasyon) günlük dilde farklı ekonomilerin kaynaşması, birleşmesi anlamında kullanılmaktadır. Literatüre baktığımızda ilk olarak 1620 yılı basımlı İngilizce sözlükte parçaları bir bütün haline getirmek anlamında kullanılmıştır. Ekonomik bütünleşme kavramı için bugüne kadar değişik tanımlar yapılmıştır. Ekonomik birleşme, en basitinden en karmaşığına kadar her türlü engelin ortadan kaldırılması, faktör hareketliliğine serbestlik tanınması, politikaların uyumlaştırılması ve bunların hepsinin birleşmesi sonucu oluşturulan bütünleşme şeklidir.¹

Tablo 1.1: Ekonomik Entegrasyon Aşamaları				
Entegrasyonun Aşamaları	Tarifelerinin ve Kotaların Kaldırılması	Ortak Gümrük Tarifelerinin Uygulanması	Üretim Faktörleri Hareketlerinin Serbest Dolaşımı	Ekonomik ve Sosyal Politikalar ile Kurumların Uyumlaştırılması
Serbest Ticaret Bölgeleri	Var	Yok	Yok	Yok
Gümrük Birlikleri	Var	Var	Yok	Yok
Ortak pazarlar	Var	Var	Var	Yok
Ekonomik Birlikler	Var	Var	Var	Var

Kaynak: Ramazan Kılıç, Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği, 2014
Ahmet Çimen, Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, 1996

1.1.1 Serbest Ticaret Bölgesi

Genel olarak serbest bölgeler; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir.

¹ Emin Ertürk, Uluslararası İktisat, Alfa-Aktüel Yayınları, İstanbul, 1998, s.144.

Bu birleşme türünde, üye ülkeler arasındaki ticarete dair gümrük tarifeleri kaldırılmakla beraber miktar kısıtlamaları da kaldırılır. Serbest ticaret bölgelerinin gümrük birliklerinden en önemli farkı: serbest ticaret bölgeleri üye ülkeleri birlik dışındaki ülkelere kendi ülkelerinin gümrük tarifelerini uygularken, gümrük birliğine üye olan ülkeler ise gümrük birliği dışındaki ülkelere ortak bir tarife uygulamaktadır.²

Türkiye, pek çok ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması yapmış ve pek çok ülke ile de müzakerelere devam etmektedir. EFTA, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Fas, Filistin, Gürcistan, İsrail, Karadağ, Makedonya, Mısır, Sırbistan, Suriye, Şili, Tunus, Ürdün, Güney Kore ve Morityus ile yapılan STA'lar, 2015 yılı itibarıyla hala yürürlükte olan anlaşmalardır. Lübnan, Malezya, Kosova, Moldova, Gana, Faroe Adaları ile müzakere süreci tamamlanmasına rağmen iç onay süreçlerinin tamamlanmasından dolayı hala yürürlükte değildir. İç onay süreçlerinin tamamlanmasından sonra bu anlaşmalarında yürürlüğe girmeleri beklenmektedir. Bunun dışında, Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Japonya, Singapur, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Libya gibi ülkelerle STA müzakereleri devam etmektedir.³

1.1.2. Gümrük Birlikleri

Gümrük Birliği teorisini ortaya koyan ve bu teorinin öncülerinden sayılan Jacob Viner ve James Edward Meade 1950'li yıllarda ortaya koydukları eserlerde GB'nin temellerini atmışlardır. Viner ve Meade gümrük birliğini: üye ekonomilerin aralarında mal dolaşımını sınırlayan her türlü engelleri ortadan kaldırmaları ve oluşturulan birlik dışında kalan üçüncü ülkelere karşı ise tek ve ortak bir gümrük tarifesi uygulamaları biçimde oluşturulan bir ekonomik yapı olarak tanımlamışlardır.⁴

Günümüzde gümrük birliği kavramı daha da gelişerek, ülkelerin kendi aralarında anlaşarak gümrükleri kaldırması ve diğer ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulaması gibi bir ekonomik yapının ötesine geçerek kişilerin serbest dolaşımı

² Ahmet Çimen, Gümrük Birliği ve Avrupa topluluğu Türkiye İlişkileri, Ankara, Adil, 1996, s.12

³ T.C. Ekonomi Bakanlığı, Mevcut Serbest Ticaret Anlaşmaları, (Erişim),http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/D%C4%B1%C5%9F%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/Serbest%20Ticaret%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/Genel_Bilgi.html 27 Nisan 2015

⁴ Jacob Viner, The Customs Union Issue, Oxford Universitypress, 1950
James Edward Meade, Problems of Economic Union, 1953

nedeniyle kültürel bir bütünlüğü de ifade etmektedir. Aynı zamanda eğitim, çevre sorunları gibi pek çok sosyal alanda da birlik üyeleri işbirliğine gitmektedir.

Bir başka deyişle; gümrük birlikleri, en az iki ülkenin ya da daha fazla ülkenin bir araya gelerek sınırlarda mallara uygulanan her türlü tarife ve engellerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı serbest ticaret alanları olarak tanımlanabilir. Ortak ülkeler ortak bir dış ticaret politikası oluştururlar ancak bazı ithalat kotaları uygulayabilirler. Gümrük birliği oluşturmanın başlıca nedenleri, genelde ekonomik verimliliği ve etkinliği arttırmak ve ortak ülkeler arasında daha sıkı bir politik ya da kültürel bağlar oluşturmaktır.

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi birlik üyeleri arasında yapılan ithalat ve ihracat işlemlerinde her türlü miktar kısıtlamaları (kotalar) kaldırılmakta, gümrük vergileri alınmamakta, malların serbest dolaşımı sağlanmaktadır. Bu yönüyle serbest ticaret bölgelerine benzemekte, ancak bundan farklı olarak birliğe üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ulusal tarifeleri yerine birlikçe oluşturulan ortak gümrük tarifeleri uygulanmaktadır. Gümrük birliklerinde ithalat yapılan üçüncü ülkelere elde edilen gümrük vergi gelirleri ithalatı yapan ülkeye değil ortak bir fon da toplanarak birliğin bütçesine aktarılmaktadır. Fonda toplanan bu bütçeyle de ortak giderler karşılanmaktadır.⁵

Günümüzde ekonomik ve kültürel bağların kurulduğu gümrük birliklerine örnek teşkil edecek pek çok yapılanma mevcuttur. Güney Afrika Gümrük Birliği, Doğu Afrika Gümrük Birliği, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi, Orta Amerika Gümrük Birliği, Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay, Venezuela üyesi olduğu Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Avrupa Gümrük Birliği gibi yapılanmalar gümrük birliğine verilebilecek en iyi örneklerdir.

1.1.3 Ortak Pazar

Bu tür birleşmelerde gümrük birliğinde olduğu gibi üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılmakta, birlik dışında kalan ülkelere ortak bir gümrük

⁵ Çimen, a.g.e., s.20

tarifesi uygulanmaktadır. Ayrıca, emek ve sermaye gibi üretim faktörleri üye ülkeler arasında serbestçe dolaşmaktadır.⁶

Ortak pazarı gümrük birliklerinden ayıran en temel özellik, emek, sermaye, doğa, girişimci gibi üretim faktörlerinin serbest dolaşımıdır. Ortak pazarda bir nevi sınırlar kalkmakta, tüm ekonomik anlaşmalarda ve faaliyetlerde ortak kararlar alınmaktadır. Ortak Pazar ve Gümrük Birliği arasında ki farkı daha net anlayabilmek için Türkiye-AB arasında ki ilişkiyi incelemek gerekir. Türkiye AB Gümrük Birliği'ne 1996 yılından beri üye bir ülke konumunda olup üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaktadır. Gümrük Birliği kapsamında AB ile Türkiye arasında sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri gibi mallar serbest dolaşmaktadır. Emek sermaye gibi üretim faktörlerinin serbest dolaşımı ise söz konusu değildir. Türkiye'nin ortak politikaların yürütüldüğü, ortak gümrük tarifelerinin uygulandığı, üretim faktörlerinin serbest dolaştığı AB Ortak Pazarına girmesi ise AB'ye tam üye olabilmesinden geçmektedir. Türkiye GB üyesi olmasına rağmen AB Ortak Pazarı'na üye değildir. 2015 yılı itibarıyla Türkiye, AB Ortak Pazarı'na tam üye olabilmek amacıyla gerekli iç düzenlemeleri ve uyum çalışmalarını devam ettirmektedir.

Ortak pazar içerisinde yer alan üye ülkelere ait sermaye için bu ülkeler içerisinde yatırım serbest hale gelecek ve üye ülkelerdeki emek, ülkeler arasında serbestçe hareket edebilecektir. Sermaye hareketliliğini engelleyen kuralların kaldırılması emek hareketliliğini engelleyen kuralların kaldırılmasından daha kolaydır. Ülkede uygulanan dolaylı emek hareketliliğini engelleyen kuralların kaldırılması o ülkede bazı problemlere yol açabilmektedir. Bu aşamada mal ve hizmet piyasalarıyla beraber faktör piyasalarında da hareketliğin sağlanmasındaki amaç, ortak pazar içinde faktör fiyatlarının eşitlenmesi ve etkin kullanımının sağlanmasıdır.⁷

Ortak pazarda emek faktörünün serbest dolaşımı söz konusu olduğundan ülkeler arasında ekonomik dengeler olmalı ve ortak politikalar uygulanmalıdır. Ülkeler arasında büyük ölçüde farklı ekonomik gelişmişlik düzeyleri olduğunda ya da ortak politika yürütülmemesinden dolayı bir üye ülkede meydana gelen krizde diğer üyelere yoğun emek göçü olabilmektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üye olamamasının önündeki en

⁶ Cihan Dura, Hayriye Atik, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, 2 Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s.8.

⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, Türkiye ve AT-I, Ankara, Ümit Yayınları, 1993, s. 21.

büyük engellerden biri de emek göçünün yoğun olması korkusudur. Türkiye ve AB arasındaki ekonomik kalkınmışlık ve refah düzeyi arasındaki fark düşünüldüğünde ülkemizin daha hızlı ve doğru ekonomik ve sosyal politikalar ile Avrupa seviyesine yaklaşması gerekmektedir.

1.1.4 Parasal Birlik ve Ekonomik Birlik

Birlik üyesi olan ülkeler, ulusal ekonomik bağımsızlıklarını büyük ölçüde yitirip yerine bu kararları alacak olan uluslar üstü bir otoriteye bırakacaktır. Böylece tam bütünleşmeye yönelik para ve maliye politikalarında bir uyumlaşmaya doğru gidilecektir. Burada temel amaç sadece faktör ve mal piyasasının birleşmesi değil, ayrıca para ve finans piyasalarının büyümeyi sağlayacak, hatta teşvik edecek şekilde uyumlaştırılmasıdır.⁸

Ekonomik entegrasyonun başarısının genellikle birbirini takip eden aşamalara bağlı olduğu söylenebilir. Bu aşamalar, paranın tam ve değiştirilemez konvertibilitesini, döviz kuru dalgalanmalarının azaltılması, değişmez sabit fiyat istikrarının sağlanması ve üye ülkeler arası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu adımlar başarılı bir şekilde tamamlandığında, birliğe katılan ülkelerin parasal ve mali sektörlerinin entegrasyonu gerçekleşir. Para birliği veya parasal bütünleşme aşağıda belirtilen aşamalardan sonra gerçekleşir :⁹

- Döviz Kuru Birliği
- Kredi Mekanizması ve Borç Tasfiye Sistemi
- Konvertibilite
- Ekonomi Politikalarının Eşgüdümü
- Ortak Merkez Bankası
- Ortak Para Birimi

Bütünleşmenin ilk dört aşaması gerçekleştikten sonra, ortak merkez bankasının kurulması, ortak para ve ortak para politikası uygulaması, kendiliğinden meydana gelecek aşamalardır.

⁸ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, 2013, s. 205

⁹ Bedriye Tunçsiper, Şimal Yakut, ‘Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi Ve Türkiye'nin Uyumunu’, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, t.y. , s.102-105

Günümüzde parasal birliğe örnek teşkil edecek birçok örnek vardır. Bunların başında Avrupa Birliği'nin uyguladığı olduğu Euro Bölgesi gelmektedir. 2015 yılı itibarıyla 18 ülke Avrupa ortak para birimi olan Euro'yu kullanmaktadır. Euro kullanan ülkelerden en sonuncusu Letonya olmuştur. Ayrıca Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında Türk Lirası'nın kullanılması da parasal birliğe örnek teşkil edebilecek mahiyettedir. Parasal birlik ile beraber ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon artar ve ülke ekonomileri adeta tek bir ekonomi halini alır.

1.2. GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN STATİK ETKİLERİ

Teknolojik ve ekonomik yapının değişmediğini varsayarak, gümrük birliği gibi ekonomik bir yapıya üye olan bir ülkenin ithal ettiği malların fiyatlarında değişiklikler olacaktır. Örneğin gümrük birliğine üye olan bir A ülkesi daha önce telefon ithal ettiği bir B ülkesi ile aynı birlik içerisindeyse, gümrük vergileri kalkacağından bu ithal ettiği malı daha ucuza ithal edecektir. Bu durumun dışında diyelim ki A ülkesi bir gümrük birliğine girdikten sonra B ülkesinden ithal ettiği telefonu artık gümrük birliği başka bir ülkeden gümrük vergileri olmadığı için daha ucuza ithal edecektir. Gümrük birliklerinin statik etkilerini kısaca tanımlayacak olursak: Teknolojik ve ekonomik yapının değişmediğini kabul ederek, üretim faktörlerinin yeniden dağıtılması ile ortaya çıkan sonuçlardır.

Gümrük birliğinin statik etkilerini şu başlıklar altında açıklayabiliriz:¹⁰

- Ticaret Etkileri
- Gümrük Birliğinin Üretim Etkileri
- Gümrük Birliğinin Tüketim Etkileri
- Gümrük Birliğinin Gelir Dağılım Etkileri

1.2.1 Ticaret Etkisi

Gümrük birliklerinin etkilerini ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etki olarak inceleyebiliriz. Şayet ticaret yaratıcı etki ticaret saptırıcı etkiden daha büyük olursa, birliğin ortalama kaynak verimliliği yükselir ve bu durum refahının artmasına da katkı

¹⁰ Çimen, a.g.e, s. 21-28

sağlar. Diğer bir dururumda, yani ticaret saptırıcı etkinin ticaret yaratıcı etkiden daha büyük olması durumunda ise kaynaklarının ortalama verimliliği düşer, maliyetler yükselir ve dünya refahı düşer. İlerleyen bölümlerde değineceğimiz olumlu (pozitif) üretim etkisi Viner' in GB'nin ticaret yaratıcı etkisi şeklinde tanımladığı etki ve olumsuz (negatif) üretim etkisi de ticaret saptırıcı etkidir. Viner ticaret yaratıcı etkinin maliyetleri düşürdüğü için refahı arttırdığını, ticaret saptırıcı etkinin ise maliyetleri artırdığı için refahı azalttığını savunmuştur.

İlk Refah Teoremi rekabet ile refah arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. İlk Refah Teori'si dünya refahını en yükseğe çıkarmak için, tam rekabet ve serbest ticaret politikasının gerektiğini ve ancak bu politikalarla refahın artacağını savunmaktaydı.¹¹ Richard Lipsey ve Kevin Lancaster(1957)ortaya koydukları ünlü makalelerinde İkinci En İyi Teori'yi geliştirmişlerdir. Bu iktisatçılar, monopoller nedeniyle tam rekabetin her alanda sağlanamayacağını ve rekabetin dengeye erişemeyeceğini savunmuşlardır.

Gümrük birlikleri üye ülkeler arasındaki ticareti artırırken aynı zamanda gümrük dışında kalan üçüncü ülkeler ile ticari ilişkileri zayıflatmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni ise gümrük dışında kalan ülkelere uygulanan gümrük tarifeleridir. Bu gibi nedenlerle Üye ülkenin birlik içindeki bir başka üye ülkeyle ticareti artmakta ya da azalmaktadır. Bu durum birlik dışında kalan diğer ülkelerle olan ticari ilişkiler için de geçerlidir.

Pareto Optimumu'na göre üretici, tüketici, faktör sahiplerinin birinin durumu kötüleşmeden kısaca toplumdaki bir başka bireyin durumunu kötüleştirmeden, bir diğerinin durumunu düzeltmek mümkün değildir. Pareto Optimumu'na göre refah artışı ancak bu şekilde olur.¹²Toplumda üretici ya da tüketicinin tek tarafı olarak refah seviyesinin yükselmesi toplumun refah seviyesini yükseltmez. Pareto Optimumu'na göre üretime ve tüketime aynı anda etkinlik kazandırılmakla ancak refah sağlanabilir.

¹¹Kegon Teng Kok Tan, The First Fundamental Theorem Of Welfare Economics, (Erişim) <http://www.math.uchicago.edu/~may/VIGRE/VIGRE2008/REUPapers/Tan.pdf> , 7 Nisan 2015

¹²Gerard Debreu, "Valuation Equilibrium And Pareto Optimum", Cowles Commission For Research In Economics, Vol.40, 1954, s.588

Ancak Lipsey (1957) ve Lancaster (1957) bu duruma karşı çıkmış ve Pareto Optimumu'nun yeterli olmadığını ve bu yolla kaynakların etkin dağıtılmayacağını savunmuşlardır.¹³

1.2.1.1 Ticaret Yaratma Etkisi

Birliğe üye olmadan önce üçüncü ülkelerden gümrük vergisi ödeyerek bir malı temin eden ülke, birliğe katıldıktan sonra aynı malı gümrük vergisi ödemediği diğer üye ülkelerden daha ucuza temin edebilecektir. Aynı şekilde birliğe katılmadan önce bir malı yüksek maliyetle üreten ülke, birliğe katıldıktan sonra aynı malı daha az maliyetle üreten bir diğer üye ülkeden gümrük vergisi ödemediği ithal ederek kendi yüksek maliyetli üretimine son verebilecektir.

Bu iki durumda da ithalatçı ülke o malı daha ucuza temin edecek ve aynı zamanda ihracatçı ülkenin de ihracatı artacaktır. İhracatın artmasıyla birlikte ülkenin gelir düzeyi artacak buna bağlı olarak da refah düzeyi yükselecektir. Bu; ülkenin, birliğin ve dünyanın ticaret hacminin artması demektir. Bu etkiye “gümrük birliklerinin ticaret yaratma etkisi” denmektedir.¹⁴

Tablo 1.2: A Ülkesine Göre Gümrük Birliğinin Ticaret Yaratıcı Etkisi			
Ülkeler	X malı birim Fiyatı	Gümrüklü Fiyatı	A ve B Ülkelerinin Gümrük Birliği Kurması
A	50	50	50
B	40	80	40
C	45	90	90
Kaynak: Ramazan Kılıç, Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği, 2014, s.20			

Tablo 1.2’de X malına baktığımızda A, B ve C ülkelerinde ki birim maliyet fiyatlarının sırasıyla 50, 40 ve 45 olduğunu görüyoruz. X malına % 100 gümrük uygulandığında yine sırasıyla birim maliyet fiyatlarının üçüncü sütunda görüldüğü gibi 50, 80 ve 90 olduğunu görüyoruz. Böyle bir durumda A ülkesi en ucuz X malını kendisi ürettiği için, B ya da C ülkesinden ithal etmeyecek kendisi üretecektir. A ve B ülkesinin kendi aralarında bir gümrük kurmaları durumunda ise B ülkesinden yapılan X malı ithalatında gümrükler kalkacak ve X malının birim fiyatı, maliyet birim fiyatı ile aynı

¹³Lipsey R.G., K. Lancaster, “The General Theory Of Second Best,” Review of Economic Studies, 1957, s.1-11

¹⁴Çimen, a.g.e., s.22

olacak yani 40 olarak kalacaktır. C ülkesinden yapılan ithalatta ise %100 gümrük uygulanmaya devam edileceğinden, birim fiyatı 90 olacaktır. Bütün bu durumlar düşünüldüğünde A ülkesi X malını üretmek yerine, birliğe dahil olan B ülkesinden X malının ithalatını gerçekleştirecektir. A ülkesi X malını üretmek yerine daha ucuza B ülkesinden ithal edecek, A ve B ülkeleri arasında ki ticaret artacaktır.

Tablo 1.3: Avrupa Birliği ile Dış Ticaret (1980-1995)									(Milyar Dolar)			
DÖNEM	İhracat				İthalat				Dış Ticaret Dengesi			
	AB İhracat Değeri	Önceki Dön. Göre Değ. (%)	Genel İhracat Değeri	Genel İhr. İçindeki Payı (%)	AB İthalat Değeri	Bir Önceki Dön. Göre Değ. (%)	Genel İthalat Değeri	Genel İthalat İçindeki Payı (%)	AB Dış Ticaret Deng.	Bir Önceki Dön. Göre Değış. (AB) (%)	Genel Dış Ticaret Deng.	Bir Önceki Dön. Göre Değ. (Genel) (%)
1980	1.668	-	2.910	57,3	3.145	-	7.909	39,8	-1.477	-	-4.999	-
1981	1.807	8,3	4.702	38,4	3.424	8,9	8.933	38,3	-1.617	9,5	-4.231	-15
1982	2.088	15,6	5.745	36,3	3.088	-9,8	8.842	34,9	-1.000	-38,2	-3.097	-27
1983	2.326	11,4	5.727	40,6	3.534	14,4	9.235	38,3	-1.208	20,8	-3.508	13
1984	3.070	32,0	7.133	43,0	4.161	17,7	10.757	38,7	-1.091	-9,7	-3.624	3
1985	3.509	14,3	7.958	44,1	4.535	9,0	11.343	40,0	-1.026	-6,0	-3.385	-7
1986	3.559	1,4	7.456	47,7	5.292	16,7	11.104	47,7	-1.733	68,9	-3.648	8
1987	5.269	48,0	10.190	51,7	6.482	22,5	14.157	45,8	-1.213	-30,0	-3.967	9
1988	5.618	6,6	11.662	48,2	6.730	3,8	14.335	46,9	-1.112	-8,3	-2.673	-33
1989	5.887	4,8	11.624	50,6	6.965	3,5	15.792	44,1	-1.078	-3,1	-4.168	56
1990	7.485	27,1	12.959	57,8	10.597	52,1	22.302	47,5	-3.112	188,7	-9.343	124
1991	7.783	4,0	13.593	57,3	10.675	0,7	21.047	50,7	-2.892	-7,1	-7.454	-20
1992	8.476	8,9	14.714	57,6	11.514	7,9	22.871	50,3	-3.038	5,0	-8.157	9
1993	8.272	-2,4	15.345	53,9	14.913	29,5	29.428	50,7	-6.641	118,6	-14.083	73
1994	9.389	13,5	18.105	51,9	11.643	-21,9	23.270	50,0	-2.254	-66,1	-5.165	-63
1995	12.206	30,0	21.637	56,4	18.024	54,8	35.709	50,5	-5.818	158,1	-14.072	172

Kaynak: TÜİK Verileri Derlenerek Hazırlanmıştır, www.tuik.gov.tr

Tablo 1.3, Gümrük Birliği öncesi dönem olan 1980-1995 yılları arasındaki AB ile dış ticaretimiz göstermektedir. Bazı yıllarda istisnai olarak AB ile olan dış ticaretimiz dalgalanma göstermiş fakat genel olarak, 1980 yılındaki ekonomide liberalleşme kararlarının da etkisiyle, AB ile olan ithalat ve ihracat oranımızın arttığı görülmektedir. Yine Tablo 1.3'e göre, genel ithalat değeri, genel ihracat değerinden sürekli olarak fazla olduğu da dikkat çekici bir noktadır.

Tablo 1.4: Avrupa Birliği ile Dış Ticaret (1995-2014) (Milyar Dolar)												
Dönem	İhracat				İthalat				Dış Ticaret Dengesi			
	AB İhracat Değeri	Önceki Dön. Göre Değ. (%)	Genel İhracat Değeri	Genel İhr. İçindeki Payı (%)	AB İthalat Değeri	Bir Önceki Dön. Göre Değ. (%)	Genel İthalat Değeri	Genel İthalat İçindeki Payı (%)	AB Dış Ticaret Deng.	Bir Önceki Dön. Göre Değiş. (AB) (%)	Genel Dış Ticaret Dengesi	Bir Önceki Dön. Göre Değ. (Genel) (%)
1995	12.206	30,0	21.637	56,4	18.024	54,8	35.709	50,5	-5.818	158,1	-14.072	172
1996	12.590	3,1	23.224	54,2	24.349	35,1	43.626	55,8	-11.756	102,1	-20.402	45
1997	13.471	7	26.261	51,3	26.128	7,3	48.559	53,8	-12.657	7,6	-22.298	9,3
1998	14.837	10,1	29.974	55	25.297	-3,2	45.921	55,1	-10.460	-17,4	-18.947	-15
1999	15.454	4,2	26.587	58,1	22.538	-10,9	40.671	55,4	-7.084	-32,3	-14.084	-25,7
2000	15.688	1,5	27.775	56,5	28.552	26,7	54.503	52,4	-12.864	81,6	-26.728	89,8
2001	17.576	12	31.334	56,1	19.841	-30,5	41.399	47,9	-2.265	-82,4	-10.065	-62,3
2002	20.458	16,4	36.059	56,7	25.698	29,5	51.554	49,8	-5.240	131,3	-15.495	53,9
2003	27.479	34,3	47.253	58,2	35.157	36,8	69.340	50,7	-7.677	46,5	-22.087	42,5
2004	36.699	33,6	63.177	58,1	48.131	36,9	97.540	49,3	-11.432	48,9	-34.373	55,6
2005	41.533	13,2	73.476	56,5	52.781	9,7	116.774	45,2	-11.248	-1,6	-43.298	26
2006	48.149	15,9	85.535	56,3	59.448	12,6	139.576	42,6	-11.299	0,4	-54.041	24,8
2007	60.574	26,2	107.272	56,6	68.472	15,2	170.063	40,3	-7.718	-31,7	-62.791	16,2
2008	63.719	4,9	132.027	48,3	74.513	8,8	201.964	36,9	-10.794	39,9	-69.936	11,4
2009	47.228	-25,9	102.143	46,2	56.616	-24	140.928	40,2	-9.388	-13	-38.786	-44,5
2010	52.934	12,1	113.883	46,5	72.391	27,9	185.544	39	-19.457	107,2	-71.661	84,8
2011	62.589	18,2	134.907	46,4	91.439	26,3	240.842	38	-28.850	48,3	-105.93	47,8
2012	59.398	-5,1	152.662	39	87.657	-4,1	236.545	37,1	-28.259	-2	-84.083	-20,6
2013	63.034	6,1	151.803	41,5	92.445	5,5	251.661	36,7	-29.411	4,1	-99.859	18,8
2014	68.236	8,3	157.627	43,3	88.646	-4,1	242.182	36,6	-20.410	-30,6	-84.555	-15

Kaynak: TÜİK Verileri Derlenerek Hazırlanmıştır, <http://www.tuik.gov.tr>

Gümrük Birliği sonrası AB ile ticaretimizi gösteren Tablo 1.4'ü incelediğimizde; Hem ihracat hem de ithalat değerlerindeki artışlara baktığımızda, AB ile Türkiye arasındaki ticaret hacminin her geçen yıl arttığını görmekteyiz. AB ile ihracatımız genel ihracat içindeki payı, AB dışındaki diğer ülkelere yapılan ihracatlar nedeniyle yıllara göre değişimler göstermişse de AB ile yapılan ihracatımız 1996 yılından 2014 yılına kadar artış göstermiştir. 2013 ve 2014 yıllarının verilerine baktığımızda, AB'nin genel ihracatımız içindeki payının 2013 yılında % 41,5 olduğunu ve 2014 yılında bu oranın bir miktar daha yükselerek %43,3 olduğunu görmekteyiz. Yine Tablo 1.4'e göre genel ihracat ve ithalat içerisinde AB'nin payına baktığımızda ihracatımızın büyük kısmını AB'ye yaptığımızı ifade edebiliriz. İthalatta ise bu durum biraz farklılık göstermektedir. AB'ye yapılan ithalat oranının, genel ithalat içerisinde çok yüksek bir oranın

olmamasının en büyük nedeni, doğalgaz, petrol gibi ürünlerin AB dışından ithal edilmesidir. Sonuç olarak Tablo 1.3 ve Tablo 1.4, AB'nin, Türkiye için ne derecede önemli bir ticari ortak olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu durum ile ilgili bir örnek verecek olursak; Türkiye 1996 yılından önce yani Gümrük Birliği'ne katılmadan önce, otomotiv sektörü monopol bir yapıya sahipti. Kalitesiz mallar üretiliyor ve kaynaklar verimli kullanılmıyordu. Ayrıca, ithal edilen otomobiller gümrük vergisinden dolayı tüketiciye çok pahalıya ulaşıyordu. Gümrük Birliği'ne katıldıktan sonra ise gümrük vergilerindeki değişikliklerden dolayı birçok otomotiv firması Türkiye pazarına giriş yaptı hatta fabrikalar kurarak kalıcı yatırımlar yaptılar. Bunların sonucunda Türkiye'de otomotiv sektöründe büyük çaplı değişimler yaşandı. Gümrük Birliği'nden önce pahalıya satın alınan, kalitesiz ürünler yerine daha ucuz ve daha kaliteli ürünler tüketiciye sunuldu. Böylece, hem yerli firmalar rekabet edebilme adına teknolojik gelişmelere daha duyarlı hale geldiler hem de tüketiciler daha ucuza daha kaliteli ve çok çeşitli ürünlerle buluşma imkânını bulabildiler. Bu da refah düzeyinin artışına önemli bir katkı sağlamıştır.

1.2.1.2 Ticaret Saptırma Etkisi

Ticaret saptırıcı etki, gümrük birliğinin kurulmasıyla en verimli üreticinin birlik dışında kalması dolayısıyla birlik ülkelerinin bu ülkeden yapmakta oldukları ithalatın sona ermesi dolayısıyla ortaya çıkar. Böylece ithalat en verimli ülkelere birliğe üye daha az verimli ülkelere kaymış olur. Bu durumda kaynakların verimliliği göreceli biçimde azalmış olacağından refah değişimleri olumsuz yöndedir. Ticaret saptırıcı etki, en verimli üreticinin birlik dışında kalması mallarının ortak gümrük tarifesine tabi olması nedeniyle, birliğin bu ülkeden yaptığı ithalatın durmasından kaynaklanır. Dolayısıyla eğer birlik kurulduktan sonra da, ya bu ülke birlik içinde yer aldığı ya da fiyat farkı kapanmamış olduğu için bu ülkeden ithalat sürseydi, bir ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmaz ve bir refah düşüşü olmazdı¹⁵

¹⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s.208

Tablo 1.5: A Ülkesine Göre Gümrük Birliğinin Ticaret Saptırıcı Etkisi			
Ülkeler	X malı birim Fiyatı	Gümrüklü Fiyatı	A ve B Ülkelerinin Gümrük Birliği Kurması
A	50	50	50
B	40	80	40
C	30	60	60

Kaynak: Ramazan Kılıç, Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği, 2014, s.21

Tablo 1.5’i incelediğimizde A ülkesi için X malının en ucuz ithal edilebileceği ülke C ülkesidir. A ülkesi X malına %100 gümrük uyguladığında üçüncü sütunda görüldüğü gibi; X malının fiyatı B ülkesinden ithal edildiğinde 80 C ülkesinden ithal edildiğinde ise 60 olacaktır. A ve B ülkelerinin kendi aralarında bir GB kurlmaları durumunda ise B ülkesinden yapılan ithalatın gümrüksüz fiyatı 40 olacaktır. C ülkesi birlik dışında olduğundan gümrük vergisi uygulanmaya devam edilecek ve X malının fiyatı 60 olacaktır. Böylece X malını en ucuza üreten ülke C olmasına rağmen alınan vergiler nedeniyle, X malının ithalatı C ülkesinden yapılmayacak ve ithalat GB nedeniyle üretimi daha pahalı olan B ülkesinden yapılacaktır. Böyle bir durum karşısında GB ticareti olumsuz yönde etkileyerek ticareti C ülkesinden B ülkesine saptıracaktır.

GB’nin ticaret saptırma etkisini, birliğe üye olan ülkenin, eskiden daha ucuza ithal ettiği bir malı birlik üyesi olduktan sonra, gümrük üyesi bir ülkeden daha pahalıya ithal etmesi olarak açıklayabiliriz.

1.2.2 Gümrük Birliklerinin Üretim Etkileri

Genel olarak gümrük birliklerinin üretim etkilerini; pozitif etkiler ve negatif etkiler olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz.¹⁶

1.2.2.1 Pozitif Etkileri

Gümrük birliklerinin kurulması sonucu, üye ülke pahalı ürettiği malları diğer üyelere ithal etme yoluna gidebileceği gibi, kendi üretimi için ihtiyaç duyduğu ham ve yarı mamul maddeleri de birlik içinde daha ucuz üreten ülkeden ithal edebilmektedir. Böylece GB üyesi ülke ithalat için gümrük vergisi ödemeyecektir.

¹⁶ Dilek Temiz, “Gümrük Birliği İle Birlikte Türkiye’nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu Mu?”, Ankara Avrupa Çalışanları Dergisi, Cilt No:1, 2009, S.115-138

Her iki halde de ihracatçı ülkenin mallarına karşı talep artacak, bu artışı karşılamak üzere yeni yatırımlara gidilerek üretim artışı sağlanacaktır. Üretimin artmasına olanak sağlayan bu etkilere “gümrük birliklerinin pozitif üretim etkileri” denir.¹⁷

Örneğin, gümrük birliğine girmeden önce B ülkesinden bir mal ithal eden bir A ülkesi, GB’ye üye olduktan sonra, B ülkesine karşı, GB’nin koymuş olduğu ortak gümrük vergisi tarifelerini uygulayacaktır. Eskiden uyguladığı gümrük vergisi tarifelerini uygulayamayacaktır. Bir de aynı malı, ham ya da yarı mamulü üreten GB üyesi C ülkesini düşünelim, A ülkesi ve C ülkesi gümrük birliği üyesi olduğu için vergi resim harç engeller ve kısıtlamalar kalkacaktır. Böylece A ülkesi eskiden aldığı malı C ülkesinde daha ucuza temin edebilecektir. Bunun sonucunda ise kaçınılmaz olarak A ülkesi C ülkesinden o malı ithal edecektir.

Pozitif üretim etkisi temelde ticaret yaratıcı etkiyle benzer olmasına rağmen, Pozitif etki ile üretimde ihtiyaç duyulan ham ve yarı mamullerin teminindeki yön değişimler kastedilir. Ham ve yarı mamullerin maliyetinden kaynaklanan kısıtlı veya maliyetli üretim, gümrük birliğine üyelikten sonraki süreçte bahsi edilen ham veya yarı mamuller daha ucuza temin edilecektir. Ülkedeki üreticiler daha az maliyetle üretim yapabilme imkânını elde edebilecek ve böylece ülkenin üretiminde artışlar görülecektir.

Kuşkusuz, AB ile kurulan Gümrük Birliği ilişkisinin Türkiye açısından ekonomik, ticari, kurumsal, hukuksal ve finansal gibi birçok alanda küçümsenmeyecek olumlu etki ve sonuçları olmuştur: Tüketiciler için Gümrük Birliği, Türk piyasasında artan rekabet nedeniyle, daha yüksek kalite, daha ucuz ürünler ve daha fazla çeşitlilik getirmiştir. Avrupa teknik normları kullanıldıkça tüketicilerin korunması artmış; üreticiler ve sanayi de, istikrarlı ve büyük bir ihracat pazarına erişim yanında, daha ucuz ve daha kaliteli girdilerden yararlanma imkânına kavuşmuştur.¹⁸

Türkiye’nin başvurusundan başlayarak gümrük birliğine tam üyelikle sonuçlanan Gümrük Birliği süreci şüphesiz Türk ekonomisini ve sosyal yapısını pek çok yönden etkilemiştir. Bu başlık altında gümrük birliğinin üretime olan pozitif etkisine

¹⁷ Çimen, a.g.e., s.23

¹⁸ Naci Doğan, ”On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği’nin Etkileri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, Mevzuat Dergisi, Sayı:79, 2004, s.1

değinilmiştir. İlerleyen bölümlerde Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin, tarım, hizmet sanayi gibi sektörlerini hangi yönlerden olumlu etkilediğine değinilecektir.

1.2.2.2 Negatif Etkileri

Eğer ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkiden daha büyük ise bu durum dünya refahının artmasına katkıda bulunacaktır. Ticaret saptırıcı etkinin ticaret yaratıcı etkiden daha büyük olduğu durumda ise dünya refahı düşecektir. Olumlu üretim etkisi Viner'in birliğin ticaret yaratıcı etkisi şeklinde tanımladığı etkidir. Olumsuz üretim etkisi de ticaret saptırıcı etkidir. Viner; ticaret yaratıcı etkinin maliyetleri düşürücü özelliğinden dolayı bu etkinin refahı arttırdığı, ticaret saptırıcı etkinin ise maliyetleri yükselttiği için refahı azalttığını öne sürmüştür.¹⁹

Negatif etki; Üretimde kullanılacak olan ham ya da yarı mamullerin gümrük birliği öncesi daha ucuza temin edilebilirirken, gümrük birliği sonrası eski alıcılardan gümrük vergisi nedeniyle daha pahalıya temin edilmesinden dolayı ortaya çıkan olumsuz durumdur. Böylelikle üretimde maliyet artışları olur ve üretimde düşüşler görülür. Bu da ülkenin refahı üzerinde olumsuz bir etki yaratır.

1.2.3 Gümrük Birliklerinin Tüketim Etkisi

İki ya da daha fazla ülkenin aralarında gümrük birliği kurmasıyla, gümrük vergileri ortadan kalkar. Gümrük vergilerinin kalkmasıyla ithal edilen mallar yurtiçi piyasalarda daha ucuza tüketiciye sunulur. Bunun doğal sonucu olarak da yurtiçinde üretilen mallara ya da gümrük dışında kalan üçüncü ülkelerden ithal edilen pahalı mallara olan talep azalır. Tüketimin birlik içinden ithal edilen ucuz mallara yönelir. Böyle bir durumda gümrük birliğinin tüketim etkisi ortaya çıkar.

Gümrük birliklerinin kurulması sonucu oluşan entegrasyon içindeki üyelerin ekonomik yapılarında bir uygunluk varsa, birleşmenin tüm üyelerin lehine olacağı ve üye ülkeler vatandaşların gelirlerinin artacağı, gelir artışının talebi kamçılacağı ve daha çok tüketime fon aktarılacağı kabul edilmektedir. Birlik içindeki malların

¹⁹ Mehmet Zafer Köksal, Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'nin İhracatında Yaşanan Gelişmeler: Dahilde İşleme Rejimi 'nin Kullanımı Ve Türk Otomotiv Sektöründen Ampirik Tespitler, Ankara, 2011,s.11

ucuzlaması bu duruma etki yaptığı gibi üye ülke vatandaşlarının üretim etkisi nedeniyle gelirlerinin artması da bu duruma etki yapmaktadır.²⁰

Gümrük birliği ile gümrük vergileri kalkmakta ve böylelikle ithal edilen mallar, tüketiciye daha ucuza ulaşmaktadır. Daha ucuza ulaşan bu mallar tüketimi artırır ve buna bağlı olarak ülkenin refah seviyesinde artışa neden olur. Tüketimi artıran başlıca neden fiyatların düşük olmasıyla beraber tüketimi artıran bir başka neden de ilerleyen konularda değineceğimiz gümrük birliğinin gelir seviyesini artırmasıdır. Gümrük birliğinin ticaret artırması, dolayısıyla ülkenin gelir seviyesini artırması beklenir. Gelir seviyesinin artmasının doğal sonucu olarak da tüketim artar ve tüketimin artmasıyla da refah seviyesinde artışlar görülür.

1.2.4 Gümrük Birliklerinin Gelir Dağılım Etkisi

Gümrük birliklerinin en önemli etkilerinden biri de ticaret yaratma etkileridir. Gümrük birliği, ticaret yaratma etkisi nedeniyle ülkelerin üretimini artırır ve bu da gelir artışına katkı sağlar. Ticaret sapması etkisi ile de üçüncü ülkelerin mallarına olan talep düşer ve üretim azalır, bu ülkelerin gelirleri düşer. GB nedeniyle, GB üyesi ülkelerin gelir seviyeleri artarken öte yandan üye olmayan üçüncü ülkelerin gelirlerinde azalış görülür. Bu da ülkeler arasında dengesiz bir gelir dağılımına neden olur.

Gümrük birliğinin refah üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışma mevcuttur. Bunlardan De Santis (2000) bir genel denge modeli çerçevesinde GB'nin refah, istihdam ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar şunlardır :²¹

- İmalat sanayi üretimi ve ticareti (özellikle tekstil, giyim eşyası, deri ve kürk sektörü), korumanın azalmasına rağmen, artmıştır.
- GB'nin kamu gelirini azaltmaması için KDV oranının %21-22 kadar artması gerekir.
- GB kırsal ve kent arasındaki gelir eşitsizliğini artırmıştır.

²⁰ Naci Doğan, a.g.m. s. 1

²¹ Ertuğrul Yıldırım, Cihan Dura, "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 28, Ocak-Haziran 2007, s. 158

- Toplam gelir eşitsizliği üzerindeki etki ise tarifelerdeki büyük düşüşe rağmen küçüktür.
- Ücretlerin esnek olması durumunda GB 68000 yeni istihdama neden olurken, ücretler sabit olduğunda 100.000 iş kaybına yol açmaktadır.

Harrison, Rutherford ve Tarr (1993) GB öncesi Türk dış ticaretini, serbest ticaret rejiminin refah üzerindeki etkileri çerçevesinde incelemiş ve daha sonra da 1997 makalelerinde olaya bir de GB sonrası bakmışlardır. Bu makalelerle aynı çerçeve içerisine konulabilecek diğer bir çalışma ise Mercenier ve Yeldan(1997) makalesidir. Bu makalede de yine bir genel denge modeli çerçevesinde Gümrük Birliği'nin refah üzerindeki etkileri incelenmiş ve refahı arttırmak için Gümrük Birliği'nin yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.²²

Akkoyunlu-Wigley (2000) ele aldıkları makalede bölgesel ekonomik entegrasyon etkilerini ölçen ampirik çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapmış ve gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisinin, ticaret saptırıcı etkisinden daha fazla olduğunu ifade etmişler ancak Türkiye açısından durumun farklı olduğunu belirtmişlerdir. Yaptıkları bu çalışmanın sonucunda GB'nin Türkiye ekonomisine daha çok negatif etki ettiğini öne sürmüşlerdir.

Dünya Bankası'nın 2014 yılında hazırlamış olduğu, AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu'nda: AB ve Türkiye arasındaki ticarete hizmetlerin payının giderek arttığını ve bu alanda bir bütünleşmeye gidilmesinin taraflar açısından da potansiyel kazançlar içermekte olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca ticaret konusunda AB ile Türkiye arasındaki entegrasyonun hızlı bir şekilde arttığı ve artmaya devam ettiği belirtilmiş, gümrük idarelerinin çağdaşlaşması ve gümrük reformları sayesinde ticaretin kolaylaştığı, Türkiye'nin sanayi ürünlerine uyguladığı tarifeyi AB ile uyumlu hale getirmesinden dolayı, GB'nin serbest ticaret bölgelerine göre daha fazla fayda sağladığı Rapor'da yer almıştır. Ancak bu Rapor'da GB'ye yönelik bazı eleştiriler getirilmiş ve GB'deki bazı eksiklikler ortaya konulmuştur. Küresel ekonomide meydana gelen değişimler karşısında GB'nin yetersiz kaldığı ve bu değişimleri karşılayacak donanımına sahip olmadığı, yeniden düzenlenmesi gerektiği, her iki taraf içinde işleyişi daha kolay

²² İsmail Seki, "Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Net İhracatı Üzerine Etkileri", (Erişim)http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/ismail_seki.pdf?ref=http://jerli.net, 17 Haziran2014,s.6

kılmak ve küresel ticaretteki değişimlere ayak uydurmak için gerekli değişimlerin yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Macaristan gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olmasından dolayı Türkiye'nin Pazar payı genişlemiş fakat oluşan yeni ve geniş rekabet ortamında Türkiye'nin teknoloji ürünlerini ihraç etme konusunda birliğe yeni katılan ülkelerin dahi gerisinde kaldığı da Rapor'da yer alan bir başka husustur.

1.3 GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN DİNAMİK ETKİLERİ

Ekonomik entegrasyonun bir ülkenin yararına mı yoksa zararına mı olduğu statik ve dinamik etkilerin hesaplanması yolu ile belirlenir. Genellikle dinamik etkilerin ülke ve ekonomik birliğin refahını arttırdığı kabul edilir. Bu nedenle ancak gümrük birliğinin statik etki olarak tanımlanan ticaret saptırıcı ve ticaret yaratıcı etkileri, bir ülkenin refahının azalmasına neden olabilirler.²³

Ticaret saptırıcı etki GB üyesi ülkelerin refah seviyesini düşürürken ticaret yaratıcı etki GB üyesi ülkelerin refah seviyesini arttırmaktadır. Ticaret yaratıcı etki, üçüncü ülkelerin, yani birlik dışında kalan ülkelerin, refah seviyesindeki düşüş göz önüne alındığında tam anlamıyla refahı artırdığı söylenemez. Çünkü GB üyesi ülkelerin refah seviyesi artarken üye olmayan ülkelerin refahını düşürmektedir. Bu da dünya genel refah seviyesinde düşüşe neden olmaktadır. Bu nedenle statik etkiler yerine dinamik etkileri göz önüne alarak refah seviyesini belirlemek daha mantıklı olacaktır.

Gümrük Birliği, küçük piyasadan büyük piyasaya geçiş anlamı taşımaktadır. Bu nedenle ekonomilerin büyük piyasanın avantajlarını elde etmeleri söz konusudur. İşte bu büyük piyasanın meydana getirdiği bu avantajlara Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri adı verilir. Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri; piyasanın büyümesi sonucu içsel ve dışsal ekonomilerin oluşması, daha ileri teknolojinin kullanılması, uzmanlaşmanın artması ve yatırımcılar için belirsizliğin azalması hatta tamamen ortadan kalkması demektir.²⁴

Statik etkilerin aksine dinamik etkiler sürekli olup orta ve uzun vadede ekonomide önemli yapısal değişiklikler meydana getirir. Dinamik etkileri; büyük ölçekli üretim ekonomilerinin etkileri, teknolojik ilerlemenin yarattığı etkiler, dış

²³Ted Walther. (2002), Dünya Ekonomisi, Çağlar, Ü. (çev) Alfa Yayınlar, İstanbul,s:426-427

²⁴ Mustafa Hatipler, "Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması Ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri", Akademik Bakış Dergisi Sayı: 29, 2012

rekabetin artmasının yarattığı etkiler, dışsal ekonomiler etkisi, yatırımları özendirme ve sermaye etkisi, başlıkları altında ayrıntılı şekilde ele almak gerekir.

1.3.1 Büyük Ölçekli Üretim Ekonomilerinin Etkileri

Firmaların büyüklüğünden kaynaklanan unsurlar maliyet masraflarının düşürülmesine, verimliliğin ve üretimin artmasına ve bunun sağladığı tasarrufların yarattığı etkiye ‘ölçek ekonomileri’ etkileri denmektedir.²⁵

Bir firmanın teknolojik alt yapısı, sermayesinin büyüklüğü, kaynaklarını verimli ve etkin kullanabilme yeteneği, ürettiği mal ve hizmetlerin maliyetini düşürür. Böylece firma rakipleri karşısında fiyat yönünden büyük bir avantaj sağlar ve tüketiciye sunduğu daha ucuz mal ve hizmetler sayesinde daha geniş pazarlara hitap eder. Bu avantaj sayesinde rekabet gücü de aynı oranda artar.

GB’ne üye olan bir ülkedeki üreticiler eskisine oranla daha büyük bir pazara hitap edeceklerdir. Bunun sonucu olarak üreticiler atıl kapasitelerini kullanmaya başlayacak ya da kapasitelerine genişleteceklerdir. Firmalar atıl kapasitelerini kullandıklarından maliyetlerini düşürecek ve aynı zamanda yurtiçine oranla daha geniş bir pazara hitap ettikleri için ürün çeşitlerini de artırmak durumunda kalacaklardır.²⁶

Daha geniş kapsamda düşünülürse, gümrük birliğine üye olmayan bir ülkedeki yerel firmalar daha küçük bir pazara hitap ederken, ülkenin gümrük birliğine dahil olmasından sonraki süreçte, sözü geçen firmalar daha geniş pazarlara ulaşma imkanı bulabileceklerdir. Daha geniş pazarlara ulaşan bu firmalar, şayet kaynaklarını da daha etkin ve verimli kullanabilirlerse eskisine oranla daha büyük oranda tasarruflar elde edeceklerdir.

1.3.2 Teknolojik İlerlemenin Yarattığı Etkiler

Teknoloji, yeni bir ürün yaratılmasına veya üretim sistemlerinin geliştirilerek daha kaliteli ve ucuza üretilmesine ve tüketiciye en iyi şekilde ulaştırılmasına yardımcı olacak teknik bilgi, hüner ve becerilerdir.²⁷

²⁵ Çimen, a.g.e., s.25.

²⁶ Ertuğrul Yıldırım, Cihan Dura, a.g.m. s.141.

²⁷ Çimen, a.g.e, s.27.

Yerli firmaların yurtiçi pazarlara hitap etmesi ve bu pazarlarla yetinmesi, rekabet edecek firma sayısının uluslararası pazarlara oranla yurtiçinde daha az olması, faaliyet gösterdiği ülkenin ithalatçılara uyguladığı gümrük vergi, resim, harç, kısıtlama ve engeller gibi nedenlerden dolayı ithal malların yurtiçi pazarlarda etkin olamaması, yerli firmaların yeteri derecede bilgi, birikim ve becerinin olmaması gibi nedenlerle yerli firmalar teknolojik gelişmelere duyarsız kalabilmektedirler. Bu da firmaların verimliliğini azaltır, maliyetini yükseltir, rekabet gücünü azaltır ve en önemlisi de karlılığı düşürür.

Gümrük birliği, teknolojik ilerlemeyi, artan rekabetin yurtiçi firmaları daha etkin çalışma yöntemlerini bulmaya zorlamasıyla, yurtiçi firmaların Ar-Ge yatırımlarını artırarak teknolojik ilerlemeye neden olmasıyla, daha büyük bir pazarla karşılaşan yurtiçi firmaların üretim ölçeklerinin büyümesiyle, Ar-Ge yatırımlarına daha fazla pay ayırmalarıyla sağlamaktadır. GB'nin teknolojik ilerlemeyi artırması, rekabet artışına, ölçek büyümesine, yabancı sermaye yatırımlarının artışına ve teknoloji içeriğine bağlı olarak ortaya çıkar. Yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması ülkelerin rekabet gücünü olumlu yönde etkiler ve daha ucuz, daha kaliteli üretim yapmak olanaklı hale gelir. GB ile pazar payları genişleyen buna rağmen pazarda rakibi artan firmaların yapması gereken, üretim kalitesini ve verimliliği arttıracak, maliyetleri azaltacak yeni teknolojilerin hayata geçirilmesi, bunun içinde Ar-Ge yatırımlarının arttırılmasıdır²⁸

Türkiye 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girmiş ve bunun sonucu olarak birçok sektörde faaliyet gösteren firma yeni rakiplerle ve farklı teknolojilerle karşılaşmıştır. Bu durum ilk başlarda firmalar açısından kötü olarak görülse de daha sonraki zamanlarda yerli firmalar bu teknolojik gelişmelere ayak uydurmuş, tam kapasiteyle daha verimli üretim yapma ve bunun sonucu olarak maliyetleri düşürme, daha yüksek kar elde etme, rekabet gücünü artırma gibi avantajlar elde etmişlerdir.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne tam üye olmasıyla birlikte AB ile gümrük vergileri ortadan kalkmış ya da belirli ölçülerde azalmıştır. Bu avantajlardan dolayı Türk firmaları üretim için gerekli olan ham maddeleri veya yedek parçaları daha ucuza temin etme imkânı bulmuşlardır. Örneğin Gümrük Birliği ile beraber Türkiye pazarına daha güçlü olarak nüfuz eden Bosch, Siemens gibi beyaz eşya firmalarının karşısında

²⁸ Osman Demir, "GB'nin İki Yılı", Dış Ticaret Dergisi, Sayı 11, Ekim, 1998.

rekabet gücü sınırlı kalan Türk beyaz eşya üreticileri, zamanla teknolojik altyapılarını güçlendirmiş, üretimde yeniliklere giderek verimliliğini artırmak durumunda kalmışlardır. Günümüzde Beko, Arçelik, Vestel gibi Türk beyaz eşya üreticileri Türkiye, Avrupa ve dünyanın pek çok ülkesinde faaliyet gösteren, güçlü pazar paylarına sahip firmalardır.

1.3.3 Dış Rekabetin Artmasının Yarattığı Etkiler

Rekabet; bir firmanın ürettiği malların, ister iç tüketime, ister dış tüketime hitap etsin, benzer firmalar tarafından üretilen benzer mallarla kalite ve fiyat bakımından yarışabilecek düzeyde olmasıdır, diye tanımlanabilir.²⁹

Türkiye 1980’li yıllara kadar kısmen dışa kapalı bir ekonomi politikası izlerken 80’li yıllardan sonra serbestleşme politikası ile dışa açılım sürecini başlatmıştır. Bu serbestleşme girişiminden sonra yerli ekonominin rekabet gücü artmaya başlamıştır. Türk firmaları uluslararası pazarlarda daha etkin rol almaya başlamıştır.

Türkiye, dış politikanın etkisi, tüketim daralması ve ithalat baskısının ekonomiyi damga vurduğu 1970’lerin ardından Süleyman Demirel Hükümeti, kontrol dışına çıkan enflasyonu kontrol altına almak, dış açığı kapatmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için 24 Ocak Kararlarını yürürlüğe koymuştur. Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal’ın imza attığı 24 Ocak Kararları ile Türk Lirası’nda yüzde 48,6’lık devalüasyon yapılmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli 24 Ocak Programı ile yabancı sermayeye kapılar açılırken, ihracata dayalı büyüme modeli için de başlangıç yapılmıştır. Serbest piyasa kurallarının tam olarak işletilmesi amacıyla devletin fiyat mekanizmasına müdahale etmemesi, Kamu iktisadi teşebbüslerinin üretimden çekilmesi ve geniş bir özelleşmeyi öngören 24 Ocak Kararları, kamuda istihdam azaltılması politikası ile işsizliği artırmış, faizler de pratikte piyasa tarafından belirlenir hale gelmiştir.³⁰

24 Ocak 1980 Kararları Türkiye’nin küresel pazarlara eklenmesini sağlayan önemli bir dönüm noktasıdır. Genel olarak 24 Ocak Kararlarıyla ilgili iki temel görüşten

²⁹ Çimen, a.g.e, s.28.

³⁰ Milliyet Gazetesi, “IMF Destekli 24 Ocak Türkiye’yi Dönüştürdü”, (Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/imf-destekli-24-ocak-turkiye-yi/ekonomi/detay/1707660/default.htm> , 12 Nisan 2015.

bahsetmek mümkündür. Birincisi, Türkiye'nin kapılarını dünyaya açan ve çağı yakalamak adına bir fırsat ve bir devrim olarak nitelendiren görüştür. İkincisi ise Türkiye'yi tek taraflı olarak ve tam olarak yabancı sermayeye açan, tarım, sanayi ve ticaret alanında ulusal hedeflerden uzaklaşmasına neden olan uyum programlarını içeren politikalar tamamı olarak tanımlayan görüştür.³¹

Türkiye ekonomisinde serbestleşme hareketlerini iyi ya da kötü diye tek bir kategoriye ayırmak mümkün değildir. 1980 yılından başlayarak 1996 yılında gümrük birliği ile hız kazanan ve günümüzde hala devam eden, ekonomiye devlet müdahalesinin azaltılması ve ekonominin daha çok özel sektör tabanlı olması ile yerli ekonomi dışa açılmıştır. Türk ekonomisi, 1980 Kararları ile rekabet gücünü artırma, yeniliklere açık olma, en son teknolojiden faydalanma, yeni pazarlar elde etme ve en önemlisi de doğrudan yabancı sermayenin girişinin hız kazanması gibi avantajlar elde etmiştir.

Ancak 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ve durgunlukların yarattığı olumsuz koşullar ulusal firmaların yabancı firmalar ile rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Zaten rekabet gücü az olan ekonomimiz bu krizle beraber AB'ye oranla rekabet yarışında geri kalmıştır.

Topluluk pazarı ile Türkiye pazarının tam anlamıyla entegrasyonunun tamamlanabilmesi ve Tek Pazar içinde haksız rekabetin önüne geçilebilmesini teminen, ticaret politikası dışında kalan alanlarda da ortak kural ve uygulamalara gidilmesi zorunluluğu hasıl olmuştur. Bu çerçevede, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı, Türkiye'nin rekabet alanında AB'ne paralel uygulamalara gitmesini öngörmüş olup, kararın yürürlüğe girmesiyle fikri ve sınai mülkiyet hakları alanında AB'dekine eşdeğer bir korumanın sağlanmasını, AB normlarına uygun bir Rekabet Kanununa, bağımsız bir "Rekabet Otoritesi" kurularak işlerlik kazandırılmasını, takip eden iki yıllık dönemde ise devlet yardımları ve ticari nitelikli devlet tekelleri bakımından uyumun gerçekleştirilmesi hükme bağlanmıştır.³²

³¹ Şinasi Öztürk, Fethi Nas, Ergün İçöz, "24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, s. 15-32.

³² Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", (Erişim)<http://www.ekonomi.gov.tr/avrupabirligi/index.cfm?sayfa=DAA1AF76-D8D3-8566-452093FFD30787C1>, 1Ağustos 2014.

AB rekabet politikasının amacı üye devletlerde faaliyet gösteren ekonomik aktörlerin, eşit koşullarda rekabet edebileceği bir iç pazarın oluşumunu sağlamaktır. Bu amaçla rekabetin hukuka aykırı bir şekilde sınırlandırılmasını önüne geçilmeye çalışılmakta ve iç pazarda rekabetin bozulmasını engelleyen bir dizi sistemler oluşturulmaktadır. Avrupa Topluluğu Antlaşması gereğince iç pazarlarda rekabeti korumak amacıyla pazarın büyük kısmını ele geçirmiş teşebbüslerin, bu gücünü kullanarak rekabeti engellemeye çalışması yasaklanmış ve teşebbüslerin yanı sıra üye ülkelerin bizzat karar ve eylemleri ile de rekabeti bozmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

AT Anlaşmasınının 87 ve 89. maddeleri; rekabeti bozan ya da rekabeti bozma tehlikesi olan, bazı teşebbüslere ya da belirli malların üretimine avantaj sağlamak amacıyla yapılan her türlü devlet müdahalesini yasaklanmıştır. AB rekabet kuralları ilke olarak devlet veya özel teşebbüs fark etmeksizin uygulanır. Bunun nedeni ise piyasalarda ki rekabet ortamının yalnızca özel teşebbüslerce değil bizzat devletin sahibi olduğu teşebbüslerce de bozulabileceği düşüncesidir.

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2014 Türkiye Düzenli İlerleme Raporunda: Rekabet Kurumu'nun, anti-tröst ve birleşmelere karşı mücadeleye devam ettiği, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) ve tüketicilere yönelik yaptığı yayımlarla rekabet savunuculuğu faaliyetlerini sürdürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca Kurumun 2011 yılında kabul edilen kanun hükmünde kararnameyle ilgili bakanlığa bağlanmasına rağmen Kurumun bağımsız hareket edebilmesinin tatmin edici düzeyde olduğu belirtilmiş, anti-tröst ve birleşmelerin kontrolü konusundaki mevzuat uyumunun da ileri bir düzeyde olduğu vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, Rapor'da rekabet konusunda sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, Türkiye'nin anti-tröst ve birleşmelerin kontrol altına alınmasına ilişkin kuralları etkili bir şekilde uyguladığının altı çizilmiş fakat devlet destekleri alanındaki ilerlemenin tatmin edici düzeyde olmadığı vurgulanmıştır. Devlet destekleri konusunda ilerlemenin tatmin edici düzeyde olmayışının en önemli nedenlerinden biri Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun'un uygulanmasına ilişkin mevzuatın yürürlüğe giriş tarihi Torba Kanun ile 31 Aralık 2014'e ertelenmiş olması ve bakanlar kurulunun mevzuatın yürürlüğe giriş tarihini, bir defalığına daha bir yıl erteleme

yetkisinin olmasıdır. Ayrıca bahsi geçen İlerleme Raporu'nda devlet eliyle yapılan bir dizi destek programlarının gümrük birliğini ihlal ettiği ve Türkiye'nin bu alanda nispetten ileri bir seviyede olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'nin birliğe üye olmasıyla, birçok yerli üretici, yeni ve güçlü rakiplerle karşılaşmıştır. İlk yıllarda rakipleri karşında bu yeni pazarda tutunamayacakları düşüncesiyle endişe duyan yerli üreticilerimiz, Gümrük Birliği'nin sağladığı yapısal değişim ve getirdiği yeni rekabet zihniyetine kısa sürede uyum sağlamıştır. Gümrük Birliği'nin getirdiği rekabet kuralları ile Türk ekonomisinin rekabet gücü artmış ve dünya ekonomisine entegre bir ekonomi halini almıştır. Bu olumlu etkilerin yanı sıra; AB'nin yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmalarına (STA) (sonraki bölümlerde değineceğimiz ABD-AB serbest ticaret anlaşması gibi)Türkiye'nin dahil edilmeyişi, karayolu taşımacılığının tam anlamıyla serbestleştirilmemesi, iş dünyası için vize engellerinin oluşu gibi nedenler AB pazarında rekabet gücümüzü olumsuz etkilemektedir.

1.3.4 Dışsal Ekonomiler Etkisi

Bir üreticinin kendi faaliyetleri dışında herhangi bir maliyete katlanmadan başka ekonomik faaliyetler sonucu birtakım yararlar sağlanmasına dışsal ekonomiler denir.³³ Örneğin firmanın faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli olan lojistik altyapının var olması ile firma altyapı için yatırım yapmayacak ve sadece kendi faaliyet alanına giren maliyetlere katlanacaktır.

Arz ve talebe bağlı olarak dışsal ekonomileri iki farklı gruba ayırabiliriz: Bunlardan birincisini arz koşullarına bağlı dışsal ekonomiler durumunda, bir firmanın üretim tekniğindeki ilerleme nedeniyle maliyetlerini düşürmesi ve bu firmanın ürettiği ürünü, satın alan diğer firmalara daha düşük fiyattan sunması söz konusudur. İkinci durumda ise üretim genişlemesi olan bir endüstrideki üretim faktörlerinin gelirlerinin artması ile başlar ve türev taleplerdeki artışla devam eder. İlk endüstrideki üretim artışı, gelir-talep sarmalının oluşmasına neden olur. Bu etki sadece bazı sektörlerin dahil

³³ Ramazan Kılıç, Türkiye-AB ilişkileri Ve Gümrük Birliği, Ankara, Hakan Basım Yayın Dağıtım, 3.baskı, , 2014, s.28.

edildiği gümrük birliği anlaşmalarında, gümrük birliği dışında kalan sektörlerin de etkilenebileceğini gösterir.³⁴

İçsel ekonomiler gibi doğrudan firmanın kendi faaliyetlerine bağlı olamayıp, firma dışından kaynaklı olan dışsal ekonomiler etkilerini, olumlu ve olumsuz olarak ele alabiliriz. Endüstrinin gelişmesiyle ham madde ve ara malı sağlayan sektörlerin gelişmesi, modern tekniklerin kullanılması, ucuz ve kaliteli girdi elde edilebilmesi, kalifiye işçilik, enerji, yol, haberleşme gibi altyapı tesislerinin tamamlanması gibi konuları dışsal ekonomilerin olumlu etkileri arasında sayabiliriz. Sanayideki büyümenin yol açtığı çevre kirliliği, aşırı ham madde talebi dolayısıyla doğal kaynakların tükenmesi, kaynakların verimsiz kullanılması, alt yapı yetersizlikleri gibi sorunları da dışsal ekonomilerin olumsuz etkileri arasında sayabiliriz.

Dışsal ekonomi etkisi, olumlu ya da olumsuz olmasına bağlı olarak toplumsal refah seviyesini artırır ya da azaltır. Dolayısıyla refah seviyesinde düşüşe neden olan ve sosyal maliyetleri artıran faaliyetlere ek vergiler koyulmalı, refahı artıran ve sosyal maliyeti düşüren faaliyetler de desteklenmelidir. Türkiye Gümrük Birliği'ne üye olduktan sonra, ülkedeki üreticiler daha modern teknolojilerle karşılaşmış, üretimi artırıcı pek çok yeniliği bünyesine almışlardır. Serbest dolaşıma konu olan sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri gibi sektörlerde faaliyet gösteren firmalar sadece maksimize etmemiş, aynı zamanda ülkenin gelir seviyesinde de artışlara neden olmuşlardır.

1.3.5 Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi

Yabancı sermaye, bir ülkeye yatırım yaparken ucuz ve kalifiye işgücünü, yatırım yapılacak ülkenin hukukunu, pazara ya da üretimde kullanılacak ham maddeye yakınlığı gibi etmenleri göz önünde bulundurur. Bunlara ek olarak, döviz kuru, faiz oranı, vergiler, mali teşvikler, GB, STA gibi bölgesel entegrasyonlara üyelik, piyasaların yapısı ve işleyişi de yabancı sermayenin ülkeye girişinde etkili olan faktörlerdir.

Türkiye vergi indirimleri ya da muafiyetleri, mali teşvikler gibi bazı kolaylıklarla yerli yatırımcıyı teşvik ederken öte yandan da ülkeye doğrudan yabancı sermayeyi çekmeye çalışmaktadır. 1980 yılında başlayan liberalleşme hareketleriyle

³⁴ Yıldırım, Dura, a.g.m., s.147.

beraber Türkiye gelen yabancı sermaye miktarı önceki yıllara göre artmışsa da beklenen seviyelere ulaşamamıştır.

1989 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile ilgili diğer mevzuat yürürlüğe girmiş ve bu düzenleme yabancı sermaye girişinde artışa neden olmuş ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artış portföy yatırımları ve kısa vadeli yatırımlardaki artışın gerisinde kalmıştır. Yabancı Sermaye Yasasında yapılan iyileştirmeler, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, çeşitli ülkelerle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının yapılması, özelleştirmelerin yabancılara açık hale gelmesi yabancı sermaye girişini teşvik edici olmuştur.³⁵ Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde yaşanan ekonomik durgunluk, 1991 ve 1994 yıllarında yaşanan krizler, yine 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı, Türkiye'yi yatırım yapılabilirlik açısından riskli bir ülke konumuna getirmiştir.

Türkiye yabancı sermayeyi istediği seviyeye çekememeyi, 1996 yılında tam üyesi olduğu Gümrük Birliği'yle aşmaya çalışmıştır. Gümrük Birliği'yle beraber, rekabetin olumlu etkileri ve ölçek ekonomileri sonucunda verimliliğin artması ekonomik kalkınmayı kamçulamıştır.³⁶ Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesiyle, Birlik dışındaki ülkeler, gümrük birliğinin sağladığı avantajlardan faydalanmak için Türkiye'ye olan yatırımlarını artırmaya başlamışlardır. Türkiye'nin 1996 yılında gümrük birliğine girmesiyle, Türkiye'de yabancı yatırımlar atmaya başlamışsa da, birlik dışında kalan ülkelere gelen yabancı sermaye düşünüldüğünde, bunu tamamen GB'ye bağlamak doğru değildir.

Nitekim 1999 ve 2001 krizleriyle Türkiye tekrardan zor bir sürece girmiş yatırım kararlarının alınması ertelenmiş, yabancı sermayenin ülkeye girmesi yavaşlamıştır. 2001 krizi ile özel ve kamu sabit yatırımların da sırasıyla, % 5,8 ve 12,6 bir düşüş yaşanmış, devletin borç yükü aşırı artmış ve borç çevirme gücü azalmıştır. Türkiye 2001 yılında Enflasyonla Mücadele Programını bırakmış, ekonomiden sorumlu devlet bakanlığına atanan Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş tarafından hazırlanan "Güçlü

³⁵ Yılmaz Güven, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2008, s.75-78.

³⁶ Kılıç, a.g.e., s.29.

Ekonomiye Geçiş Programı” 14 Nisan 2001 tarihinde kamuoyuna duyurularak uygulamaya konulmuştur.

Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kararlı bir biçimde sürdürülmesi, bankacılık sektörünün, Kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı ilişkiler kurulması, kamu finansman dengesinin bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirilmesi, enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikasının sürdürülmesi, bütün bunların etkin, esnek ve şeffaf bir yapıda gerçekleştirilmesini sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulması amacıyla hazırlanan Programda: Yabancı doğrudan yatırımların artırılmasına yönelik olarak uluslararası tahkim imkânı ile ilgili Kanun’un çıkarılması, doğrudan yabancı yatırımlardaki bürokrasinin azaltılmasını teminen eylem planı hazırlanması için çalışmalara başlanması gibi önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Kurumsal Sektörün Yeniden Yapılandırılması amacıyla kurumsal yönetim ve Uluslararası Muhasebe Standartları’na Uyumun Sağlanması alanlarında düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler ile firmaların uluslararası piyasalarla entegre olması ve ülkeye doğrudan yabancı yatırımların gelmesi amaçlanmıştır³⁷

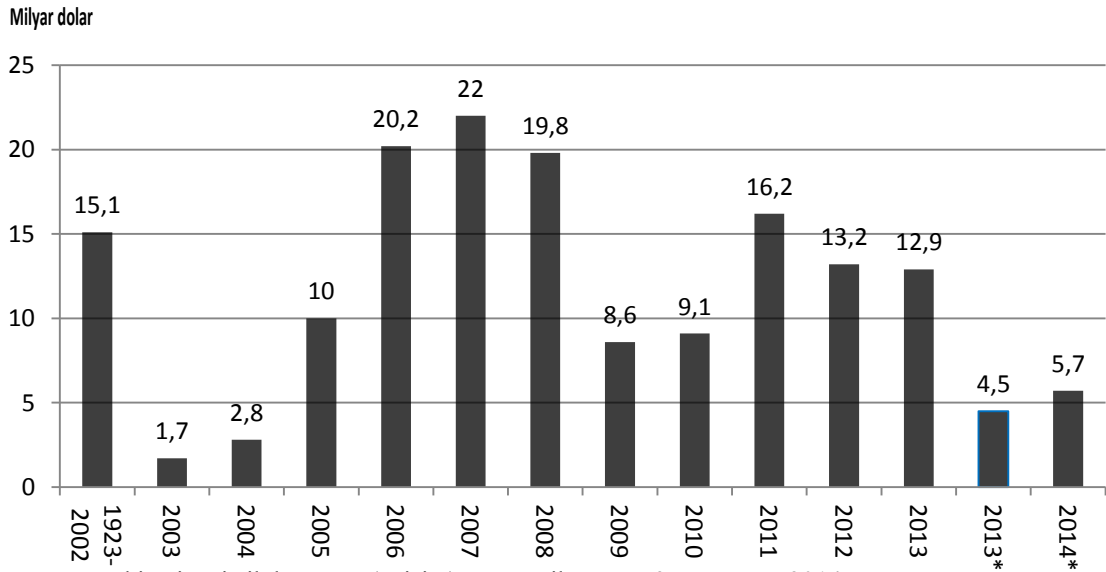
Bu Programla beraber Türkiye ciddi bir dönüşüm sürecine girmiş, bankacılık sektörüne dair yeni düzenlemeler getirilerek daha şeffaf ve güçlü bir bankacılık sistemi geliştirilmiş, kamu sektörünün devlete olan yükü azaltılmış, devlete yük olan ya da istenilen verimi sağlamayan, Türk Telekom ve Türk Hava Yolları gibi, bazı kuruluşların özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Programın uygulamaya koyulduğu 2001 tarihinden bu yana, bu kapsamda pek çok özelleştirme olmuş bankacılık sistemimiz daha güçlü hale gelmiştir. 2002 yılı sonunda yönetimi Bahçeli-Ecevit Koalisyonundan devralan AKP hükümeti 2014 yılı itibarı ile hala aynı programı sürdürmektedir. Ancak son yıllarda komşu ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve savaşlar, Türkiye’deki siyasi olaylar ve yolsuzluk iddiaları yabancı sermayeyi Türkiye’ye gelme konusunda tedirgin etmektedir.

³⁷ Pelin Ataman Erdönmez, “ Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 47, 2003, s.38-39.

Özel sektör yatırımlarının azalmasına rağmen, 2012 ve 2013 yıllarında yatırım oranı değişmemiş ancak yatırımlar özel sektörden kamu sektörüne kaymıştır. Özel yatırımların GSYH'ya oranı düşmeyi (% 16,4'den % 15,6'ya), kamu yatırımlarının oranı ise yükselmeyi (% 3,9'dan % 4,7'ye) sürdürmüştür. Son bir yıl içerisinde Türkiye'ye gelen brüt doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ya oranı % 1,7'den % 1,6'ya, doğrudan yabancı yatırım stokunun GSYH'ya oranı ise % 23,6'dan % 19,9'a gerilemiştir³⁸

Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği 1996 yılından bu yana ülkemiz bu alandaki mevzuat uyumunda oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Gümrük Birliği Türkiye'nin dış ticaret rejimini yeniden yapılandırmakla kalmamış; AB ile geleneksel olarak sürdürülen ticari ilişkilerin geliştirilmesinde de rol oynamış ve üçüncü ülkelerle ticaret bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur.³⁹

Grafik 1.1: 1923-2014 Döneminde Türkiye'de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Kaynak: Türkiye istatistik kurumu, (Erişim), www.tuik.gov.tr, 25 Temmuz 2014

* Doğrudan yatırımların, 2014 yılı haziran ayının 2013 Haziran ayına göre değişimi

Grafik 1,1'i incelediğimizde gümrük birliğine girişimizden sonra belirli artışlar olsa da yıllar arasında belirgin şekilde dalgalanmalar mevcuttur. Sürekli artış gösteren

³⁸ AB Bakanlığı, Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, (Erişim) http://www.abgs.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, 19 Aralık 2014.

³⁹ Gümrük Birliği-AB Bakanlığı, Gümrük Birliği, (Erişim), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46234> 30 Temmuz 2014.

bir uluslararası doğrudan yatırım söz konusu değildir ancak şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki 1923 ile 2002 yılları arasındaki doğrudan yatırımların toplamı, gümrük birliğine girdiğimiz yıllardan sonraki tek bir yıla eşit hatta daha az olduğu görülmektedir. Örneğin 2006 yılındaki uluslararası doğrudan yatırım miktarından daha azdır. Türkiye 1980 sonrası dışa açılım politikalarını uygulamaya koymuş ve Gümrük Birliği'ne üye olmasıyla beraber bu dışa açılım süreci desteklenmiştir. Bütün bu sebeplere olumsuzluklara rağmen Türkiye, son yıllarda yabancı yatırımcılara cazip gelen bir ülke halini almıştır.

1.4. AVRUPA GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN KAPSAMI, TANIMI VE TARİHÇESİ

Gümrük Birliği, taraf ülkelerin aralarındaki ticaretin her çeşit tarife ve eş değer vergiden muaf bir biçimde gerçekleşebildiği ve tarafların, birlik dışında kalan ülkelere yönelik olarak da ortak bir gümrük tarifelerini benimsedikleri bir ekonomik entegrasyon modelidir.⁴⁰

Gümrük Birliği'nin tarihçesini bilmemiz için öncelikle Avrupa'nın tarihini bilmek gerekir, Avrupa'da birleşme hareketlerinin ve arayışlarının tarihi 13. yüzyıla kadar gitmektedir, Avrupalı devlet ve siyaset adamlarınca Birleşik Avrupa'dan sık sık bahsedildiği görülmüş, ancak uzun süre aktif bir oluşum ve kurumsallaşma görülmemiştir.

Nitekim 18 Nisan 1951 yılında Schuman Planı dahilinde, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg imzalarıyla Avrupa Birliği'nin temeli sayılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kurmuşlardır. Bu altı ülke kurulan bu yeni Topluluğu daha da ileriye götürmeyi amaçlıyorlardı. Bu altı ülke bu amaçları doğrultusunda 1955 yılında İtalya'nın Mesina kentinde toplanmış, zamanın Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henri Spaak başkanlığında bir komitenin kurulmasını kararlaştırmışlardır. Spaak Komitesi bir rapor hazırlamış ve bu raporu 25 Mart 1957 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla beraber Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu (Euratom) kurulmuş daha önce var olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile birlikte üç kuruluş

⁴⁰ AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü,30 Soruda Gümrük Birliği, (Erişim), <http://ab.gtb.gov.tr/ab-ile-iliskiler/30-soruda-gumruk-birligi>, 30 Temmuz 2014.

meydana çıkmıştır. Bu üç kuruluş bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ortak kuruluşlarıdır.⁴¹

1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması'nda Topluluğu kuran ülkeler arasında önce bir Gümrük Birliği'nin ve sonrasında ise Ortak Pazar'ın kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda, gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını hedefleyen Gümrük Birliği 1968 yılında yürürlüğe girmiştir. Komisyon tarafından 1985 yılında tamamlanan 'Beyaz Kitap' da konulan hedefler doğrultusunda 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile kişilerin malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı 'Tek Pazar' için 1992 yılı hedef seçilmiştir. Kişilerin, malların sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaştığı bir alan olarak tanımlanan Avrupa Tek Senedi, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalara değişiklik getiren hükümleri ile dış politikada üye devletler arasında işbirliğini öngören hükümleri tek bir belgede toplama özelliğini göstermektedir. Tek Senet, aslında yeni oluşturulan Avrupa Topluluğunu daha aktif hareket etmesini sağlamış ayrıca Topluluğa yeni katılan devletlerle beraber Avrupa topluluğunun coğrafik olarak etki ettiği alanı artırmış ve artık Topluluk kendini geliştirmeye ve yeni uygulamalar getirerek işlerliğini artırmıştır.⁴²

1950'lerden bu yana süregelen bütünleşme süreci 1991 yılında yapılan Maastricht Zirvesi ile en büyük aşamayı kaydetmiştir. Zirvede, Avrupa Birliği Antlaşması'nın imzalanması kararı alınmış ve bu antlaşma 7 Şubat 1992 yılına imzalanmış, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmayla beraber Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği Adını almıştır.⁴³

⁴¹ Seyidoğlu, a.g.e., s.256

⁴² Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder kutlu, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Yayınları, Konya, 2006, s.52

⁴³ Serdar Palabıyık, Ali Yıldız, Avrupa Birliği, ODTU yayıncılık, Ankara, 2006, s.25

Tablo 1.6: AB Bütünleşme Süreci Kronolojisi ve Önemli Aşamalar	
Nisan 1951	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (AKÇT) imzalandı. İlk üyeler: Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg
Temmuz 1952	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması yürürlüğe girdi.
Mart 1957	Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluklarını Kuran Roma Antlaşmaları imzalandı
Ocak 1958	Roma Antlaşmaları yürürlüğe girdi
Haziran 1959	Yunanistan'ın AET'ye ortak üyelik başvurusu
Temmuz 1959	Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusu
Eylül 1959	AET konseyince Türkiye'nin ortaklık başvurusunun kabul edilmesi
Mart 1960	AET'nin Yunanistan başvurusunun müzakere edilebilir bulması sonucu görüşmelere başlanması
Temmuz 1961	AET-Yunanistan ortaklık anlaşmasının Atina'da imzalanması
Ocak 1962	AET'de uygulanması öngörülen ortak tarım politikasının yürürlüğe konması
Temmuz 1963	AET-Türkiye ortaklık anlaşmasının müzakereleri için resmi görüşmelerin başlamasının kararlaştırılması
Eylül 1963	AET-Türkiye ortaklık anlaşmasının Türkiye'de imzalanması
Kasım 1963	AET-Yunanistan ortaklık anlaşmasının yürürlüğü girmesi
Şubat 1964	Ortaklık Anlaşması'nın TBMM'de onaylanması
Aralık 1964	Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve 1. Ortaklık Konseyi'nin toplanması
Mayıs 1965	Brüksel'de Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu'nun ilk toplantısı
Nissan 1968	Türkiye'nin geçiş dönemi müzakerelerinin başlatılması için AET'den talepte bulunması ve AET tarafından kabul edilmesi
Temmuz 1968	Ortak Gümrük Tarifesi'nin uygulanmaya konması (belirtilen tarihten bir buçuk yıl daha erken)
Temmuz 1970	Katma Protokol'ün kabul edilmesi
Ocak 1973	İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın tam üye olarak Topluluğa katılması
Haziran 1975	Yunanistan'ın AET'ye tam üyelik başvurusu
Ocak 1976	Türkiye'nin Katma Protokol'den doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi (Gümrük Tarife İndirimleri)
Aralık 1976	Tek yanlı bir kararla Katma Protokol'ün koruma maddesinin (md 60) işleterek tüm yükümlülükleri askıya alması
Mayıs 1979	AET tarafından Türkiye'ye verilen yanıtta, ilişkilerin dondurulmasının kabul, diğer taleplerin reddine ilişkin cevabı
Haziran 1979	AET – Türkiye müzakerelerinin başlaması
Ocak 1980	Türkiye Ekonomisinde köklü kararlar alınarak sistemin libere edilmesi ve ekonominin dışa açılması
Ocak 1982	Yunanistan'ın AET'ye tam üye olması
Ocak 1986	İspanya ve Portekiz'in tam üye olarak AET'ye katılması
Eylül 1986	12 Eylül 1980'den beri donmuş olan ilişkilerin yeniden başlaması ve Türkiye – AET Ortaklık Konseyi'nin toplanması
Nisan 1987	Türkiye'nin tam üyelik için Topluluğa başvurması
Temmuz 1987	Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşmalarında ilk ciddi revizyon yapıldı. Revizyona ilişkin Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girdi. İç pazarın hukuki altyapısı oluşturulmuş oldu.

Haziran 1990	Ekonomik ve parasal birliğin ilk aşamasının başlaması
Şubat 1992	Maastricht Antlaşması –Avrupa Birliği Antlaşması imzalandı
Ocak 1993	Ekonomik ve parasal birlik ile siyasal birliğe (Tek Pazar) geçiş anlaşmasının yürürlüğe girmesi
Nisan 1993	Türkiye - EFTA ülkeleri arasında daha önce imzalanan Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşmasının yürürlüğe girmesi
Kasım 1993	Maastricht Anlaşmasının yürürlüğe girmesi, AET'nin Avrupa Birliği'ne dönüşmesi
Kasım 1993	Ortaklık Konseyi'nin toplanması, iş birliği çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne hazırlanması konusunda karar alınması
Aralık 1994	Ortaklık Konseyi'nce yapılan toplantıda Gümrük Birliği'ne geçiş toplantısının 6 Mart 1995 tarihine ertelenmesi
Ocak 1995	İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın AB'ye tam üye olmaları
Mart 1995	Türkiye'nin 1.1.1996 tarihinde GB'ye katılması konusunda Ortaklık Konseyi'nde karar verilmesi ve 1/95 sayılı kararın kabul edilmesi
Ekim 1997	Amsterdam Antlaşması imzalanmış, Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir.
Aralık 1999	Helsinki Zirvesi
Şubat 2001	Nice Antlaşması imzalanmış, Şubat 2003'te yürürlüğe girmiştir.
Ocak 2002	12 Avrupa ülkesi ortak para birimi olan Euro'ya geçmiştir.
Nisan 2003	Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Uyum Komisyonu kuruldu
Mayıs 2003	Bakanlar Konseyi Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etmiştir.
Mayıs 2004	Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ile katılım antlaşmaları imzalanmıştır
Ekim 2005	Bakanlar Konseyi, Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etmiştir.
Ocak 2007	Bulgaristan ve Romanya AB'ye üye olmuştur. Böylece AB üye ülke sayısı 27'ye yükselmiştir.
Aralık 2007	AB'nin kurumsal yapısında önemli değişiklikler öngören Lizbon Anlaşması 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmış ve 17 Aralık 2007 tarihli AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır
Temmuz 2013	Hırvatistan AB'nin 28. üyesi oldu
Kaynak: Ahmet Çimen, Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri,1996 Avrupa Birliği Bakanlığı, (Erişim) http://www.ab.gov.tr , 20 Aralık 2014	

Gümrük Birliği genel olarak endüstriyel ve işlenmiş tarımsal ürünleri kapsar. Üçüncü ülkelerden gelecek bazı sanayi ürünleri için Topluluk tarafından uygulanan Ortak Dış Tarife'ye ilişkin uyumlaştırma 1 Ocak 2001 tarihinde tamamlanmıştır. Otomobil, ayakkabı, deri ürünleri ve mobilya gibi ürünleri kapsayan bu gruba 'hassas malzemeler' denir. Avrupa Topluluğu'nun 3448/93 sayılı Konsey Yönetmeliği'nde sıralanan, işlenmiş tarımsal ürünler de Gümrük Birliği'ne dahil edilmiştir. Topluluk 'un işleyişiyle uyumlu bir şekilde geliştirilen yeni mevzuat çerçevesinde söz konusu

ürünlerden birinin ithali durumunda, gümrük vergileri tarımsal ve endüstriyel paylara ayrılır; endüstriyel vergiler uygulanmazken, tarımsal pay AB'de kullanılan vergi oranlarına uyarlanır. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılımı ayrıca, Türk teknik standartlarının AB gerekleriyle uyumlaştırılmasının yanı sıra fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları konusundaki çeşitli anlaşmalara taraf olması anlamına da gelmektedir.⁴⁴

1.5 AVRUPA GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN ORTAKLIK ORGANLARI

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık rejiminin yürütülmesi ve geliştirilmesi amacıyla bir kurumsal yapı da getirilmiştir. Ankara Anlaşması'nın 24. maddesinde belirtilen ve ortaklık ilişkisi açısından büyük önem taşıyan bu yapının içinde bulunan organları şu şekilde sıralayabiliriz:

1.5.1 Ortaklık Konseyi

Ankara Anlaşmasının 6. maddesinde, Türkiye ile AT arasındaki ortaklık rejiminin uygulanması ve gittikçe gelişmesini sağlamak üzere tarafların bir Ortaklık Konseyi oluşturmaları öngörülmüştür. Ortaklık Konseyi bir yanda Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin temsilci üyeleri, diğer yanda Topluluk üyesi devletlerin hükümetlerinin temsilcileri ile AT Konseyi ve Komisyonundan gelen üyelere oluşmaktadır. Dönem başkanlığı altı ayda bir değişmekte ve sıra ile yapılmaktadır⁴⁵

Türkiye-AB Ortaklık Komitesi 122. Toplantısını 15 Nisan 2014'de Brüksel'de yapmış, müzakere sürecinin yanı sıra, siyasi ve ekonomik kriterler, adalet ve içişleri, Türkiye-AB güçlendirilmiş enerji işbirliği, ulaştırma, çevre ve iklim değişikliği, gümrük birliği ve serbest ticaret anlaşmaları ile vergilendirme gibi konular bu toplantının gündemini oluşturmuştur.

1.5.2 Ortaklık Komitesi

Ortaklık Konseyi'nin 3/64 Sayılı Kararı ile kurulmuş bir yardımcı organdır. Komite'nin görevi, Ortaklık Konseyi'nin gündemini hazırlamak ve Ortaklık Konseyi'nin

⁴⁴Delegation Of The European Union To Turkey, Gümrük Birliği,(Erişim)<http://www.avrupa.info.tr>, 1 Eylül 2014.

⁴⁵ T.C AB Bakanlığı, Türkiye-AB İlişkileri, (Erişim) www.abgs.gov.tr, 2 Eylül 2014.

vereceği talimatlara uygun olarak, ortaklık ilişkisiyle ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemeler yapmaktır.

Ortaklık Komitesi, teknisyenlerden oluşan bir organdır. Komitenin hazırladığı raporlar oylama yapılmaksızın doğrudan Ortaklık Konseyi'ne sunulur. Ortaklık Komitesi, bir taraftan üye devletler, Konsey ve Topluluk Komisyonu temsilcileri diğer taraftan ise Türk Hükümeti temsilcilerinden oluşur.⁴⁶

1.5.3 Karma Parlamento Komisyonu

Karma Parlamento Komisyonu (KPK), Ortaklık Konseyi tarafından, Avrupa Parlamentosu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi arasında Ankara Anlaşması çerçevesinde geliştirilen işbirliği ve temasları kolaylaştırmak ve AB-Türkiye ilişkilerini siyasi yönden incelemek amacıyla kurulmuştur. KPK, TBMM'nin ve Avrupa Parlamentosunun eşit sayıda temsilcisinden oluşur. KPK, TBMM ve Avrupa Parlamentosunun eşit sayıdaki 25'er milletvekilinden oluşmaktadır. Komisyonun Başkanlık Divanı, KPK iç tüzüğü'nün dördüncü maddesi uyarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Başkanı ile Avrupa Parlamentosu Heyeti Başkanı ve birden çok Başkan Yardımcısından meydana gelir. Hâlihazırda KPK TBMM Kanadı Başkanlık Divanı, Eş Başkan ve iki Eş Başkan Yardımcısından oluşmaktadır.⁴⁷

1.5.4 Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi

Karma İstişare Komitesi, Türkiye ile AB arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve sosyal ve ekonomik diyalogun kurumsallaşması amacıyla oluşturulmuştur. Yılda iki kez toplanan Karma İstişare Komitesi, iki yıllık süreler ile seçilen, AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nden ve Türkiye'nin çeşitli ekonomik ve toplumsal çıkar gruplarını temsil eden eşit sayıda üyeden oluşur. Karma İstişare Komitesi'nin görevi, AB ile Türkiye arasında karşılıklı anlayış ve bilgilendirme seviyesini yükseltmek ve iki tarafın yarar sağlayacağı fırsatları artırmaktır. Bu kapsamda Karma İstişare Komitesi, Ortaklık Konseyi'ne sunmak amacıyla görüş hazırlar. Bağlayıcı olmayan bu görüşler Karma

⁴⁶ TC. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-AB ortaklık Komitesi, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr>, 2 Eylül 2014.

⁴⁷ TBMM, Türkiye-Ab Karma Parlamento Komisyonu (KPK) Bilgi Notu (Erişim) http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/genelbilgiler.htm , 2Eylül 2014.

İstişare Komitesi'nin Türk ve AB delegasyonu üyelerinin ayrı ayrı oy çokluğu ile alınır.⁴⁸

1.5.5 Gümrük İşbirliği Komitesi

15 Aralık 1969 tarihinde Ankara Anlaşması'nın 24. maddesine dayanılarak, 2/69 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tesis edilmiştir. Görevi, Ortaklık Anlaşması'nın gümrükle ilgili hükümlerinin doğru ve yeknesak bir şekilde uygulanması amacıyla imzacı taraflar arasında idari işbirliğini sağlamak ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisine verebileceği her türlü diğer görevi yürütmektir. Gümrük İşbirliği Komitesi, üye devletler gümrük uzmanları ve Komisyon servislerinin gümrük sorunları ile ilgili memurları ile Türk gümrük uzmanlarından oluşur ve yılda 2 kere düzenli olarak toplanır.⁴⁹

1.5.6 Gümrük Birliği Ortak Komitesi

Başlıca ilgi alanı teknik konular olan Komite; bilgi ve görüş alışverişini yürütür, Ortaklık Konseyi'ne tavsiye kararları hazırlar, Gümrük Birliği'nin düzgün işlenmesini sağlamak amacıyla görüş bildirir, kendi iç tüzüğünü hazırlar ve görevlerini yerine getirmede kendisine yardımcı olacak alt komiteler veya çalışma grupları kurabilir. Örneğin, Gümrük Birliği Ortak Komitesi altında "Teknik Mevzuat Uyum Alt Komitesi" oluşturulmuştur. Gümrük Birliği Ortak Komitesi; Anlaşma taraflarının temsilcilerinden meydana gelir. Bürokratik düzeyde toplanır. Başkanlık, altı aylık sürelerle, dönüşümlü olarak Türkiye ve Birliği temsilen Avrupa Komisyonu tarafından yürütülür. Görevlerini yerine getirmek için düzenli olarak toplanan Komite bunun dışında, iç tüzüğüne uygun olarak Başkanın inisiyatifi veya taraflardan birinin talebi üzerine de toplanır. Ancak uygulamada, Gümrük Birliği Ortak Komitesi yılda bir veya iki defa toplanmakta olup, en son 7 Nisan 2011 tarihinde Ankara'da 25. Toplantısı gerçekleştirilmiştir⁵⁰

Gümrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK), 30. Dönem Toplantısını 30-31 Ocak 2014 tarihinde, Brüksel'de gerçekleştirmiştir. GBOK en son toplantısını ise (31.

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye-AB İlişkileri, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1>, 2 Eylül 2014.

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-AB ortaklık Komitesi, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-ortaklik-komitesi.tr.mfa>, 3 Eylül 2014.

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye-AB İlişkileri, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1>, 3 Eylül 2014.

Dönem) Ankara'da gerçekleştirilmiştir. 31. Dönem GBOK toplantısında, Gümrük Birliği'ni doğrudan ilgilendiren alanlarda ortaya çıkan sorunların çözümü ve Birliğin düzgün işleyişinin temin edilmesi konuları görüşülmüştür.

II. BÖLÜM

2. TÜRKİYE’NİN GÜMRÜK BİRLİĞİNE TAM ÜYELİK SÜRECİ

İslam ülkeleri içerisinde çoğulcu demokrasiye sahip olan tek ülke Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu’ndan, genç Türkiye’ye kadar Avrupa’yla olan ilişkilerine çok önem vermiştir. 1700’lü yıllarda başlayan batılılaşma çabaları 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesiyle devam ederek, Türkiye Cumhuriyeti, yönünü Avrupa’ya çevirmiş, çağdaşlaşma çabasıyla Avrupa coğrafyasında ortaya çıkan kurumlara tam ve etkin bir biçimde katılmayı hedef edinmiştir.

Türkiye’nin AB ile olan ilişkileri çok eskiye dayansa da ciddi anlamda ilişkilerin kurulduğu dönem 1960’lı yıllarda başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik süreci gerek Avrupa Birliği’ni gerekse de Türkiye’nin gündemini elli yılı aşkın bir süredir meşgul etmektedir.

2.1 ANKARA ANTLAŞMASI

Adnan Menderes Hükümeti, Avrupa’da altı ülke tarafından (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Luxemburg) kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu’na 31 Temmuz 1959 tarihinde üye olmak için başvurmuştur.⁵¹

AET Türkiye’nin başvurusuna verdiği yanıtta, Türkiye Topluluğa katılma şartlarını yerine getirinceye kadar AET ile Türkiye arasında ortaklık kurulmasını önermiş ve görüşmelerden sonra 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile AET arasında ortaklık kurulmasını öngören Ankara Anlaşması imzalanmıştır. AB ile Türkiye arasında kota, tarife ve vergileri kaldıran belirli bir düzeyde sınırlamalar getiren Gümrük Birliği’nin temelini oluşturan ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğini öngören Ankara Anlaşması, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye-AB Ortaklık Anlaşması’nın temeli sayılan, Ankara anlaşması 33 maddeden oluşmaktadır ve üçüncü maddede söz konusu geçişin tamamlanabilmesi için şu üç aşamadan bahsedilmektedir :⁵²

⁵¹ Metin Aydoğan, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz, Umay Yayıncılık, İzmir, 2006, s.101.

⁵² Çimen a.g.e., s.125.

- Hazırlık Dönemi
- Geçiş Dönemi
- Son dönem

Gümrük Birliği'nin oluşturulması, ikinci aşamadan yani Geçiş Dönemi'nden sonra başlanması kararlaştırılmıştır. Geçiş Dönemi'nden sonraki dönem olan, Hazırlık Dönemi ise Türk Ekonomisini, kurulacak gümrük birliğine uygun bir seviyeye getirme amacına yönelik olup, Hazırlık Dönemi'nde taraflar aralarında bir gümrük birliği kurmak isteyip istemediklerini kararlaştırmada hususunda ise serbest olduklarını karşılıklı olarak beyan etmişlerdir. Yani gerek AET gerekse Türkiye diledikleri takdirde bu karardan vazgeçme ve tek taraflı olarak bir gümrük birliği oluşturmayı reddetme seçeneğini elinde tutmuşlardır.

2.2 HAZIRLIK DÖNEMİ

Ankara Antlaşması'nın 3. maddesinde yer alan üç aşamadan birincisi olan Hazırlık Dönemi Türkiye'ye hiçbir mali külfet getirmemekle beraber, bu dönemde Topluluk, Türkiye ekonomisinin kalkınması amacıyla çeşitli katkılarda bulunmuştur. Yine aynı dönemde Türkiye'ye ticari kolaylıklar sağlanmış, ilerleyen konularda değineceğimiz mali yardımlar yapılmış, ticari kolaylıklar sağlanmıştır.

Hazırlık Dönemi beş yıl olarak öngörülmüş fakat dokuz yıl sürmüştür. Bu dönem 1 Aralık 1964 tarihinde başlayıp 1 Ocak 1973 tarihinde sona ermiştir. Bu zaman zarfında AET'nin vermiş olduğu en önemli ödün tek taraflı tarife kotaları olmuştur yani Topluluk bazı mallarda (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) gümrük tarifesi uygulamamıştır. Ancak gümrük tarifesinin uygulanmaması belirli bir kotayla sınırlandırılmış bu kotayı aşması durumunda ise ihraç edilen mallardan normal gümrük tarifesi alınacağı karara bağlanmıştır. Hazırlık Dönemi'nin üçüncü yılında gümrük tarifesi uygulanmayacak ürünlerde çeşit artırılmışsa da, 1963 ile 1969 yılları arasında Türkiye'nin AET'ye olan ihracatı yüzde 9 artabilmiş, ithalatı ise yüzde 29 artmıştır. Dolayısıyla Türkiye bu durumdan yeterince yararlanamamıştır. Türk ekonomisinin gelişmesi ve AET ülkeleri ile gelişmişlik farkının azaltılması için 175 milyon Euro tutarında bir kredi sağlanmıştır. Bu dönemin sonlandırmak ve geçiş dönemine başlamak için Türkiye, AET ile müzakere etmek istediğini bildirmiş, Geçiş müzakereleri Aralık

1968'de başlamış ve Mayıs 1970'de bitmiştir. Bunun sonucunda Katma Protokol 23 Kasım 1970'de imzalanmış ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir.⁵³

Hazırlık Dönemi'nin en önemli özelliği Türkiye'ye verilen tek taraflı tavizler olup, tarife kotalarında, belirli bir gümrük vergisi uygulanmakta, kota miktarı aşılnca normal tarifeler uygulanmaktadır. Sağlanan kotalara rağmen ihracata oranla ithalat daha fazla artmış ve bunun doğal sonucu olarak, Türkiye'nin ithalatında AB'nin payı da artmıştır. Hazırlık Dönemi'ni daha net anlayabilmek için açılan malların kontenjanlarını ve sağlanan mali yardımları bilmekte fayda vardır.

2.2.1 İthalat kontenjanları

Hazırlık Dönemi'nde yapılacak işleri ve usulleri düzenleyen Geçici Protokol'le Türkiye çıkışlı bazı mallara ithalat kolaylıkları sağlanmış, yeni kontenjanlar açılmıştır. Üye ülkelerin her maldan ne kadar ithal edeceği ayrı ayrı belirtilen, Protokol'ün 2. maddesinde 12,500 ton tütün, 30,000 ton kuru üzüm, 13,000 ton kuru incir, 17,000 ton fındık için kontenjan açılmış, mevsimlere ve üye ülkelerin ihtiyaçlarına göre gerek duyulduğunda bu miktarların artırılacağı vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak, Hazırlık Dönemi içinde yerleşme hakkı, hizmet edinimi, rekabet, ulaştırma hizmetlerindeki aksamalar gibi çeşitli konularda çıkacak sorunların Ortaklık Konseyi'ne getirileceği ve gerekirse akit taraflara bu konularda tavsiyelerde bulunulabileceği hükme bağlanmıştır.⁵⁴

2015 yılı itibarıyla henüz hizmet ya da yerleşim hakkı gibi konularda yeterli ilerleme kaydedilememiş ve istenilen seviyeye gelinebilmiştir. Daha sonraki süreçlerde ithal edilen tarım ürünü çeşitlerinde artış olmuş, buna sanayi ürünlerinin eklenmesiyle AB ve Türkiye arasında ihracat artmış, buna paralel olarak ithalat da artmıştır.

2.2.2 Alınan Mali Yardımlar

Türkiye, 1963 Ankara Anlaşması'ndan günümüze kadar geçen süreçte, sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel alanlarda AB standartlarına politikalarını yaklaştırmak amacıyla çeşitli projeler üretmiş ve geliştirmiştir. Ankara Anlaşması'nın 2. maddesinde belirtilen; "Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının

⁵³ Çakmak, a.g.e., s.108.

⁵⁴ Çimen a.g.e., s.130.

çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektedir.” maddesi gereğince Türkiye, AB’den çeşitli başlıklar altında ve farklı konulara istinaden mali yardımlar almıştır.

Alınan bu mali yardımlar ile çeşitli sosyal projeler, baraj yapımı, termik santraller, hayvan türlerinin ıslahı, kalkınmışlık bakımından bölgeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırma gibi konularda harcamalar yapılmıştır. İlerleyen konularda alınan bu mali yardımlara daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

2.3 GEÇİŞ DÖNEMİ

Bu dönem Katma Protokol ile düzenlenmiş ve 1 Ocak 1973’de yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde her iki taraf da karşılıklı olarak yükümlükler almışlardır. Taraflar ortak gümrük tarifelerine uyacaklar, kotaları kaldıracaklar tekelleri düzenleyecekler, tek vergi prensibine dayalı olarak yeni hazırlanan (1 Ocak 1993’den itibaren) ithalat rejimi ışığında gümrük birliği oluşturacaklar ve 1988’de yapılan geçici (AD-HOC) toplantıların da alınan karar gereği hızlandırılmış gümrük indirimleri ve gümrük birliği için ortak ticaret ve rekabet politikalarının uyumlarını sağlamak gibi her iki tarafın yapmak zorunda oldukları koşulları içermektedir.⁵⁵

Türkiye bu süreçte zaman zaman üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirememiş ya da getirmemiştir. Türkiye 1978 yılında Gümrük Birliği’ne tam üyelik yolundaki Geçiş Dönemi’nde gümrük indirimlerini durdurmuş, 1980 askeri darbesiyle AB-Türkiye ilişkileri ciddi zararlar görmüştür. Türkiye 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuş, 1989 yılında AB’nin vermiş olduğu kararla, bu başvuru kabul edilmemiştir fakat ilişkilerin devam ettirilmesi karara bağlanmıştır.

Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne tam üyeliğiyle sonuçlanan süreçte önemli bir dönemi kapsayan Geçiş Dönemi’ni; Katma Protokol ve Mali Protokol başlıkları altında ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

⁵⁵ Çakmak, a.g.e., s.108.

2.3.1. Katma Protokol

13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen Hazırlık Dönemi sona ermiş ve Geçiş Dönemi'ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür.⁵⁶

Katma Protokol'le birlikte Türkiye, Topluluğa karşı, Hazırlık Dönemi'nin aksine, bazı yükümlükler altına girmiştir. AB'nin Türkiye tek taraflı olarak tanımış olduğu imtiyazlar sona ermiş, Türkiye de AB'ye karşı bazı imtiyazlar vermiştir.

Katma Protokol'ün önemli maddelerini şu şekilde özetleyebiliriz: 'Malların Serbest Dolaşımı' başlıklı I. Kısımda (md.2-35) değinilen konular arasında, sanayi ürünleri için Gümrük Birliği kurulması, Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye tarafından kabulü ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının esasları gibi bölümler yer almaktadır. Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı konusunu ele alan II. Kısımda, Türkiye ve Topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı ile yerleşme hakkı, hizmet edimi ve ulaştırma başlıkları incelenmiştir (md.36-42). "Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması" kısmında ise, Topluluğun rekabet, vergileme ile ilgili hükümlerine ve mevzuatına Türkiye'nin nasıl uyum sağlayacağı; ekonomi ve ticaret politikalarının koordinasyonu konularına değinilmiştir.⁵⁷

Katma Protokol, malların serbest dolaşımını, kişilerin, hizmetlerin, sermayenin serbest dolaşımı, rekabet, vergileme ve mevzuatın yakınlaştırılması gibi konuları kapsamaktadır. Katma Protokol, Ankara Anlaşması ile paralellik göstermekte ve Protokol, Ankara Anlaşması'nın devamı niteliğindedir. Ankara Anlaşması'nın belirlediği genel çerçeve, Katma Protokol ile doldurulmuş ve uygulamaya geçilmiştir. Kısacası Katma Protokol, tam üyelik öncesi dönemi düzenleyen bir anlaşma olup Ankara Anlaşması'nı tamamlayıcı niteliktedir.

⁵⁶ T.C. AB Bakanlığı, Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, (Erişim)<http://ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1> , 30 Nisan 2015.

⁵⁷ Ceren Uysal, " Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci Ve Son Gelişmeler", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 1, 2001, s.143.

Malların serbest dolaşımı, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ekonomik politikaların yakınlaştırılması, gibi konuları kapsayan Katma Protokol'ü bahsi geçen başlıklar altında ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

2.3.1.1. Malların Serbest Dolaşımı

Katma Protokol, Kısım 1'de beş madde ile malların serbest dolaşımına değinilmiştir. Topluluk veya Türkiye'de serbest dolaşım durumunda bulunan üçüncü ülkeler çıkışlı maddelerden tamamen veya kısmen elde edilenler de dahil olmak üzere, Topluluk veya Türkiye'de üretilen mallar ya da iki taraf içinde serbest dolaşımında olan üçüncü ülke çıkışlı mallar, serbest dolaşım durumunda sayılacağı belirtilmiştir. Ayrıca hangi durumlarda ya da hangi malların serbest dolaşım durumunda olmayacağı ikinci kısımda yer alan "Kaynağı veya çıkış nedeni ile özel bir gümrük rejiminden yararlanarak üçüncü ülkelerden Türkiye veya Topluluğa ithal edilmiş mallar, diğer akit tarafa tekrar ihraç edildiğinde serbest dolaşım durumunda sayılamaz" maddesiyle hükme bağlanmıştır.

Serbest dolaşıma konu olan, herhangi bir malda ya da konuda olası bir ihtilafın olması durumunda taraflar, Ortaklık Konseyi'ne başvurabilecek, Konsey, konuyu değerlendirdikten sonra gereken önlemleri alacaktır. Eğer Konsey'i bekleyemeyecek derecede acil çözülmesi gereken, alışverişlerde yön değişmeler veya ekonomik güçlükler gibi bir husus ortaya çıktığında, taraflar bu durumu kendileri de çözebilme yetkisine sahip olacak fakat mümkün olan en kısa zamanda Konsey'e bildireceklerdir.

Türkiye'nin 24 Ocak 1980'den sonraki yıllarda ithalata kota uygulamasını kaldırması ile miktar kısıtlamaları açısından uyum sağlanmıştır. Bununla birlikte AB, Türkiye'den yaptığı tarım ürünleri ithalatında gümrük vergilerini 1987'de sıfırlamış ancak fark giderici vergi, referans fiyatı, asgari tarife dışı kısıtlamalarla korumacılığı sürdürmüştür.⁵⁸

Günümüzde AB ile Türkiye arasında bazı ham tarım ürünleri, işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünleri gibi mallar serbest dolaşıma tabidir. Fakat Türkiye'nin asıl amacı gümrük birliğiyle sonlanan bir süreç olmadığından yani Türkiye AB'ye tam üye olma hedefi güden bir ülke olduğundan, AB-Türkiye arasındaki bu serbest dolaşım

⁵⁸Nüvit Oktay, Dış Ticarete Giriş, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2009, s.224.

fasılları yetersiz ve eksiktir. Hizmetlerin, kişilerin serbest dolaşımı, yerleşim hakkı, vize uygulamaları, sermayenin serbest dolaşımı gibi konular iki tarafında gündemini meşgul etmektedir.

2.3.1.2. Kişilerin ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

Katma Protokol'ün 36. maddesinde AT ile Türkiye arasında işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili konuya değinilmiştir. Yine aynı madde uyarınca, bu konuda izlenecek yöntemler, Ankara Anlaşması'nın 12. maddesi çerçevesinde Konsey tarafından saptanacağı belirtilmiştir.

Katma Protokol'ün 37, 38, 39 ve 40. maddelerinde kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konularının temelini oluşturan ayrıntılar saptanmış ve şöyle denilmiştir: Topluluğa dahil ülkelerde çalışan Türk işçilerine, ücret ya da çalışma şartlarında ayrımcı bir tutumun olmayacağı, diğer AB ülkelerindeki işçilerle aynı statüde sayılacağı ve Türkiye ile Topluluk üyesi devletler arasında işçilerin serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleşmesine kadar olan sürede, Türk uyruklu işçilerin üye devletlerde çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla, bu işçilerin serbestçe meslek ve yer değiştirmelerinden ortaya çıkan bütün sorunları ve özellikle çalışma ve oturma izinlerinin uzatılması konularının Ortaklık Konseyi tarafından incelenebileceği karara bağlanmıştır.

Ayrıca, Katma Protokol'ün 41/1'inci maddesinde belirtildiği gibi, “Akit Taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar” maddesiyle yeni kısıtlamalar getirilmeyeceği ve “yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin mevcut kısıtlamaların ise, tedricen kaldırılacağı” belirtilmiştir. Bu kısıtlamaların kaldırılması amacıyla uygulanacak yöntem ve süreler Ortaklık Konseyi tarafından saptanacaktır. Protokol'ün 42'nci maddesinde ise, ulaştırma sektörü ile ilgili Türk mevzuatının Topluluk kurallarına uyumu düzenlenmiştir.

Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'le, Kişilerin ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı konuları, Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye olan Etkileri başlığı altında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.3.1.3. Ekonomik Politikaların Yaklaştırılması

Geçiş Dönemi süresince akit tarafların, karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gitgide yerleşmesini ve ortaklığın iyi işlenmesini sağlamak amacıyla, Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılması amacıyla ve bunun için gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlayacak bir takım çalışmalar yapılmıştır.

Katma Protokol'le getirilen ekonomik politikaların yakınlaştırılması ile rekabet politikaları, vergi politikaları, Ticaret politikaları, sermaye hareketleri ve dış ticaret politikalarının uyumu kastedilmektedir.

Katma Protokol'ün geçmişi Roma Anlaşması'na dayanmaktadır. Dolayısıyla Katma Protokol'ün 43. maddesi ile Roma Anlaşması'na gönderme yapılarak, Türkiye'nin de Toplulukla ilişkilerinde bu kurallara tabi olduğu vurgulanmış ve taraflar arasında ticareti engelleyecek kısıtlayacak ve bozacak faaliyetler yasaklanmıştır. Üretimi, pazarları, teknik gelişmeyi, yatırımları kısıtlayan her türlü gizli ya da açık anlaşmalar yasa dışı kabul edilmiş ve eğer bu tür bir anlaşma yapılmışsa da hükümsüz sayılmıştır.⁵⁹

Katma Protokol ile sadece tarafların birbirine uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergilerle, ikili ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılmasını ve üçüncü ülkeler kaynaklı ürünlerde ortak bir gümrük vergisi tahsil edilmesi hususlarını içermekle kalmamış, aynı zamanda topluluğun ortak ticaret ve ortak rekabet politikalarının temel unsurlarına uyumu da kapsamıştır. Gümrük Birliği esas olarak sanayi ürünlerini kapsamış ve buna işlenmiş tarım ürünleri de dahil edilmiştir. Bu doğrultuda işlenmiş tarım ürünlerindeki tarım ve sanayi payları tespit edilmiş ve toplam korumanın sanayi payına karşılık gelen kısmı da Topluluğa karşı sıfırlanmıştır.⁶⁰

Topluluk ve Türkiye'nin ekonomik durumlarının uygun olması ve ödemeler dengesinin elverişli bulunması halinde sermaye hareketlerinin gittikçe serbestleştirileceği belirtilmiş, görülmeyen kalemlerdeki işlemlere ait transferler uygulanmakta olan rejimden daha katı kurallar getirilmesine dikkat etmeleri ve özen

⁵⁹ Çimen, a.g.e., s146.

⁶⁰ Hüseyin Avni Özcan, "Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler", (Erişim) <http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/dundenbugune.pdf>, 3 Ekim 2014.

göstermeleri kararlaştırılmıştır. Topluluktan, Türkiye ekonomisine katkı sağlayacak, özel sermayenin girişini sağlayacak olan, özel bir rejim için tavsiyelerde bulunulmuş, sermaye işlemleri ve sermaye transferleri konusunda alınacak izin ve yapılan kontroller mümkün olduğu ölçüde azaltılıp basitleştirilmiştir.

Protokol'de dikkat çeken ve bir o kadar da Türkiye için önemli olan 60. madde de: Türk ekonomisinin bir sektörünü veya dış-mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozuklukların ortaya çıkması veya herhangi bir bölgenin ekonomisinin bozulması durumunda, tarafların her türlü koruma tedbirlerine başvurabileceği belirtilmiştir. Ortak ilişkilerin en az düzeyde etkilenmesi göz önüne alınarak bu tür konularda alınacak tedbir ve uygulama usullerinin Ortaklık Konseyi'ne bildirilmesi öngörülmüştür.⁶¹

Bazı zamanlarda Türkiye-AB ilişkilerinin azalması hatta kopma noktasına gelmesine rağmen Türkiye'nin en büyük ticari ortağı hala AB'dir. Her ne kadar AB ile Türkiye arasında, politik ve ekonomik nedenlerle sıkıntılar yaşansa da AB ve Türkiye arasındaki güçlü bağların kopması mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin, AB ile ekonomik politikalarını uyumlaştırması büyük önem arz etmektedir.

2.3.2 Mali Protokoller ve Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardımlar

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına destek olmak amacıyla 1964-1981 yılları arasında dört farklı mali protokol imzalanmıştır. Mali protokoller kapsamındaki yardım türleri hibelerden ve ağırlıklı olarak kredilerden oluşmakta olup, krediler Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve düşük faizli Topluluk kredilerini kapsamaktadır. 22 yıllık bu dönemde 1.433 milyon Euro tutarında yardım öngörülmesine rağmen kullanılabilen toplam yardım miktarı 827 milyon Euro gibi düşük bir seviyede kalmıştır⁶²

Bu protokollerden birincisi 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması ile beraber imzalanmıştır. Bu Protokolle, Tablo 2.1'de belirtildiği gibi 175 milyon Euro

⁶¹ Çimen, a.g.e, s. 148.

⁶² Süleyman Yaman Koçak, "Ankara Anlaşması'ndan Müzakerelere Avrupa Birliği Mali Yardımları", Yönetim ve Girişimcilik, Sayı:2, 2009, s.3.

tutarında kredi sağlanmıştır Yardımlar ağırlıklı olarak kamu ve özel sektörden gelen sanayi ve altyapı projelerinin finansmanı için kullanılmıştır.

Gümrük Birliği'nin getireceği yeni rekabet ortamına ya da AB'ye tam üyelik yolunda, altyapı, çevresel sorunlar, tarım, hizmet, sanayi sektörü gibi konuların uyumunu sağlamak, Avrupa Birliği ile lojistik anlamında farklılıkları ortadan kaldırmak ve bu konuda AB standartlarını yakalamak amacıyla Türkiye, önemli miktarlarda mali kaynaklara ve teknik yardımlara ihtiyaç duymuştur.

Protokoller	Dönemi	Toplam Tutar	Hibe/Kolaylıklı Kredi		Piyasa Şartlı Kredi
			Miktar	Özellikleri	
I. Mali protokol	1964-1969	175	175	Vade: 30 yıl Ödemesiz Dönem:7 yıl Faiz:%3	-
II. Mali Protokol (tamamlayıcı prot.)	1973-1976 1986	220 47	195 47	Vade: 30 yıl Ödemesiz Dönem:8 yıl Faiz:%4,5	25
III. Mali Protokol	1979-1982	310	220	Vade: 40 yıl Ödemesiz Dönem:10 yıl Faiz:%3	90
Özel İşbirliği Fonu	1980	75	75	Hibe	-
Toplam	1964-1986	827	712	-	115
IV. Mali Protokol (Dondurulmuştur)	1982-1986	600	375	Hibe: 50 milyon Kolaylıklı Kredi: 325 mil.	225

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, (Erişim) <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/index.aspx> , 30 Kasım 2014

Tablo2.1'de yıllara göre verilen krediler, miktarlarıyla beraber verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi verilen yardımların bir kısmı hibe olmakla beraber ağırlıklı olarak kredi olarak verildiği görülmektedir. Bu dört protokolün yanı sıra bir de Özel İşbirliği Fonu adı altında 220 milyon Euro tutarında bir hibe yardımı sağlanmıştır.

Tablo 2.1'de yer alan mali yardımların yanı sıra 1996-1999 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar, 2000-2006 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar 2007-2013 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar (IPA I), 2014-2020 Döneminde Sağlanacak Mali Yardımlar (IPA II) gibi Türkiye'ye sağlanan hibe ya da kredi şeklinde olan mali yardımlara da bu başlık altında değinilecektir.

2.3.2.1 Birinci Mali Protokol

Ortaklık amaçlarının izlenmesi kolaylaştırıp, Türk ekonomisini hızlandırılmış bir şekilde kalkındırıp Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin seviyesine yükseltmek amacıyla dokuz maddeden oluşan bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol gereğince;

Tablo 2.2: Birinci Mali Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler	
A) Kamu Kesimi Projeleri	
Proje Adı	Toplam Kredi Tutarı (Euro)
Kovada II	5.000.000
Seka-Çaycuma	10.300.000
Keban Barajı	30.000.000
Gediz Sulama	15.000.000
Gökçekaya Barajı ve HES	7.300.000
Seka-Dalaman I	14.000.000
Samsun-Azot	5.600.000
TCDD-Dizellizasyon	11.000.000
Gökçekaya-İzmir Enerji Nakil Hattı	7.600.000
Boğaz Köprüsü	20.000.000
Petkim-Kauçuk I	9.290.000
Keban (Ek Finansman)	10.000.000
TOPLAM	145.090.000
B) Özel Sektör Projeleri	
Proje Adı	Toplam Kredi Tutarı (Euro)
Çelik Halat ve Tel Sanayii	1.500.000
Taç Tekstil	190.000
Arçelik Emaye	250.000
Mannesman-Sümerbank Boru Prj.	430.000
Şişe-Cam Fabrikası Tevsii Prj.	2.125.000
Güney Sanayii	400.000
Türk Pirelli	500.000
Sifaş İplik	1.300.000
Mensucat Santral	720.000
Kadro Anlaşmaları (24 Proje)	22.500.000
TOPLAM	29.910.000
GENEL TOPLAM	175.000.000
Kaynak: Ahmet Çimen, Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, 1996	

12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması'yla beraber imzalanan Birinci Mali Protokol gereğince Türkiye'ye 175 milyon Euro kredi sağlanmıştır. Bu yardımlar ağırlıklı olarak kamu ve özel sektörden gelen sanayi ve altyapı projelerinin finansmanı için kullanılmıştır. Kamu projelerine 145,1 milyon Euro, özel sektör projelerine ise 29,9 milyon Euro tutarında kredi tahsis edilmiştir.⁶³

⁶³ Koçak a.g.m., s.136.

Birinci Mali Protokol kapsamında finansmanı sağlanan en önemli projeler Kovada Projesi, Gökçekaya Projesi, Gökçekaya-Seyitömer Enerji Nakil Hattı Projesi ve Keban Barajı ile Enerji Nakil Hattı Projesi, Boğaz köprüsü, Gediz havzası sulama, TCDD Dizelizasyon, SEKA-Dalaman, SEKA-Çaycuma kâğıt fabrikasıdır. Özel sektör projelerinden ise Taç Tekstil, Arçelik Emaye, Şişe Cam Fabrikası, Türk Pirelli, Sifaş İplik dikkat çekmektedir.⁶⁴

30 yıl vadeyle, 7 yıl geri ödemesiz ve %3 faiz oranıyla verilen bu krediler ile ileriye dönük ve ülkenin ihtiyaç duyduğu (Enerji, ulaşım vb.) sektörlerle yatırım yapılmıştır. Birinci Mali Protokol kapsamında alınan yardımlarla yapılan yatırımlar günümüzde, enerji, lojistik, sanayi ve tarım gibi sektörler açısından önem arz eden, verimliği devam eden ve ekonomik katkıları fazla olan projelerdir.

Birinci Mali Protokol ile sağlanan kredilerin bir kısmı Tablo 2.2’de belirtilen doğrudan lojistikle alakalı projelerin finansmanı için harcanırken, diğer kalan kısımlar ise lojistikle iç içe olan sanayi sektörü gibi alanların finansmanı için kullanılmıştır. Üretim aşamasında ve ürünün nihai tüketiciye kavuşmasına kadar geçen sürecin her anında lojistik sektörüne ihtiyaç duyulmaktadır. Lojistik, üretimin yapılmasını ve devamlılığını sağlayan, göz ardı edilmesi durumunda ya da gerekli önemim verilmemesi ve yatırımın yapılmaması durumunda ülkenin üretimine ve uluslararası ticaretine olumsuz etki eden önemli bir faktördür.

Gümrük Birliği’ne ve sonrasında AB’ne tam üye olma sürecinde Türkiye’nin, gerekli uyum ve iyileştirmeleri sağlaması amacıyla AB tarafından sağlanan mali yardımların haricinde, Türkiye’nin kendi bütçesiyle lojistik ağını güçlendirmesi, gerekli yatırımları yapması gerekmektedir. Türkiye’nin AB’ne tam üye olması ve güçlü bir ekonomiye sahip güçlü bir ülke konumuna gelmesinde önemli faktörlerden biri de lojistikdir. Lojistik; turizm, sanayi, hizmet, tarım, gibi akla gelebilecek her alanda hayati bir öneme sahip ve her geçen gün daha da önemi artan bir kavramdır. Kısaca değindiğimiz lojistik kavramı, tez kapsamında taşıdığı önemden dolayı ilerleyen konularda daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

⁶⁴ Hayri Toprak, ‘‘Mali Yardım Aracı (IPA) Ve Türkiye – Avrupa Birliği Mali Yardım İlişkileri’’, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara,2010, S.101.

2.3.2.2 İkinci Mali Protokol

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşmanın hedefine ulaşması, Türk ekonomisinin kalkınması amacıyla; Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen cumhurbaşkanı tarafından Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Topluğu temsilen; Belçika, Federal Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda Dışişleri Bakanları ve bunlara ilaveten Avrupa Toplulukları Konseyi Dönem Başkanı Walter Scheel, Avrupa Toplulukları Komisyon Başkanı Franco Maria Malfatti tam yetki ile atanmışlardır. Adları geçenler yetki belgelerinin karşılıklı olarak verilmesinden ve bunların usul ve şekil bakımından uygunluklarının anlaşılmasından sonra on üç maddelik protokol üzerinde anlaşmaya varmışlardır.⁶⁵

Tablo 2.3: İkinci Mali Protokol Kapsamında Sağlanan Mali Yardımlar	
A-Üye Ülkelerin Açmış Olduğu Kredilerle Finanse Edilen Projeler	
Projenin Adı	Tutarı (Euro)
Afşin-Elbistan I	58.000.000
TCDD Dizelizasyon	23.500.000
Seka-Adeniz	20.000.000
Afşin-Elbistan	19.000.000
T. Sanayi Kalkınma Bankası	14.785.000
Berdan	11.000.000
Gediz II	10.000.000
THY F 28 Satınalma	8.650.000
Petkim Kauçuk	6.400.000
Saka-Dalaman II	6.300.000
Sanayi Yatırım ve Kalkınma Bankası	5.000.000
Seka-Akdeniz II	5.000.000
TCDD-Elektirifasyon	4.350.000
Ön Yatırım I	2.000.000
Ön Yatırım II	1.015.000
TOPLAM:	195.000.000
B-Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklarından Sağlanan Kredilerle Finanse Edilen Projeler	
Projenin Adı	Tutarı
Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası	20.000.000
Sanayi Yatırım ve Kalkınma Bankası	5.000.000
Toplam	25.000.000
Genel Toplam	220.000.000
Kaynak: Ahmet Çimen, Gümrük Birliği ve Avrupa topluluğu Türkiye İlişkileri,1996, s.71	

1971-1977 dönemini kapsayan II. Mali Protokol kapsamında 220 milyon Euro'luk yardım sağlanmıştır. Bunun 195 milyonu Topluluk kaynaklarından, geri kalan 25 milyonluk kısmı ise Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kaynaklarından karşılanmıştır.⁶⁶

⁶⁵Günuğur, a.g.e., S.114-118

⁶⁶ Habib Yıldız, Fatih Yardımcıoğlu, "Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları Ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması", C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2005, S.87.

Söz konusu kredinin şartları doğrultusunda, düşük karlı ya da karsız sosyal amaçlı ve uzun vadeli yatırımlar için 8 yıl ödemesiz 30 yıl vade ve % 2,5 faiz oranı uygulanmış; normal karlılıktaki projeler için ise, vade ve ödemesiz dönem projeye göre tespit edilmiş ve faiz oranı ise % 4,5 olarak belirlenmiştir. Alınan bu yardımların bir kısmıyla Birinci Mali Protokol ile başlanan ancak yarım kalan projeler tamamlanmış bir kısmı ile de yeni projeler başlatılmıştır.

2.3.2.3 Üçüncü Mali Protokol

1979-1982 dönemini kapsayan Üçüncü Mali Protokol çerçevesinde Türkiye'ye 310 milyon Euro tutarında kredi sağlanmıştır. Bu kredinin 220 milyon Euro'luk bölümü Topluluk bütçesinden, 90 milyon Euro'luk bölümü ise AYB öz kaynaklarından tahsis edilmiştir. Bütçeden sağlanan kredilerin tamamı, kamu kesimine yönelik altyapı yatırımlarında kullanılırken, AYB kredilerinin 60 milyon Euro tutarındaki bölümü özel sektör sanayi projelerine, 30 milyon Euro'luk bölümü ise kamuya tahsis edilmiştir.⁶⁷

Tablo 2.4: Üçüncü Mali Protokolle Finanse Edilen Projeler	
A- Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklarından Temin Edilen Krediler	
Projenin Adı	Tutar (Euro)
T. Sanayi Kalkınma Bankası (B)	30.000.000
Sanayi Yatırım ve Kalkınma Bankası (A)	10.000.000
Seka-Akdeniz II	16.000.000
T. Sanayi Kalkınma Bankası (A)	15.000.000
Sanayi Yatırım ve Kalkınma Bankası (B)	5.000.000
Saka-Dalaman II	4.000.000
İletim Hatları	10.000.000
TOPLAM	90.000.000
B- Üye Ülkeler Kaynaklarından Temin Edilen Krediler	
Projenin Adı	Tutar(Euro)
Karakaya Barajı	85.000.000
Afşin Elbistan Projesi	75.000.000
Keban Barajı (Hidro Elek. Santrali)	36.000.000
Yüz Tevzii	14.000.000
Seka-Akdeniz	10.000.000
TOPLAM	220.000.000
GENEL TOPLAM	310.000.000
Kaynak: Ahmet Çimen, Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, 1996, s72	

⁶⁷ Çorlu Ticaret ve Sanayi Odası, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye Yönelik Yardımları, (Erişim) www.corlutso.org.tr/_doc/09-abmalıyardim.doc, 20 Ekim 2014.

Üçüncü Mali Protokol kapsamında alınan krediler, 40 yıl vadeli olup, geri ödemesiz dönem ise 10 yıl olarak belirlenmiştir. Türkiye üçüncü mali protokol kapsamında aldığı kredileri %3 faiz oranıyla geri ödemeyi taahhüt etmiştir.

2.3.2.4 Dördüncü Mali Protokol

30.06.1980 tarihli Ortaklık konseyinin toplantısında 5 yıllık bir dönem için 600 milyon Euro tutarında mali yardım yapılması öngörülmüştür. Buna göre yapılacak yardımın 225 milyon Euro'sunu Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından karşılanması piyasa şartlarını bağlı olması ve kredi şeklinde 375 milyon Euro ise Topluluk bütçesinden sağlanması, 375 milyon Euro'nun 50 milyon Euro tutarındaki kısmının hibe-yardım olması geriye kalan kısmının da 10 yıl ödemesiz dönem, 40 yıl vadesi ve %1 faiz şeklinde olması planlanmıştır. Dördüncü mali protokolün müzakereleri 1981 yılının başlarında tamamlanmış ve 19.06.1981 tarihinde taraflarca paraflanmış, Kasım 1981 de siyasal nedenlerle dondurulmuş 26 Ocak 1989 tarihinde yeniden parafe edilmiştir. 6 Haziran 1990 tarihinde ise komisyon tarafından tekrar Konsey'e sunulmuştur.⁶⁸

Dördüncü Mali Protokol kapsamında taahhüt edilen krediler, Türkiye ile Yunanistan arasındaki siyasi nedenlerden dolayı Yunanistan tarafından veto edilmiş ve bu veto nedeniyle kullanılamamıştır. Bu nedenle Dördüncü Mali Protokol sadece taahhütten oluşan, Türkiye'nin herhangi bir şekilde faydalanamadığı, askıda kalmış bir protokoldür.

2.3.2.5 Özel İşbirliği Fonu

Daha önce kararlaştırıldığı üzere 30.06.1980 tarihinde Ortaklık Komisyonu toplantısında 2/80 sayılı kararla Türk işçilerinin ikinci kademe serbest dolaşım haklarının düzenlenmesi, Türkiye'nin ekonomik durumu gözden geçirilmesi, çeşitli konularda da Topluluğa uyum sağlaması amacıyla, Türkiye'ye bazı bütçe

⁶⁸ Selin Özcanlı ,'' Avrupa Birliği Yardımları Çerçevesinde Türkiye'ye Yapılan Yardımlar: Isparta Kilimcilik Eğitim Destek Ve Pazarlama Projesi Örneği'', Süleyman Demirel Üniversitesi, Maliye Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s.31-32

kaynaklarından katkıda bulunması hususlarında görüşmelerde bulunmuş ve 75 milyon Euro yardım yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁹

Özel İşbirliği Fonu'nun diğer mali yardımlardan farkı, sağlanan mali yardımın kredi şeklinde olmaması ve tamamının hibe olmasıdır. Türkiye sağlanan bu mali yardım, ülkede yapılan 1980 askeri darbesi ve yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle büyük önem arz etmektedir. Sağlanan fonun tamamı sağlık ve eğitim gibi alanlarda kullanılmıştır. Sağlanan bu fonun ne kadarlık kısmının nerelere harcandığı ise aşağıdaki gibidir.

Fonun 29 milyonluk kısmı 1980 yılındaki askeri darbe nedeniyle askıya alınmış, 1987 yılında "Özel Eylem Programı" adı altında, eğitim, sağlık ve mesleki eğitim alanlarında kullanılmış ve 1989 yılında ise projelendirme çalışmaları tamamlanmış ve bu projeler uygulanmaya konulmuştur.⁷⁰ Fonun 46 milyon Euro'luk bölümü ise enerji sektörü ile ilgili projeler ve teknik yardım için kullanılmıştır.⁷¹

24 Ocak 1980 Ekonomide Serbestleşme Kararları'nın uygulanmaya başlandığı ve Türkiye'nin darbenin etkisinden kurtulamaya başladığı yıllara denk gelmesi ve bunlara ek olarak sağlanan mali yardımların tamamının hibe olması sebebiyle Özel İşbirliği Fonu, büyük önem arz etmektedir.

2.3.2.6 1996-1999 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar

Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu arasında bir Gümrük Birliği tesis edilmesinden öte adaylık statüsü kazandığımız 1999 yılına kadar olan dönemde; Avrupa Gümrük Birliği'ne Bağlı olarak ortaya çıkan yeni İhtiyaçların Karşılanması İçin Bir takım yardımlar alınmıştır. Bu dönemde çoğu kredi olmak üzere toplam 755 milyon Euro kullanılmıştır. Türkiye 90'lı yıllarda ise Avrupa Akdeniz ortaklığı bünyesinde finanse edilen MEDA (Mediterranean Economic Development Area) programı altındaki hibe nitelikli fonlardan yine üçüncü ülke sıfatı ile yararlanmıştır. Bu Program adı altından 55 proje için 376 milyon Euro vaat edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak Birlik

⁶⁹ Çimen, a.g.e. S.152-153.

⁷⁰ Metin Gençkol, Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları Ve Türkiye, DPT Yayınları, Ankara,2003, S.160-161.

⁷¹ AB Bakanlığı, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları, (Erişim) www.abgs.gov.tr/index.php?p=5 29 Ocak 2015.

üyesi olmayan Akdeniz ülkelerine Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi sağlanması amacıyla oluşturulan-Avrupa Akdeniz Ortaklığı (EUROMED) sistemi ile Türkiye 1997-1999 Yılları arasında 205 milyon Euro kredi sağlamıştır.⁷²

Tablo 2.5'i incelediğimiz de; bu dönemde dördü hibe, beşi de kredi olmak üzere toplam 2 milyar 335 milyon Euro yardım taahhüt edilmiş fakat Yunanistan'ın vetosu ya da ihtiyaç duyulmaması gibi nedenlerden dolayı sadece 950 milyon Euro kullanabildiğimiz görülmektedir. Yunanistan daha önce Dördüncü Mali Protokol'le Türkiye'ye sağlanacak olan mali yardımları veto ettiği gibi, AB Bütçesinden Yardım ve Makroekonomik Yardımlar (Tablo 2.5) adı altında Türkiye'ye sağlanacak olan mali yardımları da veto etmiştir. Böylece Türkiye bu mali yardımlardan da yararlanamamıştır. Türkiye, AB tarafından sağlanması taahhüt edilen makroekonomik yardımlara ise; İhtiyaç duymadığından kullanmamıştır.

Tablo 2.5: Gümrük Birliği Döneminde Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardımlar (Milyon Euro)				
KAYNAK	MALİ YARDIMIN ŞEKLİ	DÖNEM	TAAHHÜT	ÖDEME
AB Bütçesinden Yardım	Hibe	1996-2000	375	Veto nedeniyle kullanılmadı.
MEDA-I	Hibe	1995-2000	376	376
İdari İşbirliği Fonu	Hibe	1996-2000	3	3
Diğer (Uyuşturucu ve AIDS ile mücadele, çevre, sivil toplum projeleri)	Hibe	1992-1999	14	14
Avrupa Yatırım Bankası Kredileri	Kredi	1996-2000	750	Veto nedeniyle kullanılmadı.
Yenileştirilmiş Akdeniz Programı	Kredi	1992-1996	400	340
EURO-MED	Kredi	1997-1999	205	205
Makroekonomik Yardımlar	Kredi	İhtiyaç halinde	200	İhtiyaç duyulmadı
Risk Sermayesi Desteği	Kredi	1999	12	12
Toplam			2.335	950
Kaynak: TOBB, (Erişim) http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php , 20 Ekim 2014				

⁷² Avrupa Birliği Bakanlığı, TÜRKİYE – AB MALİ İŞBİRLİĞİ, (Erişim) http://www.ab.gov.tr/files/rehber/08_rehber.pdf , 24 Ekim 2014.

Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesindeki ekonomik ve mali işbirliğini sağlayan araç olan MEDA yönetmeliği, 1996 yılında MEDA I olarak başlatılmış ve 2000 yılında MEDA II olarak değiştirilmiştir. Türkiye, Cezayir, Kıbrıs, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Malta, Fas, Filistin Bölgesi, Suriye, Tunus ve Avrupa Birliği MEDA programına dahil olan taraflardır.⁷³

MEDA programının temel amacı, siyasi istikrarı sağlamak, Avrupa ve Akdeniz ülkeleri arasında serbest bir ticaret alanı oluşturmaktır. Ayrıca MEDA programının temel amacının dışında, ülkeler arasında ekonomik ve sosyal işbirliğinin geliştirilmek, demokrasiyi güçlendirmek gibi amaçları da bulunmaktadır. Türkiye, Tablo 2.5'te görüldüğü gibi MEDA programı kapsamında 376 milyon Euro yardım almıştır.

Eski adıyla Barselona Süreci olarak bilinen EURO-MED 2008 yılında, ekonomi, çevre, enerji, sağlık, göç ve kültür gibi alanları düzenlemek amacıyla yeniden uygulamaya konulmuştur. Türkiye, Tunus, Arnavutluk, Cezayir, Bosna Hersek, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Moritanya, Monaco, Karadağ, Fas, Filistin, Suriye ve 28 üyeli AB arasında yürütülen bir programdır.⁷⁴

Yukarıda bahsettiğimiz diğer programlar gibi EURO-MED'in temel amacı da ekonomik büyümeyi, istikrarı ve ülkeler arası işbirliğini artırmaktır. Ancak, EURO-MED, öncelikle Akdeniz'de olmak üzere çevre kirliliği önleme, ulaştırma olanaklarının artırılması ve alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi gibi konuları da kapsamaktadır.

2.3.2.7 2000-2006 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar

10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye, oybirliğiyle AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiş ve sonuç bildirisinde bir Katılım Ortaklığı hazırlanması öngörülmüştür.⁷⁵

⁷³European Union, MEDA Programme, (Erişim)

http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm, 20 Aralık 2014.

⁷⁴European Union External Action, Euro-Mediterranean Partnership, (Erişim) http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm 25 Aralık 2014.

⁷⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, DPT yayınları cilt-II, Ankara, 2004, S.12.

Türkiye, Avrupa Birliği kriterlerini karşılama sürecinde kendisine yardımcı olacak, kendi durumu göz önünde bulundurularak düzenlenen katılım öncesi mali yardım enstrümanının kullanıcısıdır. Bu enstrüman Avrupa Konseyi tarafından 2001 yılının Aralık ayında kabul edilmiştir. Bundan öncesinde ise Türkiye, Avrupa-Akdeniz Ortaklığının temel mali uygulama aracı olan MEDA programının yararlanıcısı durumundaydı. Avrupa Birliği'nin Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirdiği Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının teyit edilmesiyle yeni bir döneme girilmiş ve bu gelişme Türkiye'ye sağlanan mali yardımın niteliği ve miktarında değişikliğe sebep olmuştur. Avrupa Birliği bu süreçte Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit koşullarda yer alacağını belirterek 17 Aralık 2001 tarih ve 2500/2001 sayılı Konsey Tüzüğü (Çerçeve Anlaşma) ile Türkiye'ye yapılacak hibe niteliğindeki mali yardımları tek bir çerçeve altında toplamıştır. Buna göre Türkiye, Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yapılanması İçin Yardım Programı (PHARE), Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (ISPA), Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) programlarından yararlanmamakta, fakat PHARE benzeri bir yapılanma çerçevesinde mali yardımlardan yararlanmaktadır. Çerçeve Anlaşmaya göre; yardım, kurumsal yapılanmaya ve Topluluk müktesebatına uyumun sağlanması için ihtiyaç duyulan hukuki altyapının kuvvetlendirilmesine ve ekonomik ve sosyal uyuma yönelik yatırımlara destek sağlayacaktır.⁷⁶

Tablo 2.6: Türkiye'ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardım (2000-2006) (Milyon Euro)							
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
209	219	126	144	250	300	500	1.748
Kaynak: Halil Karataş, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları, TC Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2010/409							

2000-2006 döneminde Türkiye'ye ayrılan mali yardımların toplam miktarı 1.748.000.000 Euro'dur. Türkiye, bu yardımların 209 milyonluk kısmını 2000 yılında almıştır. 2002 yılında alınan mali yardım miktarı ise 126 milyon Euro'dur.

2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 250 milyon, 300 milyon Euro mali yardım taahhüdünde bulunmuş olmakla birlikte, gerçekleştirmeler sırasıyla 236 milyon, 276 milyon Euro olarak kaydedilmiştir. Türkiye'ye tahsis edilen mali yardımlarının üçte

⁷⁶ İbrahim Çelikleş, "2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı", Sayıştay Dergisi Sayı: 63, Ankara, 2006, S.43-44

ikisi mevzuat uyumu ve bunun için gerekli kurumsal yapılanmanın oluşturulmasına yönelik projelerde, üçte biri ise AB ile ekonomik ve sosyal uyumun desteklenmesine yönelik projelerde kullanılmıştır.⁷⁷

2001 yılında başlatılan ISPA, SPARAD ve PHARE gibi üç mali yardım programlarından biri olup AB'ye aday ülkelere yönelik yardım içermektedirler. AB tarafından, AB'ye katılım öncesi çevresel ve yapısal reformların tamamlanması amacıyla uygulanan PHARE, ilk olarak 1989 yılında, isminden de anlaşılacağı gibi Macaristan ve Polonya ekonomilerine destek amacıyla uygulamaya konulmuştur. Fakat sonraki yıllarda Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya gibi yeni ülkelerin katılımıyla kapsam genişletilmiş ve bu üç program 2007 yılında, 2006 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) çatısı altında birleşmiş ve böylece katılım öncesi yardımlar tek çatı altında yürütülmeye başlanmıştır.⁷⁸

2.3.2.8 2007-2013 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar

Avrupa Birliği zamanla, otuzdan fazla yasal düzenleme yapılması sonucunu doğuran geniş bir dış yardım dizisi geliştirmiştir. Bu durum, Birliğin faaliyetlerinde uyum ve tutarlılığı sağlamak, mevcut kaynaklarla daha iyi sonuç alma ve etkide bulunabilme ihtiyacından dolayı Komisyonu 2007-2013 mali perspektifini kapsayan dış faaliyetlere yönelik basitleştirilmiş bir çerçeve önerisinde bulunmaya yönelmiştir. Ülkelerle olan işbirliğini, AB sınır komşuluğu politikasını, genişleme ve diğer spesifik konuları kapsamak üzere yeni dış ilişkiler enstrümanları tasarlanmıştır. Önerilen yeni yasal düzenlemeler arasında, yeni bir Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı IPA Tüzüğü, Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosu ve Konsey'ine sunulmuştur. IPA Konsey Tüzüğü 7 Temmuz 2006 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiştir.⁷⁹

IPA özellikle demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün kuvvetlendirilmesine, kamu idarelerinin reformuna, ekonomik reformların

⁷⁷ Sibel Mehter Aykın, "Müzakere Sürecinde Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları: Taahhütler ve Gerçekleşmeler", Yönetim ve Ekonomi Cilt:18 Sayı:2 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Manisa, 2011, s.163.

⁷⁸ European Commission, Instrument For Structural Policies for Pre-Accession (ISPA), (Erişim)http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ispa/ispa_en.htm, 27 Aralık 2015.

⁷⁹ Enes Özkan, "Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımlarının Vergisel Durumu" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Isparta, 2010, S.116.

uygulanmasına, azınlık hakları ve cinsiyet eşitliği yanında insan haklarına saygının yüceltilmesine yardımcı olacak ve sivil toplum ile ileri düzey bölgesel işbirliğini destekleyecek ve sürdürülebilir gelişme ile yoksulluğun giderilmesine katkıda bulunmaktadır. IPA tüzüğüne göre Potansiyel aday ülkelerden beklenen üyelik yükümlülük ve gereklerine sadece yakınlaşmalarının arzulanması iken, aday ülkeler için belirlenen hedef üyelik için gerekli bütün yükümlülüklerin benimsenmesi ve uygulanmasıdır.⁸⁰

Türkiye, 2007–2013 döneminde IPA kapsamında toplam beş bileşen dâhilinde yaklaşık olarak 4,87 milyar Euro mali yardım almıştır. Söz konusu bileşenler ise aşağıda ki gibidir :⁸¹

- I. Kurumsal gelişme
- II. Sınır ötesi işbirliği
- III. Bölgesel kalkınma
- IV. İnsan kaynakları
- V. Kırsal kalkınma

Tablo 2. 7: IPA Dönemi (2007-2013) Türkiye Mali Yardım Miktarları (Milyon Euro)								
BİLEŞEN	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	238,5	1.675,5
Sınır Ötesi İş Birliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,6
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,1	366,9	1.778,4
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,2	91,2	474,1
Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	187,4	204,2	854,6
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	856,3	903,0	4.795,2
Kaynak: İktisadi Kalkınma Vakfı, (Erişim) http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42 , 1 Ocak 2015								

IPA'nın temel amacı aday ülkenin AB'ye üye olma yolundaki ihtiyaç ve önceliklerine hizmet eden projelerin desteklenmesidir. Projeler aracılığıyla kullanılan

⁸⁰ Çeliktaş, a.g.m., s.44-45.

⁸¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, Mali İşbirliği, (Erişim) http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42, 30 Aralık 2014.

fonlar, AB müktesebatına uyumu ve bu uyum için gerekli idari kapasite oluşturulmasını hedefler. Bununla beraber ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasına (Bölgesel kalkınma, tarımsal ve kırsal kalkınma, sınır ötesi işbirliği ve KOBİ projeleri) yönelik projeler de mali yardımlar içerisinde gün geçtikçe artmaktadır.⁸²

IPA katılım öncesi ekonominin desteklenmesinin dışında, ülkelerin ileriye dönük programların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de, tarım modernizasyonu, bölgeler arası eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, istihdam yaratma gibi konularda projeler oluşturularak Türkiye ile AB yakınlaştırılmaktadır.⁸³

IPA çerçeve programı anlaşması gereğince; yüzölçümlerine ve nüfus yoğunluklarına göre, Türkiye, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ gibi ülkeler AB’den yardım almıştır. Bu ülkeler içinde en büyük payı yüzölçümü ve nüfus yoğunluğundan dolayı Türkiye almıştır.

Tablo 2.8: 2007-2013 IPA Dönemi AB Mali Yardımının Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Göre Dağılımı						
	Yüz Ölçümü (km²)	Euro/km²	Nüfus-2006	Euro/Kişi	Toplam (Euro) (2007-2013)	Oran
Türkiye	780,580	6,189	73,723,000	65,5	4,831,625,128	48,44%
Sırbistan	77,474	17,968	7,310,000	190	1,392,067,970	13,95%
Hırvatistan	56,542	17,689	4,456,000	224	1,000,177,027	10,02%
Bosna	51,209	12,859	4,622,000	142	658,501,243	6,6%
Kosova	10,908	58,452	1,733,000	368	637,600,143	6,39%
Makedonya	25,433	24,349	2,114,000	292	619,290,031	6,2%
Arnavutluk	28,748	20,776	2,994,000	199	597,290,813	5,98%
Karadağ	14,026	16,870	662,000	357	236,625,200	2,37%
TOPLAM	1,044,920	9,554	97,614,000	102	9,973,177,555	100%
Kaynak: AB Bakanlığı,(Erişim) www.abgs.gov.tr , 25 Aralık 2014						

Tablo 2.8’de görüldüğü üzere 4,8 milyar dolarlık payla Türkiye yaklaşık olarak ayrılan bütçenin yarısını alırken geriye kalan kısım da yedi ülke arasında nüfus yoğunlukları ve yüzölçümlerine göre pay edilmiştir. 2007-2013 Dönemi, IPA kapsamında sağlanan mali yardımlardan en az payı ise Karadağ almıştır.

⁸² Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye-AB Mali İşbirliği, (Erişim) <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5>, 25 Ekim 2014.

⁸³ Teresa Reeves, ‘Regional Development In The Eu And Turkey, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, Ankara, 2006, S.35.

Türkiye, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı öncülüğünde, IPA mekanizmasından yararlanarak, 27 adet proje üretmiştir. Söz konusu projeler kapsamında; mevzuat, idari kapasite, insan kaynakları, muhafaza, bilgi teknolojileri, laboratuvar, eğitim, risk yönetimi, sonradan kontrol, entegre tarife yönetim sistemi, bilgisayarlı transit sistemi, arşiv merkezi inşaatı, fikri mülkiyet hakları, tüketicinin korunması, kredi kolaylıkları alanlarında toplam değeri 80 milyon Euro'yu bulan eşleştirme, hizmet ve ekipman alımı ile inşaat projeleri yürütülmüştür⁸⁴

Türkiye'nin, AB'ye tam üyelik süreci, çokça tartışmalara neden olan ve henüz gerçekleşmemiş olan bir amaçtır. 2007-2013 döneminde IPA kapsamında alınan mali yardımlarla yapılan uyum çalışmaları ve yenilikler, Türkiye'nin AB'ye girmesi konusunda yeterli değildir. Bu nedenle önümüzdeki yılları kapsayacak olan 2014-2020 IPA döneminde de, Türkiye'nin uyum çalışmalarına devam edeceğini ve amacı doğrultusunda AB'den mali yardımlar alacağını öngörmek mümkündür.

2.3.2.9 2014-2020 Döneminde Sağlanacak Mali Yardımlar

AB, bütçesinde yer alan harcama kalemlerine ilişkin ödeneklerin yıllık tavanını belirlemek ve böylece bütçesinde disiplini sağlamak, hangi politika doğrultusunda ne kadar bütçe ayrılacağı konularını netleştirmek amacıyla belirli dönemlerde uzun vadeli planlar hazırlamaktadır.

Bu amaçla; 7-8 Şubat 2013 tarihlerinde yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin yedi yıllık mali perspektifini oluşturan, 2014-2020 dönemine yönelik Çok Yıllı Mali Çerçeve 'ye ilişkin mutabakata varmıştır. Onaylanan bu Çok Yıllı Mali Çerçeve kapsamında reel özkaynak miktarı 908 milyar Euro, harcama kalemlerine ilişkin ödenek miktarı ise yaklaşık 960 milyar Euro olarak belirlenmiştir. 2014-2020 döneminde AB uzun dönemli bütçesinde ilk kez kesintiye gitmiş, 2007-2013 dönemine göre AB'nin tüm harcamaları için öngörülen azami tutar 34 milyar Euro, Üye Devletler tarafından katkı yapması gereken toplam

⁸⁴ AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Sıkça Sorulan Sorular, (Erişim) <http://ab.gtb.gov.tr/sss#q2>, 28 Aralık 2014.

tutar ise 35 milyar Euro azaltılmıştır. Bu kesintiler, taahhüt ödeneklerinde % 3,4 harcama ödeneklerinde ise % 3,7 oranında bir kesintiye tekabül etmektedir.⁸⁵

Tablo 2.9: Çok Yıllı Mali Çerçeve (2014-2020, Komisyon'un Önerisi)								(Milyon Euro)
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Akıllı ve Kapsayıcı Büyüme	64,696	66,580	68,133	69,956	71,596	73,768	76,179	490,908
Sürdürülebilir Büyüme: Doğal Kaynaklar	57,386	56,507	55,702	54,861	53,837	52,829	51,784	382,927
Güvenlik ve Vatandaşlık	2,532	2,571	2,609	2,648	2,687	2,726	2,763	18,535
Küresel Avrupa	9,400	9,645	9,845	9,960	10,150	10,380	10,620	70,000
İdari Harcamalar	8,542	8,679	8,796	8,943	9,073	9,225	9,271	62,629
TOPLAM	142,556	144,002	145,085	146,368	147,344	148,928	150,718	1,025,000
%GSYH	%1,08	%1,07	%1,06	%1,06	%1,05	%1,04	%1,03	%1,05
Kaynak: AB Bakanlığı, www.abgs.gov.tr , 25 Aralık 2014								

Tablo 2.9, 2013 yılında komisyonun sunduğu 2014-2020 Mali Çerçeve yardım miktarlarını göstermektedir. Tablo 2.9'da, Akıllı ve Kapsayıcı Büyüme, Sürdürülebilir Büyüme ve Doğal Kaynaklar, Güvenlik ve Vatandaşlık, Küresel Avrupa, İdari Harcamalar gibi öncelikler ve bu önceliklere ne payda bütçe ayrılacağına dair komisyonun önerileri yer almaktadır. Komisyon, en fazla bütçeyi; Akıllı ve Kapsayıcı Büyümeye ayırırken en az bütçeyi ise 18,535 milyon Euro ile Güvenlik ve Vatandaşlığa vermiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan IPA döneminde ki mali yardımların çerçevesini oluşturan beş bileşeni korunarak mali yardımlara yön verecek beş politika alanına dönüştürülmüş ve bu beş bileşen çeşitli başlıklar altında sektörler, alt-sektörler belirlenerek Avrupa Birliği Bakanlığı ile birlikte konuyla ilgili Bakanlıkların sorumluluğuna verilmiştir. 2014-2020 IPA dönemi çerçevesinde yer alan politikalar ise şu şekildedir:

⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye-AB Mali İşbirliği, (Erişim) <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5>, , 29 Ekim 2014.

- AB Üyeliğine Geçiş Süreci ve Kapasite Geliştirme
- Bölgesel Kalkınma
- İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- Tarım ve Kırsal Kalkınma
- Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği

Bu politikalardan, AB Üyeliğine Geçiş Süreci ve Kapasite Geliştirme'den kastedilen politik ve ekonomik ölçütlerin yerine getirilebilmesi amacıyla kurumların kapasitelerinin artırılması ve ilgili birimler arasında eşgüdümü ifade ederken, Bölgesel Kalkınma'da ise aday ülkelerin sağlık, eğitim, altyapı, KOBİ'leri destekleme bölgesel farklılıkların birbirine yaklaştırılması gibi konuları kapsamaktadır. İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi politikasıyla amaçlanan; aday ülkeleri Avrupa İstihdam Stratejisi ve Lizbon Stratejisi çerçevelerinde Avrupa Sosyal Fonuna hazırlamak ve bu amaçla uygun yapıları, sistemleri kurmak ile birlikte kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, istihdam, sosyal içerme ve eğitim alanındaki ilkelerin gözetilmesi iken; Tarım ve Kırsal Kalkınma politikasıyla tarımsal işletmelere destek verilmesi, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve üretici birliklerine teknik destek verilmesi amaçlanmaktadır. IPA kapsamında ki son politika olan Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği ile birlikten yararlanacak ülkenin diğer yararlanıcılar ile veya üye devletlerle bölgesel, bölgelerarası ve sınır ötesi işbirliği konularını kapsamaktadır.⁸⁶

AB Komisyonu tarafından yapılan açıklamaya göre, toplam kaynağı 11 milyar Euro düzeyinde olan 2014-2020 IPA kapsamında Türkiye için, 2014'te 620,4 milyon, 2015'te 626,4 milyon, 2016'da 630,7 milyon, 2017'de 636,4 milyon, 2018-2020 dönemi için ise 1 milyar 940 milyon Euro ayrıldığı görülmektedir. 2014-2020 dönemi için IPA kapsamında en fazla kaynak ayrılan ülke Türkiye olurken, aynı dönem için Arnavutluk 649,5 milyon, Makedonya 664,2 milyon, Kosova 645,5 milyon, Karadağ 270,5 milyon, Sırbistan ise 1 milyar 508 milyon Euro düzeyinde kaynak ayrılmıştır.

⁸⁶ Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, IPA-II Dönemi (2014-2020) ve Sektörel Yaklaşım, (Erişim) <http://www.diab.gov.tr/isbirligi-20-ipa-ii-donemi--2014-2020-.html>, 30 Ekim 2014.

Türkiye'nin bu alınan yardımlardan ne derece yaralanabileceğinin önümüzdeki yıllarda yaşanan gelişmeler gösterecektir.⁸⁷

Tablo 2.10: 2014-2020 Dönemi İçin IPA Kapsamında Olan Başlıklar Altbaşlıklar ve Politikalar				
Politika Alanı	Sektörler	Alt-Sektörler	Öncelik Alanları	Sorumlu Kurumlar
AB Üyeliğine Geçiş Süreci ve Kapasite Geliştirme	1. Yönetim ve Kamu Yönetimi	1.1. Sivil Toplum		Avrupa Birliği Bakanlığı
		1.2. Müktesebata Uyum Desteği		
		1.3. Birlik Program ve Ajanslarına Katılıma Destek		
	2. Adalet, İç İşleri ve Temel Haklar	2.1. Yargı ve Temel Haklar	2.1.1. Yargı	Adalet Bakanlığı
		2.2 İç İşleri	2.1.2. Temel Haklar	Avrupa Birliği Bakanlığı
2.1.3. Göç ve İltica	İçişleri Bakanlığı			
2.1.4. Entegre Sınır Yön.				
2.1.5. Organize Suçlara Mücadele				
Bölgesel Kalkınma	1. Çevre			Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
	2. Ulaştırma			Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı
	3. Enerji			Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
	4. Rekabet Edilebilirlik ve İnovasyon			Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	1. Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar		1.1. İstihdam ve İş Piyasası	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
			1.2. Eğitim ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Milli Eğitim Bakanlığı
			1.3. Sosyal Politika ve İçerme	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Tarım ve Kırsal Kalkınma	Tarım ve Kırsal Kalkınma	1.1. Kırsal Kalkınma Programı		Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
		1.2. Kurumsal Kapasite Geliştirme		
Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği	Sınır Ötesi ve Bölgesel İşbirliği			Avrupa Birliği Bakanlığı

Kaynak: Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, <http://www.diab.gov.tr>, (Erişim) 30 Ekim 2014

Türkiye, AB'ye tam üyelik yolunda verilen bu yardımları doğru bir şekilde yönlendirmeli ve en verimli şekilde kullanılmalıdır. AB'ye tam üyelik yolunda gereken, bölgesel kalkınmışlık farklarının ortadan kaldırılması, doğal çevrenin korunması, tarım sektöründe gerekli reformların yapılması gibi konulardan tutunda Türk kamu

⁸⁷ Hürriyet Gazetesi, AB'den Türkiye'ye 6 Yılda 4,4 Milyar Euro Destek, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27280318.asp>, 20 Aralık 2014.

kurumlarının ve hukuk sisteminin AB standartlarına getirilmesine kadar birçok konuda reformları tamamlaması önem arz etmektedir.

2.4 SON DÖNEM

Gümrük Birliğinin (sınai ürünlerde) tamamlanmasını izleyen dönem, Ankara Anlaşması'nda son dönem olarak adlandırılmış ve bu dönem için belirli bir süre belirtilmemiş, bu süre taraflara bırakılmıştır. Bu gelişmelere dayanarak 9 Kasım 1992 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi'nin isteği doğrultusunda yürütülmeye başlanan ortak çalışmalar sonucunda, Gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanması amacıyla yapılacak çalışmaların tespiti ve izlenmesini sağlamak üzere, Türkiye-AT Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.⁸⁸

Topluluk cephesinde bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de de uyum çalışmaları başlamış; ithalat rejimine dair bazı değişiklikler yapılmış, daha önce alınan rıhtım resmi, ulaştırma altyapı fonu gibi eş etkili vergileri kaldırılmıştır. 1993 yılında da çalışmalar devam etmiş ve 1993 yılında Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması tamamlanmıştır. 1994 tarihinde bu çerçeve anlaşmaya bazı ilaveler getirilmiştir.

Türkiye, bu çerçeve anlaşmayla ilk defa Avrupa çıkışlı bazı tarım ürünlerine tavizler vermeyi kabul etmiştir. Türkiye çıkışlı tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, kişi, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımının gerçekleşebilmesi için ise, Türkiye'nin üstüne düşen reformları yapmasının gerektiği, özellikle Türk tarım sektörünün, AB standartlarına gelmesinin serbest dolaşım için gerekli olduğu da bu anlaşmayla hükme bağlanmıştır.

GB ile beraber Türkiye, üçüncü ülkelerden yapacağı ithalatta AB'nin Ortak Dış Tarifelerini uygulayacağını taahhüt etmiştir. Bu da Türkiye'nin diğer ülkelere koymuş olduğu kota ya da gümrük tarifelerinin kalkması anlamına gelmektedir.⁸⁹

Gümrük Birliği'nin tamamlanması amacıyla gerekli müzakereler yapıldıktan sonra, Brüksel'de 6 Mart 1995 tarihinde ortaklık konseyinin 36. Dönem Toplantısında

⁸⁸TBMM, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçesi, (Erişim),http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/turkiye_ab_tarihce.pdf, 5 Ocak 2015.

⁸⁹ Glenn W. Harrison, Thomas F. Rutherford, David G. Tarr, Economic Implications for Turkey of a Customs Union with the European Union, The World Bank International Economics Department International Trade Division, 1996, S.2.

tüm engeller (Yunanistan'ın Vetosu, AB-Türkiye arasındaki uyum sorunları) aşılarak 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı onaylanmış ve 1.1.1996 tarihinde Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi 36. Dönem Toplantısında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması uygun görülmüş ve 6 Mart 1995 tarihinde 1/95 sayılı karar konseyce onaylanarak yayımlanmıştır. 63. madde ile hükme bağlanmış olan bu karar: Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası, Tarım Ürünleri, Gümrüklere İlişkin Hükümler, Kamu Alımları, Vergilendirme, Kurumsal Hükümler, Uyuşmazlıkların Çözümü, Son Hükümler bölümlerinden oluşmaktadır.⁹⁰ Son Dönemi daha iyi anlayabilmek için sözü geçen bölümleri ayrıntılı olarak ele almak gerekir.

2.4.1 Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan AET anlaşması, malların serbest dolaşımını öngörmekteydi. Bu anlaşmaya göre teorik olarak üye devletlerin mallarına ve üçüncü ülkelere ithal edilen gümrük vergi, resim ve harçları ödenmiş, AET anlaşmasının 10. maddesine göre 'serbest dolaşımdaki mal' statüsü kazanmış mallara uygulanan gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamaları karşılıklı olarak kaldırılmış ve üçünü ülkelere, yani birlik dışında kalan ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçiş süreci Ankara Anlaşması'nın 2. maddesinde öngörülen, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile başlamıştır. Katma Protokol'le başlayan ve 6 Mart 1995 tarihinde 1/95 sayılı AB-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı ile taraflar Türk sanayi mallarının AB içerisinde serbest dolaşımını kararlaştırılmıştır. Bu karar ile Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ticarete işlenmiş tarım ürünlerinde olan kapsamını genişletmiştir. Ortaklık Konseyi'nin bu kararı gerek Avrupa Birliğinin kurumlarını gerekse ülkemizin kurumlarını bağlayıcı niteliktedir ve bu nedenle malların serbest dolaşımı Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir konudur.⁹¹

⁹⁰ Çimen, a.g.e., S.164-165.

⁹¹ Mahmut Yavaş, 'Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye', (Erişim) <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/ankarabarasu/frmmakale/2001-4/2.pdf>, 5 Ekim 2014.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçişini sağlayan Ortaklık Konseyi'nin 1/95 Sayılı Kararı'nın 4.maddesinde, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki Türk mevzuatının mümkün olduğunca Topluluk mevzuatı ile uyumlaştırılmasını öngörmektedir. Söz konusu maddede, Gümrük Birliği'nin işleyişi ilgili alanlar şöyle sıralanmaktadır :⁹²

- Sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat
- Rekabet politikası
- Fikri ve sınaî mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat
- Gümrük mevzuatı

Türkiye-AB Gümrük Birliği "serbest dolaşım" statüsünü haiz sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünleri ve bazı ham tarım ürünleri ile sınırlıdır. Tarım ürünlerine ortaklık konseyi kararları, kömür ve çelik ürünlerine ise ayrı bir anlaşma kapsamında "menşe" esasına dayalı tercihli rejim uygulanmaktadır. Türkiye'nin gümrük birliğine tam üye olmasından yani 1.1.1996 tarihinden itibaren AB ile Türkiye arasında gümrük vergilerinin, sanayi malları için sıfırlanmasına ve ülkemizin üçüncü ülkelere AB'nin Ortak Gümrük Tarifesini uygulamaya başlanmış ve bu alandaki bazı istisnalar da bu süreçte ortadan kaldırılmış, işlenmiş tarım ürünleri için ise sanayi payı sıfırlanmıştır.

GB kapsamında malların serbest dolaşımını sağlayabilmek amacıyla AB'nin, 1985 yılında oluşturduğu, bir sağlık ve güvenlik işareti olan CE işareti almış onaylanmış 18 Türk kuruluşu vardır. Rekabet politikası ve fikri mülkiyet hukukuna uyum çalışmaları Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden de önce başlatılmış, Rekabet politikası alanında, anti-tröst ve birleşmelerin kontrolü konusunda mevzuatın büyük bölümüne uyum sağlanmıştır ve bu doğrultuda 1997 yılında Rekabet Kurumu kurulmuş, rekabetin adil ve AB standartlarında olması amacıyla faaliyetlerine başlamıştır.

Fikri Mülkiyet Hukuku alanında ise, uluslararası normlara uyum sağlamak amacıyla edebiyat ve sanat eserlerinin korunması, icracı sanatçılar, yayın kuruluşlarının korunması gibi uluslararası anlaşmalara taraf olunmuş, aynı zamanda, fikri haklar sisteminin yeniden ele alınması ve Avrupa Topluluğu hukuk sistemi ile uyumlu hale

⁹² T.C. AB Bakanlığı, Gümrük Birliği, (Erişim) <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>, 7 Kasım 2014.

getirilmesi amacıyla birçok hukuki düzenleme kabul edilmiştir. Türkiye, Topluluk Gümrük Mevzuatına büyük ölçüde uyum sağlamış, böylece Gümrük Birliği'nin işlemesi açısından yeknesak uygulamalar gerektiren; menşe, gümrük kıymeti, malların gümrük birliği bölgesine girişi, gümrük beyannamesi, serbest dolaşıma giriş, ekonomik etkili gümrük rejimleri, malların dolaşımı, gümrük borcu/yükümlülüğü, itiraz hakkı konularında uyum sağlanmıştır.⁹³

Türk Hükümeti, 2012 Türkiye İlerleme Raporu'nda malların serbest dolaşımı alanındaki Türkiye mevzuatının AB müktesebatı ile uyumunun oldukça ileri bir seviyeye ulaştığını belirtmiştir. Avrupa komisyonu tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin AB'ye üyelik yolunda ilerlemesini değerlendiren Rapor'da, fasıl 1'de değinilen malların serbest dolaşımı konusunda uyumlaşmanın ileri düzeyde olduğunu belirtmiştir. Gerek Komisyon tarafından hazırlanan 2013 İlerleme Raporu'nda olsun gerekse 2012 yılında Türk Hükümeti tarafından yayımlanan İlerleme Raporu'nda olsun bu konuda ki ortak nokta, uyumlulaşmaların tamamen sağlanamadığıdır.

2012 yılında kabul edilen karşılıklı tanıma ilkesi ile 2013 yılında Ürün Güvenliği ve Kontrolü Tebliği uygulanmaya başlanmıştır. İlaçlar, tekstil ürünleri, ikinci el veya yenilenmiş ürünler ve alkollü içkiler gibi alanlarda ticarete teknik engeller hala bulunmaktadır. İlaçlar ile ilgili olarak, AB'ye üye ülkelerin iyi imalat uygulamaları belgeleri Sağlık Bakanlığı tarafından hala kabul edilmemektedir. İnşaat ekipmanları ve motorlu araçlar gibi eski mallarda, ikinci elde dâhil olmak üzere, yenilenmiş 30 veya defolu olarak sınıflandırılan mallar yenilenmiş lastikler gibi ve alkollü içkiler için hala lisans gerekmektedir. Alüminyum, kâğıt ve bakır hurdası ihracatının kısıtlamalara tabi olması Gümrük Birliği kurallarına aykırı şekilde fiili bir yasak teşkil etmektedir.⁹⁴

⁹³ T.C. AB Bakanlığı, Gümrük Birliği, (Erişim) <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>, , 7 Kasım 2014.

⁹⁴ T.C. AB Bakanlığı, AB Müktesebatında Ortak Düzenlemeler Üye Devletlere Bırakılan Konular, (Erişim)http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ortak_alan_calismasi_with_links_05_0, 8 Kasım 2014.

Tablo 2.11:En Fazla İthalat Yapılan 20 Fası (Milyon Dolar)							
Fasıl No	Fasıl Açıklaması	YIL			Eylül		
		2012	2013	%	2013	2014	%
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral ,mumlar	60.1	55.9	-7,0	4,8	4,7	-3,1
84	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	26.3	30.1	14,6	2,5	2,2	-10,8
72	Demir ve çelik	19.6	18.6	-4,8	1,8	1,5	-16,5
85	Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	16.2	17.7	9,1	1,6	1,5	-5,7
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	14.5	16.8	15,8	1,3	1,2	-3,2
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	8.5	16.2	90,3	0,4	0,7	65,8
39	Plastikler ve mamulleri	12.5	13.8	11,0	1,1	1,1	1,4
29	Organik kimyasal ürünler	5.0	5.3	4,9	0,4	0,5	22,3
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	4.0	4.5	12,4	0,3	0,4	13,7
30	Eczacılık ürünleri	3.9	4.1	3,9	0,3	0,4	9,3
74	Bakır ve bakırdan eşya	3.8	3.7	-4,3	0,3	0,3	1,7
76	Aliminyum ve aliminyumdan eşya	2.9	3.2	8,4	0,2	0,3	19,3
48	Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	2.8	3.0	7,3	0,2	0,2	3,0
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	3.0	3.0	0,9	0,2	0,2	-2,6
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	2.3	2.9	25,7	0,1	0,1	9,2
73	Demir veya çelikten eşya	2.3	2.7	16,5	0,2	0,2	-3,8
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	3.1	2.3	-24,9	0,8	0,2	145,4
55	Sentetik ve suni devamsız lifler	2.2	2.1	-2,2	0,1	0,1	1,4
38	Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücü	2.0	2.1	3,4	0,1	0,1	19,0
54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler	2.1	2.0	-3,8	0,1	0,1	2,7
20 Fasıl Toplamı		198.1	211.0	6,5	17.1	16.9	0,8
20 Fasılın Genel İçindeki Payı (%)		83,8	83,9	-	82,9	82,4	-
Genel Toplam		236.5	251.6	6,4	20,6	20,5	-0,2

Kaynak: RİP (GTB & TÜİK), (Erişim) www.gtb.gov.tr , 30 Aralık 2014
Fasıl sırası, 2013 yılı en fazla İthalata sahip olan Fasıl sıralaması dikkate alınarak belirlenmiştir.
2013 ve 2014 yıllarına ait veriler Resmi İstatistik kayıtlarını kapsamakta olup geçicidir.

Tablo 2.11’de Türkiye’nin en fazla ithalat yaptığı 20 fasıl gösterilmektedir. 2012, 2013 yılları ve 2014 yılı Eylül ayı verilene göre, en yüksek ithalatın yapıldığı fasıl; mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler,

bitümenli maddeler, mineral, mumlar olurken, 2012 yılında ithalatın yapıldığı en düşük fasıl, kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan veya kartondan eşyalar olmuştur. 2013 yılında en düşük ithalat; sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler olurken 2014 yılının Eylül ayı döneminde en düşük ithalatın yapıldığı fasıllar; sentetik ve suni devamsız lifler, muhtelif kimyasal maddeler, biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücü sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler ve pamuk, pamuk ipliği olmuştur.

Tablo 2.11’de gösterilen, bu 20 fasılın ithalatta ki genel toplamı, 2012, 2013 ve 2014 Eylül ayı döneminde ki genel toplamı sırasıyla, 236.5 milyon, 251.6 milyon ve 20,5 milyon dolar olmuş ve ithalat, 2014 yılı Eylül döneminde az bir düşüş göstererek, 2013 Eylül dönemine göre 0,2 daha az gerçekleşmiştir.

Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı 20 fasılı gösteren tablo 2.12’ye göre 2012 ve 2013 yıllarında en fazla ihracatın yapıldığı fasıl; motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler olurken en az ihracatın yapıldığı fasıl ise; metal cevherleri, cüruf ve kül olmuştur. 2014 yılı Eylül döneminde en fazla ve en az ihracat yapılan fasıllar değişmeyerek, önceki yıllarla paralellik göstermiştir.

En fazla ihracatın yapıldığı bu 20 fasılın genel toplamı, 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 119.4 milyon ve 114.1 milyon dolar olmuştur. 2014 Eylül döneminde ihracatta 2013’ün aynı döneme göre % 4,6’lık bir artış olduğu görülmektedir. Tabloda 2.12’ de gösterilen 20 fasılın toplamının genel ihracattaki payı ise 2012 yılında % 78,3 ve 2013 yılında ise % 75,2 olduğu görülmektedir.

1996 yılında yürürlüğe giren Avrupa Gümrük Birliği ile işlenmiş ve sanayi ürünleri serbest dolaşıma tabi tutulmuştur. İthalat ve ihracat yaptığımız ülke gruplarında en büyük paya Avrupa’nın sahip olduğunu bilmekteyiz ve bu nedenle her iki tabloda da gösterilen ithalat-ihracat miktar ve oranlarında Avrupa’nın en büyük paya sahip olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 2.12: En Fazla İhracat Yapılan 20 Fasil				(Milyon Dolar)			
Fasil No	Fasil Açıklaması	Yıl			Eylül		
		2012	2013	%	2013	2014	%
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları	15.1	17.0	12,2	1.5	1.5	1,5
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	11.9	12.9	8,3	1.1	1.1	6,3
72	Demir ve çelik	11.3	9.9	-12,5	0.6	0.7	7,9
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları	9.3	9.5	1,8	0.8	0.8	6,4
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	8.4	9.2	9,8	0.8	0.9	11,6
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	16.3	6.9	-57,1	0.6	0,6	1,7
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar	7.7	6.7	-12,8	0.5	0.5	10,2
73	Demir veya çelikten eşya	6.0	6.1	0,9	0.5	0.5	6,0
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	5.4	5.7	5,2	0.4	0.5	12,9
39	Plastikler ve mamulleri	5.0	5.6	11,9	0.5	0.5	3,3
8	Yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar	3.8	3.9	4,3	0.3	0.3	0,9
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, prefabrik yapılar	2.4	2.8	16,9	0.2	0.2	7,9
25	Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento	2.4	2.7	10,7	0.2	0.2	-12,4
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	2.4	2.4	2,4	0.2	0.2	-1,6
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	2.3	2.3	4,9	0.1	0.2	11,5
63	Dokunabilir maddelerden hazır eşya, takımlar, kullanılmış giyim ve dokunmuş diğer eşya, paçavralar	1.9	2.1	15,1	0.1	0.1	2,3
57	Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları	1.9	2.1	9,5	0.1	0.2	20,6
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	1.7	1.9	8,0	0.1	0.1	-0,8
20	Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar	1.7	1.8	4,6	0.1	0.1	11,4
26	Metal cevherleri, cüruf ve kül	1.7	1.7	0,0	0.1	0.1	-30,3
20 Fasil Toplamı		119.4	114.1	-4,4	9.8	10.3	5,0
20 Fasılın Genel İçindeki Payı (%)		78,3	75,2	-	75,4	75,7	-
Genel Toplam		152,4	151.8	-	13.0	13.6	4,6

Kaynak: RİP (GTB & TÜİK), (Erişim) www.gtb.gov.tr , 30Aralık 2014
Fasil sırası, 2013 yılı en fazla İthalata sahip olan Fasil sıralaması dikkate alınarak belirlenmiştir.
2013 ve 2014 yıllarına ait veriler Resmi İstatistik kayıtlarını kapsamakta olup geçicidir.

Türkiye'nin Avrupa Gümrük Birliği'ne geçişini onaylayan 6 Mart 1995 tarihli 1/95 sayılı karar da belirtildiği üzere üstünde önemle durulması gereken bölümlerden biri de tarım ürünleridir.

2.4.2 Tarım Ürünleri

Türkiye ile AB arasında 1996 yılında fiilen yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile; Tarafların birbirilerine uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergileri ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmasını içermekle kalmayıp, GATT kuralları bazında gelişen yeni kurallar ve AB'nin 1992 yılında hayata geçirdiği Avrupa Tek Pazar uygulamaları çerçevesinde; Topluluğun ortak ticaret ve rekabet politikalarının temel politikalarına uyumu da kapsamaktadır

Gümrük Birliği sürecinde, AB, gümrük vergilerinde ilk ciddi indirimi Katma Protokol'le yapmıştır. Türkiye ise Katma Protokol'ün ilgili maddeleri gereğince ilk olarak 1993 yılında ithalat rejimi ile Topluluğa bazı ürünlerde taviz marjı tanımış olup, 1994 yılında bazı ürünler için bu marjın genişletilerek ilave tavizler verilmiştir. Balıkçılık ve su ürünleri, şarap ve bazı peynirler gibi ürünleri içeren bu tavizler sonucunda Topluluk, Türkiye'ye tarım ürünlerinin ihracatında %7 oranında vergi indiriminden yararlanmaktadır. 1996 yılının ekim ayında başlayan Tarım Teknik Komitesi toplantıları sonucunda ise bu oranın %11 çıkarılması ve Topluğun ülkemize yönelik tarım ürünleri ihracatının %22'sinin gümrük vergisinden muaf tutulması karara bağlanmıştır.⁹⁵

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın II. Kısımında bu konuya değinilmiş ve Katma Protokol'ün 32. ila 35. maddelerinde öngörüldüğü gibi AB ile Türkiye arasındaki tarım ürünlerinin serbest dolaşımı hususu teyit edilmiştir. Ayrıca serbest dolaşımın tam olarak sağlanabilmesi ve gereken koşulların oluşması için ek bir süre gerektiği belirtilmiştir.

Gümrük Birliği Kararı (1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı) ile Türkiye'nin, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gereken ortak tarım politikası önlemlerini kabul edecek şekilde politikasını uyarlaması ve bunu Topluluğa bildirmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Topluluğun tarım politikasını geliştirirken, Türk tarımının çıkarlarını mümkün olduğunca dikkate alacağı ve alınan tavsiye niteliğindeki kararların Türk tarafına da bildirileceği karara bağlanmıştır.

⁹⁵ İmran Er, "Gümrük Birliği Sürecinde Gıda Sanayi", Gıda Mühendisleri Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, s.17-22

Gümrük Birliği Kararı'nın II. Kısım, 25. maddesinde: "Topluluk ve Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı yarar sağlayacak biçimde geliştirirler. Ortaklık Konseyi, bu tercihli rejimlerde yapılan iyileştirmeleri düzenli olarak inceler" denilmiştir. Bu madde ile Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne tam üye olmasıyla bu sürecin bitmeyeceği ve söz konusu tarım ürünlerinin serbest dolaşıma tabi olması için gereken uyum çalışmalarının her iki taraf içinde yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Gümrük Birliği'ne tam üye olduktan sonra Türk tarım sektöründe ne çapta değişiklikler olduğu, Türkiye'nin ve AB'nin bu konuda hangi reformları yaptığı, AB-Türkiye arasındaki tarım ticaretinin hacmi ve GB'nin Türk tarımına etkileri gibi konular ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.4.3 Gümrüklere İlişkin Hükümler ve AB Gümrük Mevzuatı

Türkiye'nin AB gümrük mevzuatına yakınlaştırılmasından kastedilen; fikri, sınai ve ticari mülkiyetin korunması, rekabet, devlet yardımları, kamu ihaleleri, vergilendirme gibi konuların AB standartlarına getirilmesidir.

Türkiye 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı ile GB'ye tam üye olmuş ve bu kararlar birlikte işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünleri serbest dolaşıma tabi tutulmuştur. Bahsi geçen malların serbest dolaşımı, AB ve Türkiye arasındaki teknik düzenlemelerin birbiriyle uyumlu olmasını gerekli kılmaktadır.

Gümrük Birliği Kararı'yla, gümrüklerde beyan edilen malların menşei ve gümrük değeri, eğer varsa gümrük birliği alanına giriş tarihi ve varsa gümrük beyan, serbest dolaşıma giriş tarihi, askıya alma düzenlemeleri, başvuru hakkı gibi hususların Türkiye tarafından benimsenmesi uygulanması ve birlikle olan ilişkilerde bu bilgilerin Topluluğa bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın yürürlüğe girmesinden sonra Topluluk Gümrük Muafiyetleri'nin neler olduğunu gösteren düzenlemelerin ve Topluluğa ithal edilen tekstil ürünlerinin ithali için aranan belgeleri içeren yönetmeliklerin Türkiye tarafından yürürlüğe konulması istenmiştir. Buna ilaveten taraflar arasında gümrük konularında karşılıklı yardımlaşmalar kabul edilmiş ve bu

yardımlaşmaların esaslarını belirleyen, 15 maddeden oluşun bir belge hazırlanmış ve bu belge 7 numaralı ek olarak ortaklık konseyinin kararına eklenmiştir.⁹⁶

Ortaklık Konseyi Kararı'nın 8. ve 11. maddeleri teknik mevzuat uyumunu açıklık getirmekte ve Türkiye'nin kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde AB teknik mevzuatını kendi iç yasal düzenlemelerine dahil etmesini öngörmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin uyumlaştıracağı mevzuat listesi ile bu mevzuatın Türkiye tarafından uygulanma koşul ve kuralları ise, 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile belirlenmiştir.⁹⁷ Türkiye'nin 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı ve bu kararı tamamlayıcı nitelikte olan 2/97 Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye ile AB arasındaki serbest dolaşıma haiz olan ürün ve hizmetlerde ne tür nitelikler aranacağı, gerekli olan belgeler ve ithalat-ihracat esas ve usulleri belirlenmiştir.

Türkiye teknik mevzuata dair uyum çalışmalarında önemli ilerlemeler kaydetmiş ve 1997 yılında yani GB tam üyelikten sonra, Bakanlar Kurulu kararlarıyla AB 'nin yeni direktifleri çerçevesindeki 32 ürün grubuna ilişkin uyumlaştırma çalışmalarını sürdürecektir kuruluşları tespit etmiştir. Avrupa standardizasyon kuruluşlarından, Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) ve Avrupa Elektroteknik Standartlaştırma Komitesi (CENELEC)'in gözlemci üyesi olan, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) 1993 yılından beri yürüttüğü çalışmalarla büyük oranda Türk standartlarını AB standartları seviyesine getirmiştir. Bunlara ek olarak 1999 yılında, Türk standartlarını, uluslararası kalite standartlarına getirmek amacıyla Türk Akreditasyon Kurumu kurulmuştur. Türk Akreditasyon Kurumu, AB ile uyumu sağlanması konusunda önemli görevler üstlenmiştir.

Akreditasyon: Uygunluk değerlendirme kuruluşlarınca gerçekleştirilen çalışmaların ve dolayısıyla bu çalışmalar sonucunda düzenledikleri uygunluk teyit belgelerinin güvenilirliğini ve geçerliliğini desteklemek amacıyla oluşturulmuş bir kalite altyapısıdır. 2001 yılında akreditasyon hizmeti vermeye başlamış olan Türk Akreditasyon Kurumu, 2008 yılı itibari ile karşılıklı tanınma anlaşmalarına konu olan tüm akreditasyon alanlarında Avrupa Akreditasyon Birliği ile karşılıklı tanınma anlaşması imzalamıştır. Türk Akreditasyon Kurumu, Avrupa Akreditasyon Birliğinin

⁹⁶ Çimen a.g.e. s.178

⁹⁷ Mısra Sözer, Dilek Gürkan, "Ce İşareti Ve Ülkemizdeki Uyum Çalışmaları", Kamu-İş; Cilt: 9, Sayı:1, 2007, S.134

(EA), Uluslararası Akreditasyon Forumunun (IAF) ve Uluslararası Laboratuvar Akreditasyonu Birliğinin (ILAC) tam üyesi konumundadır.⁹⁸

29 Kasım 2001 tarihli GBOK toplantısında Türkiye 2/97 Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde mevcut durumu ortaya koyan güncelleştirilmiş listeyi komisyon yetkililerine sunmuştur. 2002 yılı başı itibarıyla yürürlüğe giren Çerçeve Kanun ile yeni yaklaşım direktifleri de dahil olmak üzere teknik mevzuat uyumu çalışmaları hız kazanmıştır. Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatının Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun'unun kısa adıyla Çerçeve Kanun 11 Temmuz 2001 tarihli ve 24459 sayılı resmi gazetede yayınlanmış ve 11 Ocak 2002 tarihiyle yürürlüğe girmiştir. Yine aynı tarihte çerçeve kanunu usul ve esaslarını belirleyen :⁹⁹

- Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları İle Onaylanmış Kuruluşlara Dair Yönetmelik
- CE Uygunluk İşaretlerinin Ürüne İliştirilmesine Dair Yönetmelik
- Ürünlerin Piyasa Gözetimi Ve Denetimine Dair Yönetmelik

2002 yılında 24643 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, 11 Temmuz 2001 tarihinde onayladığı kanunla, AB ile eğitim, enerji, çevre, bilim, rekabet, teknoloji, adalet ve içişleri, nükleer, enerji, ayrımcılığın önlenmesi, kadın-erkek eşitliği gibi çeşitli alanlardaki politika ya da uygulamaları, yakınlaştırmayı amaçlamıştır.

AB ile uyum ve malların serbest dolaşımı konusunda büyük öneme sahip olan başka bir husus ise Avrupa Uygunluğu (CE) işaretidir. AB'nin 1985 yılında benimsediği Yeni Yaklaşım Politikası gereği, ürünün AB standartlarına uygun olduğunu gösteren bir işaret olan CE işareti ürünlerin kalitesini belli etmemekle beraber ürünün insan sağlığına, bitkiye ya da çevreye zararlı olmadığını gösteren bir garanti belgesidir.

⁹⁸ Türk Akreditasyon Kurumu, Akreditasyon Nedir,

(Erişim) <http://www.turkak.org.tr/TURKAKSITE/AkreditasyonAkreditasyonNedir.aspx>, 28 Aralık 2014

⁹⁹ Demet Çak, Murat Çak, "Gümrük Birliği'nin Getirdikleri Götürdükleri: Dış Ticaret Vergileri Ve İhracat Gelirleri Analizi", İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2007-68,2007, S.49-52

Gümrük Birliği Kararı'nın III. Kısım 26. maddesinde gümrükle ilgili hükümlere değinilmiş ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne dahil olduktan sonra bu hükümlere uymayı kabul etmiş sayılacağı belirtilmiştir.

Gümrüklerde beyan edilen ürünlerin, menşei, gümrük değeri, gümrük birliği alanına giriş tarihi varsa gümrük beyanı, serbest dolaşıma giriş tarihi, askıya alma düzenlemeleri, başvuru hakkı gibi hususların Türkiye tarafından benimsenmesi, uygulanması ve birlikle olan ilişkilerde bu bilgilerin Topluluğa bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak taklit malların serbest dolaşımının yasaklanmasını içeren kararın, Topluluğa ithal edilen bazı tekstil ürünlerinin ithalinde aranan belgeleri içeren yönetmeliklerin, topluluk gümrük muafiyetlerinin neler olduğunu gösteren düzenlemelerin, Türkiye tarafından yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰

Avrupa Komisyonu tarafından, Avrupa Parlamentosu'na, Konsey'e, Ekonomik ve Sosyal Komite'ye ve Bölgeler Komitesi'ne sunulan, 2014 Türkiye İlerleme Raporu'nda, Gümrük Birliği Mevzuatına değinilmiş; bu konuda bazı gümrük kurallarının hala AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmediği ve serbest bölgelere ilişkin kurallar ve vergi muafiyeti mevzuatı AB müktesebatı ile uyumlu olmadığı belirtilmiştir. Gümrüksüz satış mağazalarının Gümrük Birliği'ne ya da AB'ye uygun olmadığı, AB ülkelerinde ve Türkiye'nin serbest ticaret ortaklarında üretilenler dışında kalan mallara, AB'de serbest dolaşımda olsalar dahi, Türk tarafının ilave gümrük vergileri getirdiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin kendi ticari ortakları ve AB'de üretilen malların dışında kalan üçüncü ülke mallarına gümrüksüz satış mağazalarında gümrük uygulamasının ötesinde, AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı STA'lara Türkiye'nin dahil edilmeyişi büyük sorun teşkil etmekte ve Türkiye-AB ilişkilerinin büyük zarar görmesine neden olmaktadır. AB'nin üçüncü ülkelerle yapmış olduğu STA'ların gümrük birliğine etkileri ve Türkiye'nin bu konudaki tutumuna, Gümrük Birliği ve Türkiye'nin geleceği ile ilgili öngörüler başlığı altında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Avrupa Komisyonu'nun hazırlamış olduğu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, bu olumsuzluklara rağmen, Türkiye'nin, kaçakçılıkla mücadele konusunda gümrük

¹⁰⁰ Çimen, a.g.e., s.78.

uygulama kapasitesini güçlendirdiğini ve fikri mülkiyet haklarının gümrüklerde uygulanması konusunda, elektronik başvuru sistemi sorunsuz biçimde işlediğini ve el koyma başvurularının sayısında bir miktar artış sağlandığını belirtmiştir. Bunlara ek olarak, Raporun 29. faslında tavsiye niteliğinde olan: “Başta, resen yapılan gümrük kontrolleri ve basitleştirilmiş usul kapsamındaki imha işlemleri olmak üzere gümrük uygulama kapasitesini daha da güçlendirmek ve Fikri Mülkiyet Hakları alanındaki gümrük mevzuatıyla uyum sağlamak amacıyla daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir” denilmesi Türkiye’nin AB ile arasındaki Gümrük Birliği’nin henüz sorunsuz işlemediğinin ve uyumun tam anlamıyla gerçekleşmediğinin göstergesidir.

2.4.4 Kamu Alımları

Türkiye, Gümrük Birliği’ne üyelik sürecinde gelişme yolunda olan bir ülke iken, günümüzde Avrupa’nın altıncı ve dünyanın on altıncı en büyük ekonomisine sahip konuma gelmiştir. AB’nin imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları tarım, hizmetler, yatırım, kamu alımları ve fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır. Bu sebeple gümrük birliğinin güncel gelişmelere uyarlanacak şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir.¹⁰¹

Bu bağlamda, Türkiye ve AB, 2014 Mart ayında yapılan görüşmede; GB’nde yaşanan sorunlara çözüm bulunması, tarımda daha fazla liberalizasyona gidilmesi ve hizmet ticareti ile kamu alımlarında karşılıklı pazar açılımı suretiyle “GB’nin derinleştirilmesi ve genişletilmesi” konusunda prensip kararına varmıştır. Taraflar bu konularda müzakerelerin başlatılması için bir yol haritası belirlemek üzere 28 Nisan 2014 tarihinde bir araya gelmişlerdir. Dışişleri Bakanlığı’nın hazırladığı raporun da bu konuya destek olması beklenmektedir. Zira bu raporda, GB kapsamının, hizmetler, kamu alımları ve tarım gibi alanlara genişletilmesinin AB ve Türkiye üzerinde yaratabileceği olası etkiler incelenmiş ve bu yönde olumlu görüş bildirilmiştir.¹⁰²

Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu bu konuya daha net görmemizi sağlayacak niteliktedir. Rapor’un 5. faslında bu konuya değinilmiştir. Kamu ihalelerinin

¹⁰¹ Rıdvan Karluk, “Gümrük Birliği Türkiye’ye Yaradı”, (Erişim),<http://akademikperspektif.com> 14 Kasım 2014.

¹⁰² İktisadi Kalkınma Vakfı, Güncel Rakamlarla Ab Ve Türkiye Arasındaki Göç Hareketleri, (Erişim) http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=546, 14 Kasım2014.

sonuçlandırılmasıyla ilgili olarak, Kamu İhale Kurumu, ilan, teklif, seçme ve değerlendirme gibi kamu ihale süreçlerini ve e-alım uygulamalarını içeren Elektronik Kamu Alımları Platformu'nu (EKAP) geliştirmeye devam etmiştir.

Türkiye kısa süre önce zamandan tasarruf etmek ve yolsuzluk olasılığını azaltmak için e-ihale sistemini uygulamaya koymuştur. 2010 yılında geliştirilen EKAP sisteminin başlangıçta üç ana amacı bulunmaktaydı: İhale ilanlarını hazırlamak, İhale dokümanlarını hazırlamak, İsteklilerin kamu dokümanlarını görmelerini sağlamak. Daha sonraki gelişim aşamalarında ise, teklif değerlendirmeleri ve en sonunda sözleşme yönetimi de sistem üzerinden gerçekleştirilmesi ve kamu ihale istatistiklerinin de sistem üzerinden gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Sistem üzerinden, şu anda elektronik ihale ilanları yayınlanabilmekte ve ihaleyi düzenleyen idareler sistem üzerinden ihale dokümanlarını hazırlayabilmektedir ve çerçeve sözleşmeler kapsamında elektronik teklif sunumu da mümkündür.

Rapor'da, Maliye Bakanlığı'nın, Kamu İhale Kurumu'nun ve Kalkınma Bakanlığı'nın yeterli operasyonel kapasiteye sahip olduğunu ve bunlara ek olarak mevcut sektörlerin çoğunun rekabet edebilirlik ve pazarın işleyişi hususlarında, yeterli kapasiteye sahip oldukları belirtilmiştir. Rapor'da bu olumlu görüşlerin yanı sıra bir dizi de eleştiri yer almaktadır:

Politika oluşturulmasının ve uygulanmasının koordinasyonundan sorumlu Maliye Bakanlığı'nın, yanı sıra çeşitli bakanlıklar tarafından hazırlanan sektörel kanunların bu yapının işleyişini bozduğu, Türkiye'nin kamu alımları mevzuatı çeşitli açılardan halen AB müktesebatıyla uyumlu olmadığı ve bu durumun, kanun kapsamı bakımından çok sayıda sapma ve istisnayı da beraberinde getirdiği de Rapor'da yer alan başka hususlardır. Raporda en büyük eksiklik ise; Kamu ihalelerinde şeffaflığın yeterince sağlanmasıdır. Türkiye, 2010 yılından bu yana kullandığı EKAP sistemi ile bir nebze şeffaflığı artırmış olsa da, kamu ihalelerinde siyasi nüfuz kullanıldığına ilişkin çeşitli iddiaların ortaya atılması AB ile Türkiye arasında kamu ve hizmet dolaşımının tam anlamıyla serbestleşmesini engellemektedir. Tam anlamıyla AB'ye entegre olmuş bir Türkiye için bu düzenlemelerin ivedilikle yapılması gerekmektedir.

2.4.5 Vergilendirme

Türkiye-AB Gümrük Birliği süreci, Ankara Anlaşması ile başlamış, devamında Katma Protokol'le hız kazanmıştır. Türkiye, 1996 yılında GB'ye tam üye olmuş ve gerekli gümrük vergi indirimlerini de içeren bu yeni süreçle, Türkiye-AB ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır.

Gümrük Birliği ile AB-Türkiye arasındaki ticareti engelleyici uygulamalar ortadan kalkmıştır. Türkiye, bu tarihten itibaren AB'nin Ortak Ticaret ile Rekabet Politikalarına yönelik kendi mevzuatında önemli değişiklikler yapmıştır ve uyum süreci hâlen de devam etmektedir.¹⁰³

Türkiye, gümrük mevzuatı, kamu alımları gibi konularda AB müktesebatı ile uyumlu olmadığı gibi vergilendirme hususunda da AB müktesebatı ile de tam olarak uyumlu değildir. Türkiye'nin, Gümrük Birliği kapsamında ve GB'den ziyade nihai hedefi olan tam üyelik yolunda, dolaylı ya da doğrudan vergiler konusunda AB ile vergi müktesebatını uyumlaştırması gerekmektedir.

Ülkemizde 3065 sayılı Katma Değer Kanunu'nun 28. maddesine göre KDV oranı % 10'dur ve Bakanlar Kurulu bu oranı 4 katına kadar artırmaya ve % 1'e kadar indirmeye yetkilidir. Bakanlar Kurulu tarafından yapılan değişiklikle birlikte 2002 yılından bu yana ülkemizde % 1, % 8 ve % 18 olmak üzere üç farklı KDV oranı uygulandığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nde mevcut KDV oran yapısına bakıldığında ise % 15'ten az olmamak şartıyla standart oranın ve % 5'ten az olmamak şartıyla en fazla iki tane indirilmiş oranın uygulanmasına izin verildiği görülmektedir. Ülkemizde AB standart oranının üzerinde bir oran ve iki tane indirilmiş oran var olması, KDV oran sayısı bakımından ülkemizin AB ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Fakat Avrupa Birliği indirilmiş oran ya da oranların en az % 5 olmalarını istediği için

¹⁰³ Özgür Tonus, "Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'de Dışa Açıklık Ve Sanayileşme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 17, 2007, S.196.

ülkemizde uygulanan indirilmiş oranlardan % 1 oranı bu koşula uymamakta, dolayısıyla KDV oranları arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır.¹⁰⁴

Nitekim, 2014 Türkiye İlerleme Raporu'nda da bu konuya değinilmiş ve dolaylı vergi olan KDV'nin AB müktesebatı ile hâlâ uyumlu olamadığı belirtilmiştir. KDV yapısının, muafiyetlerin, özel planların ve indirimli oranlar kapsamının AB müktesebatı ile daha fazla uyumlaştırılması gerekmektedir denilmiştir.

Ayrıca, 2014 Türkiye İlerleme Raporu'nda, tütün ve son dönemde sigaralara getirilen maktu ÖTV'ye rağmen, Türk mevzuatı ile AB müktesebatı arasında asgari maktu vergi tutarı ve asgari toplam ÖTV yükü bakımından farklılıkların sürdüğü belirtilmiştir. 2009 Eylem Planı uyarınca Türkiye, Tütün Fonu'nu finanse etmek için ithal işlenmemiş tütün üzerinden alınan maktu vergi tutarını ton başına 1.500 dolardan 1.200 dolara indirmiştir. Bu uygulamanın ayrımcı vergi uygulamalarının tamamen kaldırılması ve bu konudaki uyumun sağlanması yolunda olumlu bir adım olduğu da Rapor'da yer almıştır.

2009 Eylem Planı, tütün, sigara ve alkollü içecekler ithalinde alınan ayırım vergilerin kaldırılmasına yönelik bir çalışmadır. Ancak Eylem Planı ile uyumlu olmamasına rağmen alkollü içecekler üzerindeki ÖTV ile ilgili olarak, ithal alkollü içkiler ile benzer yerli içkilere uygulanan maktu vergi tutarları arasındaki farkın artırıldığı ve bu durumunda AB müktesebatına uyum konusunda problem teşkil edildiği Rapor'da yer alan bir diğer husustur. Bunlara ek olarak enerji ürünlerinin vergilendirilmesi bakımından, Türkiye madeni yağlar ve motor yakıtlarına maktu vergi yerine nispi vergi uygulamak için mevzuatında değişiklik yaptığı ve böylece AB müktesebatı ile uyum konusunda geriye doğru bir adım atıldığı belirtilmiştir.

AB uyum sürecinde dolaylı vergilendirme alanı üzerinde, doğrudan vergilendirme alanına göre daha çok durulduğu görülmektedir. Doğrudan vergilendirme ile ilgili olarak şirketlerin birleşme, bölünme ve hisse değişimlerinden kaynaklanan sermaye iratları üzerinden alınan kurumlar vergisine, Topluluğun iç işlemlerindeki birleşme, bölünme, varlıkların transferi ve hisse değişimi konusundaki ilgili müktesebatına uygun olarak muafiyet tanınmıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu'na şirket

¹⁰⁴ Ersan Öz, Baki Yeğen, "AB Uyum Sürecinde Vergisel Düzenlemeler: İlerleme Raporları Analizleri Eşliğinde İstenenler Ve Gerçekleştirilenler", Vergi Raporu Dergisi, Sayı:179, 2014, S.16.

bölünmesi, şirket ayrılması ve transfer fiyatlandırması gibi kavramlar getirilerek AB müktesebatına uyum sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁵

AB'ye tam üyelik yolunda hem uyum sürecinin kısılması hem de Türk vergi sistemindeki aksaklıkların giderilmesi için, Türkiye gereken çalışmaları yapmalı, işlerliğini kaybetmiş vergi sistemini yenilemeli ve güçlendirmelidir.

2.4.6 Kurumsal Hükümler

Ankara Anlaşması'nın 24. maddesi ile ortaklığın yürütülmesi amacıyla gerek görüldüğünde alt komiteler kurma yetkisi verilmiştir. Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararıyla; ortaklara tavsiyelerde bulunmak, ortaklar arasında bilgi alışverişinde bulunmak, çıkan sorunlarda danışma temasları yapmak, alınan koruma önlemlerini incelemek, kaldırılmasını ya da değiştirilmesini tavsiye etmek gibi amaçlarla Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi kurulmuştur.¹⁰⁶

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, V. Kısımda, Kurumsal Hükümlere değinilmiş, 52 ve 53. maddelerde şöyle denilmiştir: Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi kendi iç tüzüğünü herhangi bir yere bağlı olmadan kendisi hazırlar ve Ortaklık Konseyi'ne tavsiyelerde bulunarak Gümrük Birliği'nin işleyişini sağlar. Komite, Türk temsilciler ve AB'yi temsilen Avrupa Komisyonunun belirlediği temsilcilerden oluşur. Komite, en az ayda bir toplanmak zorunda ve taraflardan biri içtüzüğe uygun olarak toplanma çağrısında bulunur ya da Komite başkanı toplanma çağrısında bulunursa, Komite ayda birden çok defa da toplanabilir. Komite başkanları altı ayda bir, AB ve Türk temsilcilerden değişimli olarak seçilir ve Komite gerekli görürse kendine bağlı, çalışmalarında yardımcı olacak alt komiteler de kurabilir.

2.4.7 Uyuşmazlıkların Çözümleri ve Son Düzenlemeler

Ortaklık Anlaşması'nın 22. maddesi Ortaklık Konseyi'ne karar alma yetkisi tanımıştır. 25'inci madde ise taraflar arasındaki anlaşmazlıkların Ortaklık Konseyi'nin kararı ile çözümlenebileceğini ya da Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) veya herhangi bir başka yargı merciine götürülmesine karar verilebileceğini ortaya

¹⁰⁵ Ersan Öz, Baki Yeğen, a.g.m. S.2

¹⁰⁶ Çimen a.g.e. s.185-186.

koymaktadır. Dolayısıyla anlaşmazlıkların çözümü ortaklığın kurumsal yapısı içinde mümkündür.¹⁰⁷

ATAD, AB üyesi her ülkeden bir yargıcın bulunduğu ve dolayısıyla Türkiye tarafından bir yargıcın olmadığı, AB içerisinde oluşacak bir anlaşmazlıkta son sözü söyleyen mahkemedir.

1/95 Sayılı Gümrük Birliği Kararı'yla taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık çıkması durumunda, çözüm için izlenecek yollar, çözüm sürecinin işleyiş şekli ve çözüm için oluşturulan Hakem Heyeti'nin yapısı III. Bölümün 61 ve 62. maddelerinde açıkça belirtilmiştir. Bahsi geçen anlaşmanın maddelerine göre: Taraflar arasında çıkan bir anlaşmazlığı Ortaklık Konseyi altı ay içerisinde çözüme kavuşturmak durumundadır. Eğer Konsey, taraflar arasındaki anlaşmazlığı çözemezse taraflar 62. maddede belirtilen şekilde Hakem Heyeti'ne başvurabilirler.

Tarafların birer kişi belirlediği ve üçüncü kişinin ise ortak kararlarla belirlendiği Hakem Heyeti toplam üç kişiden oluşur. Taraflar herhangi bir ihtilaf için Hakem Heyetine başvurdukları andan itibaren, seçeceği iki hakemi 30 gün içerisinde belirlemek zorundadırlar ve bu belirlenen iki hakem de en geç iki ay içinde kendi uyruklarından olmayan üçüncü hakemi belirlemek zorundadırlar. Eğer iki aylık süre içinde taraflar üçüncü hakem konusunda anlaşamazlarsa Ortaklık Konseyi yedi kişilik bir heyet hazırlar ve üçüncü hakem bu heyet içerisinde seçilir. Brüksel'de toplanan Hakem Heyeti kararlarını çoğunluk oyuyla alır ve heyetin kararları tarafları bağlayıcı niteliktedir.

¹⁰⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, 31 Ocak 2013 E-Bülteni,(Erişim) <http://bulten.ikv.org.tr>, 19 Kasım 2014

III. BOLUM

3. AVRUPA GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği, Türkiye'ye dış ticarete yeni fırsatlar sunarken diğer taraftan Türkiye, AB için önemli bir pazar haline gelmiştir. Bu tür nedenlerden dolayı Türkiye'nin GB oluşumundan etkilenmemesi mümkün değildir. GB ile beraber Türkiye: tarım, sanayi, kamu sektörlerinden tutun hizmet sektörüne kadar hemen hemen her alanda etkilenmiş ve Gümrük Birliği kapsamında pek çok alanda Avrupa ile paralel politikalar geliştirmiştir.

Türkiye'nin dış ticaretinin önemli bir bölümünü AB üyesi ülkelerle yapılan ticari ilişkiler oluşturmaktadır. 1982 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık % 36'sı, toplam ithalatının ise % 35'i AB üyesi ülkelere yapılmıştır. Toplam ihracat ve ithalatta bu oran 1999 yılında sırasıyla % 58 ve % 56'ya yükselerek en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak son yıllarda AB'de yaşanan kriz ve Türk işinsanlarının yeni pazarlara yönelmesi ile AB'nin dış ticaretteki payında düşüşler meydana gelmiştir. 2011 yılı itibariyle toplam ihracat ve toplam ithalat içerisinde AB ülkelerinin payı sırası ile % 46 ve % 38 olmuştur.¹⁰⁸ 2014 yılı TÜİK verilerine göre, AB'nin, Türkiye genel ihracatı içindeki payı % 43,3 ve genel ithalatı içindeki payı ise % 36,6 olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz genel etkilerden hangilerinin pratikte ülkemizi ne ölçüde etkilediğini; olumlu ve olumsuz yönleriyle irdeleyeceğiz. Türkiye 1996 yılında Gümrük Birliği'ne tam üye olmuş ve o tarihten günümüze kadar sosyal ve ekonomik alanda Avrupa ile uyum sağlamak amacıyla pek çok yeniliğe ve değişikliğe gitmiştir. Bu yapılan yenilikler ve değişiklikler ile Avrupa'ya ne ölçüde uyum sağladığımıza, aynı zamanda yapılan düzenlemelerin etkilerinin ülkemiz açısından olumlu ya da olumsuz mu olduğu ayrıntılı şekilde incelenecektir.

¹⁰⁸ Mustafa Terin, Atilla Keskin, Seda Terin, "Gümrük Birliği'nin Türkiye-AB Tarım Ürünleri Dış Ticareti Üzerine Etkileri", Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2012, S.135.

3.1 GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE SEKTÖREL BAZDA ETKİLERİ

3.1.1 Sanayi Sektörüne Etkileri

Topluluk, Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, Türkiye çıkışlı ithalata uyguladığı gümrük vergilerinin ve eş etkili vergi veya resimlerin kaldırılacağını 9. maddede taahhüt etmiştir. Türkiye'nin yapacağı indirimlerin oran, miktar ve süreleri ise Katma Protokol'ün 10. ve 11. maddelerinde belirtilmiştir.

Topluluk, Katma Protokol'ün yürürlük tarihi olan 1973'ü beklemeden sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergilerini 1 Eylül 1971'de dört istisna dışında sıfırlamıştır. Bu istisnalar: Pamuk ipliği, diğer işlenmiş pamuklu dokumlar, bazı petrol ürünleri ve yün veya ince hayvan tüyünden yapılan düğümlü ve sarmalı halılardır. Dört istisnadan petrol ürünleri için Topluluk, 200 bin tonluk bir tarife kotası koymuştur. Diğer üç üründe gümrük vergilerinin, % 25 oranındaki dört indirimle, 12 yılda sıfırlanması öngörülmüştür.¹⁰⁹

Türkiye'nin yapacağı indirimlere Katma Protokol'ün 10. ve 11. maddelerinde belirtilmiş, Türkiye'nin Topluluğa uygulayacağı vergilerin 22 yılda sıfırlanması öngörülmüştür. Protokol'ün yürürlüğe girişinde her vergi üzerinden % 5 indirim yapılacağı, % 5 oranındaki diğer üç indirim sırasıyla üç, altı ve on yıl sonra uygulanacağı belirtilmiştir. % 10 oranındaki diğer sekiz indirimin her biri, sırasıyla bu Protokol'ün yürürlüğe girişinden on iki, on üç, on beş, on yedi, on sekiz, yirmi, yirmi bir ve yirmi iki yıl sonra yapılacağı belirtilmiştir.

Gümrük Birliği'ne tam üyelikle, Türkiye, Avrupa menşeli sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerini, kısıtlamaları ve engelleri kaldırmıştır. Avrupa, Türkiye'ye kota uyguladığı konfeksiyon ve sanayi sektörü de dahil olmak üzere işlenmiş tarım ürünleri üzerindeki gümrük vergilerini ve engelleri kaldırmıştır.

Gümrük Birliği'nin Türk sanayisine olan etkilerinden ayrıntılı olarak bahsetmeden önce kısaca AB'nin İşletme ve Sanayi Politikası'na değinmek gerekiyor. Katılım süreci müzakereleri 20. fasılda: "işletmeler ve Sanayi Politikası faslı rekabet

¹⁰⁹ Ramazan Kılıç, a.g.e., S.48.

edebilirliğin artırılabilmesi hedefine yönelik işletme politikası, sanayi politikası ve sektörlere ilişkin spesifik tedbir ve politikaların yer aldığı üç adet politika setinden oluşmaktadır. Tüm bu politika prensipleri, yapısal uyumun sağlanmasını, işletmelere yönelik en iyi iş ortamının yaratılmasını, iç ve dış yatırımların artırılmasını KOBİ'lerin geliştirilmesini, Ar-Ge, girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenmesini amaçlamaktadır.” Fasılda açıkça AB'nin İşletme ve Sanayi Politikası'nın amaç ve kapsamına değinilmiştir.¹¹⁰

Türkiye diğer alanlarda olduğu gibi, AB'nin İşletme ve Sanayi Politikası'na da uyum sağlamak durumundadır. Türkiye'nin İşletme ve Sanayi Politikasının temel hedefi, küresel ekonominin artan rekabet şartları altında, sanayinin rekabet gücünü ve verimliliğini artırarak dışa dönük bir yapı içinde sürdürülebilir büyümeyi sağlamak; girişimcilerin ve işletmelerin yeni fırsatlar yakalayabilecekleri rekabete açık bir ortam yaratmaktır. Türkiye sanayi politikası, dış ticaret, yatırım, teknoloji, KOBİ'ler, kalite, çevre, işgücü ve rekabet gibi politika alanlarını kapsayan yatay bir politika alanıdır. Sektörlere özel uygulamalar, bu yatay yaklaşım temelinde belirlenmektedir. Bu amaçla Türkiye çeşitli kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar şunlardır: Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Rekabet Kurumu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'dır.

Türkiye, ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde, mal ve hizmet sektörlerinde yatırım-üretim-ihracat zincirine ilişkin politikaların bir bütün olarak ele alınması amacıyla bir kurumsal yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. Bu amaçla 8 Haziran 2011 tarihli 637 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tüm hizmet birimleri ile Hazine Müsteşarlığı'nın Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri'ni birleştirilerek Ekonomi Bakanlığı'nı oluşturmuştur. Bunun yanı sıra 3 Haziran 2011 tarihli 635 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ismi değişerek Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olmuştur. Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın misyonu ise şu şekilde belirlenmiştir:¹¹¹

¹¹⁰ T.C. AB Bakanlığı, Katılım Sürecinde Müzakere Fasılları, (Erişim) <http://www.ab.gov.tr>, 22 Kasım 2014.

¹¹¹ Sema Gençay Çapanoğlu, “İşletme Ve Sanayi Politikası”, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Yayın No: 270,2014, S.54-56.

- Türkiye'nin dünyanın en gelişmiş on ülkesi arasında yer alması amacıyla: Girişimciliğe, yenilikçiliğe, bilimsel gelişmeye ve yüksek katma değerli teknoloji üretimine dayalı, bilgi tabanlı ve rekabetçi bir yapı oluşturmak;
- Türkiye'nin uluslararası düzeyde rekabet gücünü artırmak amacıyla: bilim, sanayi ve teknoloji alanında politika, strateji, plan ve programlar geliştirmek, bu plan ve programların uygulanmasını sağlamak;
- Bilimsel bilgiye dayalı düşüncenin gelişmesini sağlamak;
- İleri teknoloji ile verimliliği artırıp; çevreye duyarlı, güvenli ve sürdürülebilir bir üretimle dışa bağımlılığı azaltmak;
- Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek, başta KOBİ'ler olmak üzere girişimciliğe, yenilikçiliğe ve Ar-Ge çalışmalarına verilen desteklerle, ülke sanayisinin teknolojik altyapısını güçlendirmek ve rekabet gücünü artırmak;

Bunların yanı sıra; haksız rekabeti önlemek, kullanıcıları korumak amacıyla güvenli ürün arzını ve dolaşımını sağlamak gibi pek çok alanda uyum çalışmaları yapılmaktadır.

Gümrük Birliği'nin sanayi sektörü açısından olumlu etkisi, GB'nin yarattığı pozitif beklentilerin firmaların yatırımlarını artırmalarını sağlamasıdır. Türkiye, Gümrük Birliği sonrası, 1996 ve 1997 yıllarında ortalama % 8 gibi yüksek bir oranda büyümüştür. Gümrük Birliği ile Türk sanayisi geniş ölçüde dış rekabete açılmıştır. Böylece, çeşitli sanayi sektörlerinde verimlilik ve kalite artırılmış ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanılmıştır. Özellikle otomotiv ana ve yan sanayi sektörü Gümrük Birliğinin yarattığı artan rekabet şartlarına uyum sağlayarak kalite ve etkinliğini arttırmıştır. Bugün otomotiv ana ve yan sanayi sektörleri başta Avrupa Birliği piyasaları olmak üzere dünya piyasalarına önemli ölçüde ihracat yapmaktadır. Demir-çelik sanayi sektörü de Gümrük Birliği'ne uyum sağlayarak AB'ne yaptıkları ihracatlarını büyük ölçüde artırmışlardır.¹¹²

Türk Ekonomisi, 2009 yılında AB'de yaşanan borç krizi, küresel durgunluk, Suriye'de yaşanan iç savaş gibi nedenlerden dolayı hızlı bir büyüme sağlayamamış, Türk lirası ve ekonomisi baskı altına girmiştir. Türkiye bu tür olaylardan doğrudan

¹¹² Öge Güney, Oktay Salih Akbay, "Avrupa Birliği'nin Sanayi Politikası Ve Türk Sanayisi'ne Etkileri" ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, 2008, S.160.

etkilenmemiş olmasına rağmen GSYH'sinde ki büyüme yavaşlamıştır. 2009 yılında yaşanan daralma KOBİ'leri de etkilemiştir. Genel olarak, Türk KOBİ'leri AB ile paralel bir gelişme göstermesine rağmen KOBİ'lerin buldukları nokta henüz AB'nin uzağındadır. Türk KOBİ'lerinin uluslararası alanda ticari faaliyet gösterebilmeleri için, gerekli ticari eğitim, destek ve teşviklerin verilmesi gerekmektedir.¹¹³

Gümrük Birliği'nin Türk sanayisine en olumsuz etkisi şüphesiz ki gelişmekte olan bazı endüstrilerin aynı koldaki endüstrilerle rekabet edememesi ve bu durumdan olumsuz yönden etkilenmesidir. Ancak Türk sanayi sektörü, Gümrük Birliği ile kaybettiği rekabet gücünü, yeni teknolojik gelişmeleri takip ederek ve gerekli inovasyon çalışmaları yaparak, üretimde atıl kapasiteyi kaldırmış ve GB ile kaybettiği rekabet gücünü geri kazanmıştır. Günümüzde pek çok Türk Firması, AB çıkışlı uluslararası firmayla rekabet etme gücünü elde etmiştir. Fakat genel olarak Türk sanayisi henüz AB'ye oranla uluslararası alanda rekabette zayıf gözükmektedir.

Türkiye'nin 22 yıllık dönemde yapmış olduğu gümrük indirimleri nedeniyle AB menşeli ticari mallar Türkiye pazarına gümrüksüz girmiş ve bu da gümrük gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu durum olumsuz gibi görünse de Gümrük Birliği ile beraber gümrük vergilerinin de kalkmasının sonucu olarak, AB'den yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişi, kalıcı yatırımların yapılması ile finans sektöründen ve üretimden alınan vergiler artmış ve böylece Türkiye vergi gelirlerinde artış sağlamıştır. Gümrük vergilerinin azalması sonucu meydana gelen gelirdeki düşüş finans sektöründen ve üretimden elde edilen vergilerle telafi edilmiştir.

Kısaca Gümrük Birliği'nin, Türk sanayisine tek bir etkisinden bahsetmek, Türk sanayisinin GB'den olumlu ya da olumsuz etkilediğini söylemek mümkün değildir. Gümrük Birliği, Türk sanayisi için rekabeti zorlaştırıp gümrük gelirlerini düşürürken AB'den sağlanan mali yardımlar, Türk sanayisinin hitap ettiği pazar oranının artması, başlarda kaybedilen rekabet gücünün zamanla daha güçlü bir şekilde kazanılması, üretimin artmasıyla alınan vergilerin artması, teknolojik gelişmelerle beraber verimliliğin artması ile Türk sanayisi GB'den pek çok fayda sağlamıştır.

¹¹³ European Commission, Enterprise And Industry Turkey 2014 SBA Fact Sheet, (Erişim) http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2014/turkey_en.pdf , 28 Nisan 2015.

3.1.2 Hizmet Sektörüne Etkileri

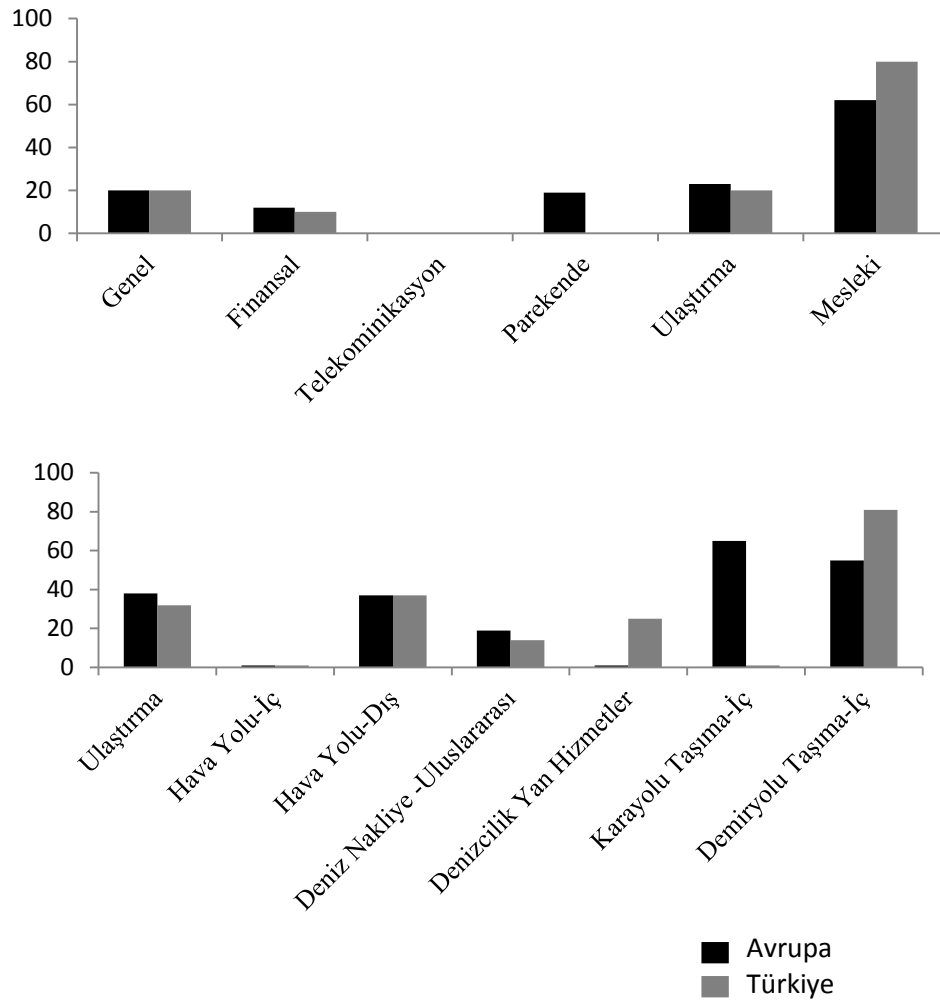
Gümrük Birliği, her türlü mal ve hizmetin serbest dolaşımını öngörmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçişinin temelini oluşturan Katma Protokolün 41/1'inci maddesinde de belirtildiği gibi mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını kısıtlamamayı öngörmesine ve hizmet sektörü Türkiye'nin GSYH'nin % 60 oluşturmaya rağmen hizmetler Gümrük Birliği kapsamında değildir.

Bu bağlamda, örnek tahminler, sınır ötesi hizmet ticaretinin açılmasının Türkiye'ye 1,1 milyar dolar statik kazanç sağlayacağını göstermektedir. AB'nin perakende hizmetler ve ulaşım hizmetleri alanındaki kısıtlayıcılık endeksleri Türkiye'ye kıyasla daha yüksekken, profesyonel hizmetler ve demiryolu hizmetlerinde Türkiye, AB'den daha kısıtlayıcıdır.¹¹⁴

Küresel değer zincirlerinin ortaya çıkmasından ve ticaretin, yatırımların ve hizmetlerin birbirine bağımlı olması, Türkiye'nin ekonomik kalkınması için büyük öneme sahip olması ve Türkiye'nin tam AB üyeliği amacı gibi nedenlerden dolayı, AB ile Türkiye arasındaki hizmet ticareti büyük öneme sahiptir. Finansal hizmetler, sigortacılık hizmetleri, bilgisayar ve bilişim hizmetleri gibi yüksek katma değerli hizmetler daha çok gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün büyük bir kısmını oluştururken, Türkiye'de ise hizmetlerin büyük bir kısmını turizm sektörü oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye ile AB arasındaki hizmetler dolaşımının ve güçlü bir lojistik ağın önemini oldukça artırmaktadır.

AB ile Türkiye arasındaki hizmet ticareti potansiyelin altındadır. Dünya Bankası'nın 28 Mart 2014 tarihli Türkiye-AB Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu'na göre: Türkiye'nin genel olarak en fazla ithalat yaptığı ülke olan Almanya, Türkiye'nin hizmet ithalatında ilk sırayı almaktadır. En fazla hizmet ithalatının yapıldığı diğer ülkeler ise İngiltere, İtalya ve Fransa'dır. Türkiye genel olarak hizmet ticaretinde AB üyesi ülkelerin gerisinde kalmakla beraber, AB üyesi olan Macaristan gibi bazı ülkelere daha fazla hizmet ticaret yapmaktadır.

¹¹⁴ Türkiye İhracatçıları Meclisi, Tim AB Bülteni, (Erişim) <http://www.tim.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B12193b04-c82f-4dc6-95f6-6e040653fd70%7D/Files/TIM%20AB%20BULTENI%20MAYIS%202014.pdf>, 25 Aralık 2014.

Grafik 3.1: Hizmetler Ticareti Kısıtlayıcılık Endeksi

Kaynak: Wordbank, (Erişim) <http://www.worldbank.org>, 25 Aralık 2014.

Türkiye ile AB arasındaki hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi, Türkiye ekonomisinin kilit sektörlerinde gerçek rekabetin ortaya çıkmasına izin vereceğinden ve bunun da bu hizmetleri girdi olarak kullanan tüm sektörlerde maliyetleri düşüreceğinden dolayı Türkiye üzerinde daha derin bir etki yaratmasını beklemek mümkün olmakla birlikte, Dünya Bankası Hizmetler Ticareti Kısıtlayıcılık Endeksi (STRI) verileri kullanılarak yapılan analiz, genel olarak, iki taraf arasındaki açıklık düzeylerinin benzer olduğunu göstermektedir (Grafik 3.1). Tarife eşdeğeri tahminleri Türkiye ve AB üye devletleri arasında oldukça homojendir. Bununla birlikte sektörel düzeyde önemli farklılıklar görülmektedir. Örneğin, STRI verilerine dayalı yapılan ölçümlerin

gösterdiği gibi, perakende hizmetleri ve bazı ulaştırma hizmetlerinde AB Türkiye'den daha yüksek kısıtlayıcılık indekslerine sahiptir. Ancak, en büyük fark mesleki hizmetler (hukuk ve muhasebe) ve demiryolu hizmetleri sektörlerinde görülmektedir; buralarda Türkiye AB'den daha kısıtlayıcı bulunmuştur.¹¹⁵

Türkiye ile AB arasında hizmet ticaretinin serbestleşmesi, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması ile gerçekleşebilecek gibi görünmektedir. Ancak AB üyeliğinden önce Gümrük Birliği'ne hizmet dolaşımının serbestleştirilmesi gibi bir adım da bu konuda Türkiye'nin önünü açacaktır. Daha önceki konularda bahsettiğimiz gibi Katma Protokol'le hizmet dolaşımı hususuna bir yenilik getirilmemiş, 1963 yılında AET ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşması'nın bu husustaki düzenlemelerin kısıtlanmayacağı belirtilmiştir. Kısacası Türkiye-AB arasında oluşturulan Gümrük Birliği hizmet sektörünü kapsamamakta ve Türkiye ile AB arasındaki hizmet ticareti Gümrük Birliği dışında kalan anlaşmalarla kısmi olarak geçmektedir. Hizmet dolaşımının Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi ya da AB'ye tam üyelik ile bu sorun aşılabileceği gibi AB ile yapılacak olan STA'larla da hizmetleri serbest dolaşıma dahil etmek ile de bu sorun aşılabılır.

Tablo 3.1'de Dünya Bankası'nın AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirmesi Raporu'nda ikili tarımsal ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin simülasyonlar, Türkiye'nin tüm kaynaklardan hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi varsayımı ile yeniden tahmin edilmiştir. Tabloda gösterilen simüle edilmiş etkiler, Türkiye ile AB arasında gıda ve tarım için ikili tarifelerin kaldırılmasının (senaryo 1) Türkiye için 2007 sabit fiyatları ile 72 milyon ABD doları tutarında (veya GSYH'nın yüzde 0,01'i düzeyinde) ekonomik refah kazanımı sağlayabileceğini göstermektedir. Türkiye ile AB arasında gıda ve tarım için ikili tarifelerin kaldırılmasına ek olarak Türkiye'nin aynı zamanda hizmetler ve temel kamu hizmetleri ile ilgili sınır politikalarında reform yapması halinde, Türkiye'nin ekonomik refahı 1.2 milyar dolar (veya GSYH'nın yüzde 0,19'u) kadar artmaktadır.¹¹⁶

¹¹⁵ World Bank, 2014 Ab-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu, (Erişim),<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-tr.pdf>, 25 Aralık 2014.

¹¹⁶ World Bank, 28 Mart 2014 AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu, (Erişim),<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-tr.pdf>, 25 Aralık 2014.

Tablo 3.1: Tarım ve Hizmetler Ticareti Simülasyon Sonuçları: Türkiye'nin Ekonomik Refahı ve GSYH'sı Üzerindeki Etkileri								
AB ile tarımsal ticaretin serbestleştirildiği ve hizmetler ticaretinin serbestleştirildiği ve serbestleştirilmediği dört senaryo								
	Senaryo 1		Senaryo 2		Senaryo 3		Senaryo 4	
	Hizmetler Hariç	Hizmet Dahil	Hizmet Hariç	Hizmet Dahil	Hizmet Hariç	Hizmet Dahil	Hizmet Hariç	Hizmet Dahil
Ekonomik Refah Değişim	72	1,238	292	1,458	843	2,010	500	1,666
Milyon Dolar Değişim%	0.01	0.19	0.05	0.23	0.13	0.31	0.08	0.26
Reel GSYH Değişim	339	1,661	755	2,078	1,661	2,986	1,211	2,538
Milyon Dolar Değişim%	0.05	0.26	0.12	0.32	0.26	0.46	0.19	0.39

Kaynak: Worldbank,(Erişim) <http://www.worldbank.org>, 26 Aralık 2014

Gümrük Birliği'nden önce imzalanmış olan ve Türkiye'nin ilk akdettiği STA olma özelliğini taşıyan, EFTA Devletleri ile Serbest Ticaret Anlaşması, 1 Nisan 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. STA Ortak Komitesi'nin Mayıs 2012'de yapılan toplantısında, STA'nın başta hizmetler ticareti olmak üzere kamu alımları, fikri mülkiyet hakları, rekabet kuralları, ticaret ve sürdürülebilir kalkınma gibi konuları da içerecek şekilde güncellenmesi ve genişletilmesi hususu ele alınmıştır. Anlaşma'ya hizmetler ticareti faslı eklenmesi amacıyla görüşmeler 20-22 Ocak 2014 tarihlerinde, ilk tur müzakereler ise 17-20 Haziran 2014 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Ülkemizin taleplerinin başında gerçek kişilerin dolaşımına ilişkin yaşanan sıkıntıların giderilmesi ve karayolu yük taşımacılığına ilişkin tüm pazara giriş engellerinin ve ayrımcı uygulamaların kaldırılması yer almaktadır. 2014 yılı itibarıyla EFTA ile görüşmelere devam edilirken bir yandan da Ukrayna, Japonya, Singapur, Meksika, Peru ve Şili ile müzakerelere devam edilmekte, Kanada, Kosova, Ürdün ve Bosna-Hersek ile de hizmet ticareti müzakerelerinin başlaması da gündemi meşgul etmektedir ¹¹⁷

DTÖ'nün kurucu anlaşmalarından biri olan Genel Hizmet Ticareti Anlaşması'nın nihai hedefi uluslararası hizmetler ticaretinin tam liberalizasyonudur. Aynı şekilde Avrupa Birliği içerisinde hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamaya yönelik

¹¹⁷TC Ekonomi Bakanlığı, Ticari Ekonomik Anlaşmalar, (Erişim) www.ekonomi.gov.tr, 30 Aralık 2014.

çalışmalar devam etmekte olup bu çalışmalar neticesinde, AB içerisinde hizmetlerin tam liberalizasyonu hedeflenmektedir. Ülkemizin de hizmetlerin serbestleştirilmesi konusunda gerek DTÖ'ye, gerekse de AB'ye taahhütleri olmuştur ve Türkiye imzaladığı uluslararası anlaşmalar ile nihai hedef olarak hizmetlerin tam liberalizasyonunu hedeflediğini belirtmiştir. Bununla birlikte hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesinin ülkemiz ekonomisine veya belirli sektörlere yapacağı katkının boyutları üzerinde maalesef henüz ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Bu çalışmaların bir an önce yapılması, ülkemizin uluslararası hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi sürecinde daha doğru yol kat edebilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.¹¹⁸

Avrupa ile Türkiye arasındaki olası bir serbest hizmetler dolaşımının olması durumu, ülkemizdeki lojistik sektörünü de doğrudan etkileyecektir. Bu bağlamda ülkemizde lojistik sektörüne verilen önem her geçen gün daha da artmakta ve lojistik sektörünün AB standartlarına gelmesi için altyapı çalışmaları devam etmektedir. Türkiye ekonomisinin işlerlik kazanması ve dünyanın güçlü ekonomileri arasında yer almasının ön koşullarından biri de aktif ve etkin bir lojistik sektörünün olmasıdır.

Hizmet sektörünün serbest dolaşıma alınmasıyla deneyimli Türk inşaat sektörü AB bünyesinde ihalelere katılabilecek, turizm gelirlerinde artışlar olacaktır. Hizmetlerin serbestleştirilmesi, GB ilk yıllarında, imalatta yaşanan benzer bir şekilde hizmet sektöründe de Türk tarafının rekabet gücünü artıracak ve uluslararası alanda daha güçlü kılacaktır.¹¹⁹

Şüphesiz ki AB ile Türkiye arasındaki muhtemel bir hizmet ticareti serbestisi, Türkiye'nin ekonomisine büyük katkılar sağlayacak, ülkenin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artıracak, GSYH'lada artışa ve buna bağlı olarak refah seviyesinde artışlara katkı sağlayacaktır.

¹¹⁸Yusuf Çelik, "Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesinin Faydaları Ve Karşılaşılan Engeller", Gümrük Dünyası Dergisi, Sayı 52,2007, S. 22.

¹¹⁹ Martin Raiser, The Turkey-EU Customs Union at 20: Time for a Facelift, (Erişim) <http://www.brookings.edu/blogs/future-development/posts/2015/03/16-turkey-europe-raiser>, 1 Mart 2015.

3.1.3 Tarım Sektörüne Etkileri

AB, 1950’li yıllarda İkinci Dünya Savaşı’nın da etkisiyle gelir yetersizliği ve gıda güvencesi konularında çeşitli sıkıntılar çekmiştir. Bu sorunları aşmak amacıyla AB, ortak bir tarım politikası geliştirmeyi kararlaştırmıştır. Roma Anlaşması’nın 39. maddesinde değinilen OTP ile teknik ilerlemeyi geliştirerek ve tarımsal üretimin rasyonel gelişimini ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün en iyi biçimde kullanımını sağlayarak tarımda verimliliği yükseltmek, tarımla uğraşanların kişisel gelirini artırarak çiftçilerin adil bir yaşam standardına kavuşmasını sağlamak, piyasalara istikrar kazandırmak, ürün arzını güvence altına almak ve ürünlerin tüketiciye makul fiyatlarla ulaşmasını sağlamak amaçlamıştır.

AB, bu amaçlar doğrultusunda tarımda koruyucu politikalar benimsemiş, ihracat teşvikleri uygulamış ve ithalat kotaları koymuştur. Ancak bu uygulamalar tarım sektöründeki üreticilerin refah seviyesini yükseltirken, koyulan vergiler ve fiyat artışları halkın refah seviyesini düşürmüştür. Zamanla azalan ihracatla beraber üretim fazlalığı oluşmuş ve ithalat kotaları üçüncü ülkelerin tepkisine neden olmuştur. Tüm bunlardan dolayı 1988 yılında aşırı üretimin önüne geçmek amacıyla ihtiyaç duyulmayan ürünlere uygulanan destekler kısılmıştır.

AB 1999 yılında görüşülüp aynı yıl kabul edilen Gündem 2000 reform paketi ile aday ülkelerle ilişkiler, bu ilişkilerin nasıl ve ne şekilde geliştirileceği düzenlenmiştir. Ayrıca Gündem 2000 ile destekleme fiyat politikası yoluyla yapılan tarımsal harcamaları kısmak amaçlanmıştır.¹²⁰

İletişim Raporu’nun yayımlanmasıyla başlayan ve 25 Ocak 2011 tarihinde sona eren AB kurumları ve paydaşlar arasındaki istişare sürecini takiben, etki analizi çalışmalarını başlatmak üzere, Avrupa 2020 Stratejisinin amaçlarına paralel olarak üç senaryo belirlenmiştir. 1. Senaryo (Düzenleme) ile çiftçilerin düşük gelir düzeyleri dikkate alınarak doğrudan ödemelerin yeri korunurken, sabit oran ya da objektif sosyal ve ekonomik kriterler aracılığıyla üye devletler ve üreticiler arasında yeniden dağılım öngörülmektedir. 2. Senaryo (Entegrasyon) ise doğrudan desteklerin daha dengeli bir

¹²⁰Michael Cardwell, Christopher Rodgers, ‘‘Reforming the WTO Legal Order for Agricultural Trade: Issues for European Rural Policy in the DOHA Round’’, The International and Comparative Law Quarterly, No. 4, 2006, s. 805-8014.

şekilde üye devletler ve üreticiler arasında yeniden dağıtılması konusu ele alınmıştır. Ayrıca tarım-çevre tedbirleri için zorunlu ek destek sağlanması, küçük çiftçiler için idari prosedürlerin basitleştirilerek verilen desteğin artırılması ve doğal kısıtlara haiz alanlarda telafi edici ödemeler de 2. Senaryo da değinilen konulardır. 3. Senaryo (Yeniden Odaklanma) 1992 yılında başlayan reformlarla beraber tarım politikasında korumacılıktan uzaklaşıp piyasa kurallarının hâkim olduğu paradigmaya kademeli geçişin yerine ani bir liberalizasyon öngörülmekte, bu amaçla doğrudan ödemelerin ve piyasa müdahale mekanizmalarının zaman içerisinde tamamen ortadan kaldırıldığı, üreticiye sağlanan desteklerin çevresel kamu yararı kapsamında yapılacak ödemelerle sınırlı tutulduğu bir politika benimsenmektedir.¹²¹

Tablo 3.2: Üç Senaryoya Göre AB Ortak Tarım Politikası			
	Doğrudan Ödemeler	Piyasa Tedbirleri	Kırsal Kalkınma
Düzenleme Senaryosu	*Mevcut sistemin korunması *Üye devletler arasında eşit dağılım	*Daha etkili risk yönetim araçları *Mevcut piyasa araçlarının basitleştirilmesi	*Çevre ve iklim sorunlarına yönelik kırsal kalkınma tedbirleri *Fonda sınırlı düzeyde bir artış
Entegrasyon Senaryosu	*Üye devletler arasında eşit dağılım *Temel gelir desteği ve ek ödemeler	*Mevcut piyasa araçlarının basitleştirilmesi	*Fonların üye devletler arasında daha dengeli dağılımı *Çevre, iklim değişikliği, biyo-çeşitlilik alanlarında AB hedefleri kapsamında daha etkili tedbirler *Gelir istikrarına yönelik DTÖ kurallarına uygun mekanizma
Yeniden Odaklanma Senaryosu	*Doğrudan ödemelerin aşamalı olarak ortadan kaldırılması *Çevre tedbirleri için kısıtlı destek	*Kriz zamanlarında devreye sokulan tedbirler haricinde bütün piyasa tedbirlerinin ortadan kaldırılması	*Çevre ve iklimdeğişikliği odaklı tedbirler
Kaynak: Worldbank, (Erişim) http://www.worldbank.org , 26 Aralık 2014			

AB'nin tarım politikasına ve 2020 tarım hedeflerine değindikten sonra bir de Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde tarım sektörüne bakmak gerekir. Türkiye ile AB

¹²¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/files/TarimBalikcilikBsk/otpreformu.pdf>, 30 Aralık 2014.

arasındaki ilişki 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile başlamaktadır. 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile AB-Türkiye arasında tarım ürünleri ticaretinde tercihli rejimi genişleten 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile taraflar arasındaki tarım ticaretinin hacmi büyümüştür. 1996 yılına geldiğimizde ise Gümrük Birliği Anlaşması'nın 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile işlenmiş tarım ürünleri de gümrük birliğine dahil edilmiş ve Ortaklık Konseyi'nin 1/98 Sayılı Kararıyla da tarım ürünlerinde tercihli rejim geliştirilmiştir.

Türkiye de tarım sektörü GSYH'nın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tablo 3.3'ü incelediğimizde 2002 yılında tarım sektörü GSYH da % 10,3 bir paya sahipken bu oran yıllar itibarıyla azalmış fakat 2014 yılına baktığımızda ise ülkemizde hala tarım sektörünün önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Tarım sektörünün rakamsal olarak GSYH'ye katkısı 2002 yılında 36.055.787 TL iken 2013 yılı için bu rakam 115.658.178 TL olmuştur. Fakat rakamlardaki bu artışın aksine tarım sektörünün GSYH'ye olan katkısına oransal olarak baktığımızda, sanayi, hizmet gibi sektörlerin GSYH'de ki payının artmasından dolayı, 2002 yılında % 10,3 olan bu oran 2013 yılında % 7,4 olmuştur. Tüm bu veriler, AB'ye tam üyelik yolunda Türkiye için tarım sektörünün, GSYH'ye olan oranı azalmasına rağmen hala tarım sektörünün büyük önem taşıdığını göstermektedir.

Tablo 3.3: Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Payı					
Yıl	Tarım* (Bin tl)	Gelişme Hızı%	Türkiye Bin TL	Gelişme Hızı%	Tarımın Payı%
2002	36.055.787	69,8	350.476.089	45,9	10,3
2003	45.134.860	25,2	454.780.659	29,8	9,9
2004	52.994.026	17,4	559.033.026	22,9	9,5
2005	60.709.608	14,6	648.931.712	16,1	9,4
2006	62.658.502	3,2	758.390.785	16,9	8,3
2007	64.327.333	2,7	843.178.421	11,2	7,6
2008	72.269.626	12,3	950.534.251	12,7	7,6
2009	78.770.465	9,0	952.558.579	0,2	8,3
2010	92.732.631	17,7	1.098.799.348	15,4	8,4
2011	103.628.154	11,7	1.297.713.210	18,1	8,0
2012	111.682.488	7,8	1.416.798.490	9,2	7,9
2013	115.658.178	3,6	1.565.180.962	10,5	7,4
2014	125.018.135	8,1	1.749.782.267	11,6	7,1
Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (Erişim)www.tarim.gov.tr , 25 Aralık 2014					
* Balıkçılık dahil edilmiştir.					

Tarım Türkiye’de GSYH’nin yaklaşık yüzde 10’unu ve istihdamının dörtte birini oluşturmaktadır. Yetiştirilen başlıca ürünler buğday, arpa, mısır, meyve ve sebze, sert kabuklu yemişler, tütün, pamuk ve şeker pancarıdır. Türkiye dünyadaki en büyük süt üreticilerinden de birisidir ve üretilen süt temel olarak iç tüketime yönelik peynir ve yoğurt üretimi için kullanılmaktadır. Öte yandan Türkiye önemli bir tarımsal ürün ihracatçısı olup, 2012 itibariyle toplam ihracatı içinde tarımın payı yüzde 10’dur. GB’ne dahil olan ülkemizin tarım ürünleri ithalatında en büyük payı ise Avrupa almaktadır.¹²²

Tablo 3.4 tarım ürünlerini ihraç ve ithal ettiğimiz ilk 10 ülkeyi göstermektedir. İhracatta ilk sırayı Irak alırken ilk on ülkeden beşi (Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, Fransa) AB üyesi devletlerden oluşmaktadır. İthalatta ise ilk sırayı Rusya alırken ilk on ülke içinden ikisi (Almanya, Hollanda) AB üyesidir. 2014 Ocak-Ekim dönemi verileri dikkate alınarak hazırlanan Tablo 3.4’te ihracatımızın 14,321 milyon dolar, ithalatımızın ise 10,002 milyon dolar olduğunu görmekteyiz. Yine aynı yıl ve dönemin verilerine göre dış ticaret (tarım sektörü için) dengemiz 4,319 milyon dolar olmuştur.

Tablo 3.4: Tarımsal İhracatta ve İthalatta İlk On Ülke (Milyon Dolar)							
İhracatta				İthalat			
Sıra	Ülke	Değer	Pay%	Sıra	Ülke	Değer	Pay%
1	Irak	2.804	19,6	1	Rusya	2.254	22,5
2	Almanya	1.202	8,4	2	ABD	879	8,8
3	Rusya	916	6,4	3	Ukrayna	589	5,9
4	İtalya	621	4,3	4	Brezilya	510	5,1
5	Suriye	583	4,1	5	Endonezya	403	4,0
6	ABD	538	3,8	6	Paraguay	331	3,3
7	Hollanda	479	3,3	7	Almanya	330	3,3
8	İngiltere	383	2,7	8	Hollanda	313	3,1
9	Fransa	363	2,5	9	Hindistan	231	2,3
10	S.Arabistan	310	2,2	10	Malezya	226	2,3
İlk 10 Toplam		8,201	57,3	İlk 10 Toplam		6.065	60,6
Genel Toplam		14,321	100	Genel Toplam		10.002	100

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (Erişim) www.tarim.gov.tr, 25 Aralık 2014

Türkiye’nin tarımsal ihracatının hedef pazarları da son yıllarda değişmiştir. AB Türkiye’nin tarımsal ihracatı için en önemli pazar konumundadır; 2010 yılı itibariyle

¹²² World Bank, 28 Mart 2014 AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu, (Erişim), <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-tr.pdf>, 25 Aralık 2014.

toplamın yüzde 37,5'ini oluşturmaktadır. Türkiye, AB'nin yedinci en büyük tarımsal ihracat pazarıdır ve AB'ye tarımsal ihracat yapan altıncı büyük ülkedir. Türkiye'nin AB'ye ihraç ettiği başlıca ürünler özellikle fındık, domates, kiraz ve kayısı olmak üzere meyve ve sebzedir. Bununla birlikte, son beş yıl içerisinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika Programı (MENA) dahilinde, MENA bölgesine yapılan ihracat da artmıştır. Bu Oran 2010 yılında toplam tarımsal ihracatın yüzde 28,6'sını oluşturmaktadır.¹²³ MENA bölgesine yapılan ihracat genellikle çiçek ve buğday unu gibi hububatlar oluşturmaktadır.

Tablo 3.5: Türkiye Tarım Ürünleri Dış Ticareti (Milyar Dolar)						
Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	İhracat Değişim %	İthalat Değişim %	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %
2000	3.619	2.218	1.401	-	-	163,1
2001	4.071	1.552	2.519	12,5	-30,0	262,3
2002	3.752	2.006	1.746	-7,8	29,2	187,1
2003	4.845	2.915	1.930	29,1	45,3	166,2
2004	6.009	3.238	2.772	24,0	11,0	185,6
2005	7.828	3.463	4.365	30,3	7,0	226,0
2006	8.048	3.685	4.363	2,8	6,4	218,4
2007	9.142	5.393	3.749	13,6	46,3	169,5
2008	10.840	8.760	2.081	18,6	62,4	123,8
2009	10.701	6.355	4.347	-1,3	-27,5	168,4
2010	12.040	7.683	4.358	12,5	20,9	156,7
2011	14.427	10.961	3.466	19,8	42,7	131,6
2012	15.251	10.734	4.517	5,7	-2,1	142,1
2013	16.977	11.200	5.777	11,3	4,3	151,6
2013*	13.396	9.158	4.238	-	-	146,3
2014*	14.321	10.002	4.318	6,9	9,2	143,2

Kaynak: T.C. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, (Erişim)www.tarim.gov.tr, 28 Aralık 2014
*Ocak-Ekim ayı verileridir.

Tablo 3.5, Türkiye'nin yıllara göre tarım ticaretini göstermektedir. Türkiye'nin tarım ticaretinde, gereksinimler, üretime verilen teşvikler, gümrük vergileri ve iklim koşulları gibi nedenlere dalgalanmalar görülse de hem ithalatta hem de ihracatta artışlar görülmektedir. Yine tablo 3.5'e göre ülkemizin tarım ihracatı her yıl tarım ithalatından daha fazla düzeydedir. 2014 yılı ocak ekim döneminde, tarım ürünleri ihracatı 14 milyar 321 milyon dolar, tarım ürünleri ithalatı 10 milyar 2 milyon dolar olarak

¹²³ World Bank,28 Mart 2014 Ab-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu, (Erişim),<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-tr.pdf>,25 Aralık 2014.

gerçekleşmiş ve dış ticaret dengesi 4 milyar 319 milyon dolar fazla vermiştir. Tarımsal İhracatın Tarımsal İthalatı Karşılama Oranı % 143,2'dir. 2013 Ocak-Ekim döneminde 13 milyar 396 milyon dolar olan Tarımsal İhracat 2014 Ocak-Ekim döneminde % 6,9 artmıştır.

Günümüz itibarıyla, Ankara anlaşması ve Katma Protokol'de belirlenen bazı tarım ürünlerine (tütün, incir, kuru üzüm, fındık vb.) ek olarak, yapılan ikili anlaşmalarla salça, koyun ve keçi eti, zeytinyağı, peynir, belirli meyve ve sebzeler, fındık, marmelat ve reçel vb. ürünlerde de AB Türkiye'ye karşı kotaları kaldırmış ve 2014 yılında Türk ihracatçısı tarım ürünlerinin % 85'ini gümrüksüz olarak ihraç etmiştir.

2014 yılı Ekim ayında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu" Türkiye'deki tarım sektörünün AB ile ne derecede uyumlu olduğu ve bu doğrultuda neler yapılması gerektiğine ışık tutacak niteliktedir. Rapor'da Tarım Bilgi Sistemi'nde ilerleme kaydedildiği ve AB standartlarına yaklaşıldığı ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın 54 ile genişletilmiş olduğu, gelecek yıl ise 81 ile genişletilme çalışmalarının devam ettiği belirtilmiş fakat Çiftlik Muhasebe Veri Ağı çıktılarının yayımlanması ve bunların politika analizinde kullanılmasına dair henüz bir düzenlemenin olmayışı da Rapor'da yer almıştır. Yine Rapor'da Türkiye'nin kendi tarımsal destek politikasını OTP ile uyumlaştırmak üzere bir strateji hazırlama yönünde ilave bir adım atmadığı belirtilmiştir. Türkiye'nin 2014 yılı tarım bütçesinin artmaya devam ettiği ve organik tarım ile ilgili mevzuatın AB müktesebatına ile daha uyumlu hale getirildiği belirtilmiştir. Türk makamlarının AB'den canlı sığır, sığır eti ve türev ürünlerin ithalatında haksız kısıtlamalar uygulamaya devam ettiği ve 2010-2012 yılları arasında sağlanan kısmi ilerlemenin bundan dolayı yavaşladığı da Rapor'da en dikkat çekici eleştiridir.

Tablo 3.6' ya göre 2001 yılında 40.967 bin hektar tarım arazisinden elde edilen, hububat, şeker pancarı, sebze üretimi sırasıyla 29.571, 12.633, 24.164 bin ton iken 2013 yılında kullanımdaki tarım arazisi azalarak 38.428 bin hektar olmuş fakat üretimde verim artırılarak, belirtilen ürünlerde sırasıyla 37.489, 16.483, 28.448 bin ton ürün elde edilmiştir.

Tablo 3.6: 2014 Yılı İlerleme Raporu Türkiye Tarım Sektörü Analizi						
Faaliyet	2001	2009	2010	2011	2012	2013
Tarımsal mal ve hizmetlerin üretim endeksi, hacim (üretici fiyatları, önceki yıl=100)	93,3	****	****	****	****	****
Kullanımdaki tarım arazisi (bin hektar)	40.967	38.911	39.012	38.231	38.399	38.428
Hayvancılık: Büyükbaş *	10548	10.724	11.730	12.386	13.915	14.415
Hayvancılık: Domuz *	3	2	2	2	3	3
Hayvancılık: Koyun ve keçi *	33.994	26.878	29.383	32.310	35.783	38.510
Çiftliklerde süt üretimi ve kullanımı **	9.446	12.542	13.544	15.056	17.401	18.224
Bitkisel üretim: Hububat (pirinç dâhil) ***	29.571	33.577	32.773	35.202	33.377	37.489
Bitkisel üretim: Şeker pancarı ***	12.633	17.275	17.942	16.126	14.920	16.483
Bitkisel üretim: Sebze ***	24.164	26.780	25.997	27.547	27.320	28.448
Kaynak: T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, (Erişim) www.ab.gov.tr , 2 Ocak 2015						
*Bin Baş, Dönem Sonu **toplam süt, bin ton *** bin ton, hasat edilen ürün **** mevcut değil						

Genel olarak, gerek AB açısından gerekse Türkiye açısından, AB ile Türkiye arasındaki tarım ticareti istenilen seviyede değildir. Türkiye AB tarım politikalarına uyumu ilerleme kaydetse de henüz AB müktesebatına tam bir uyum söz konusu değildir. Türkiye'nin AB'ne tam üyelik yolunda GB ile yetinmesinin mümkün olamayacağını düşünecek olursak, Ankara Anlaşması'yla başlayan Gümrük Birliği ile devam eden ve bazı STA'larıyla geliştirilen AB-Türkiye tarım ticaretinin önümüzdeki yıllarda daha da artması beklentiler arasındadır. Şüphesiz ki Türkiye'nin AB'ne entegre bir ülke olmasının ve böylece tam üyelik kapılarının açılmasının önündeki önemli engellerden biri de Türk tarım ürünlerinin AB pazarına kota ve kısıtlamalar olmadan serbest dolaşıma tabi olmasıdır.

3.1.4 Ticaret Hadlerine Etkileri

Ticaret hadlerini, dış ticaret hadleri ve iç ticaret hadleri olarak ele almak gerekmektedir. Dış ticaret hadleri basit bir tanımla ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı iken, iç ticaret hadleri ise tarımsal ürünler fiyat endeksinin sanayi ürünler fiyat endeksine oranıdır. Dış ticaret haddi ülkenin uluslararası ticarete ne kazanıp ne kaybettiğini saptarken, iç ticaret haddi ülkenin sanayi sektöründen mi tarım sektöründen mi daha kazançlı olduğunu saptar.

Tablo 3.7, Türkiye'nin toplam dış ticaretinde AB'nin payını, beş yıllık periyodlarla, oransal olarak göstermektedir. Daha önceki konular da değindiğimiz gibi gerek Gümrük Birliği öncesi dönemde gerekse Gümrük Birliği sonrası dönemde AB ile dış ticaretimiz sürekli açık vermiştir. AB'nin toplam dış ticaretimizde en yüksek paya

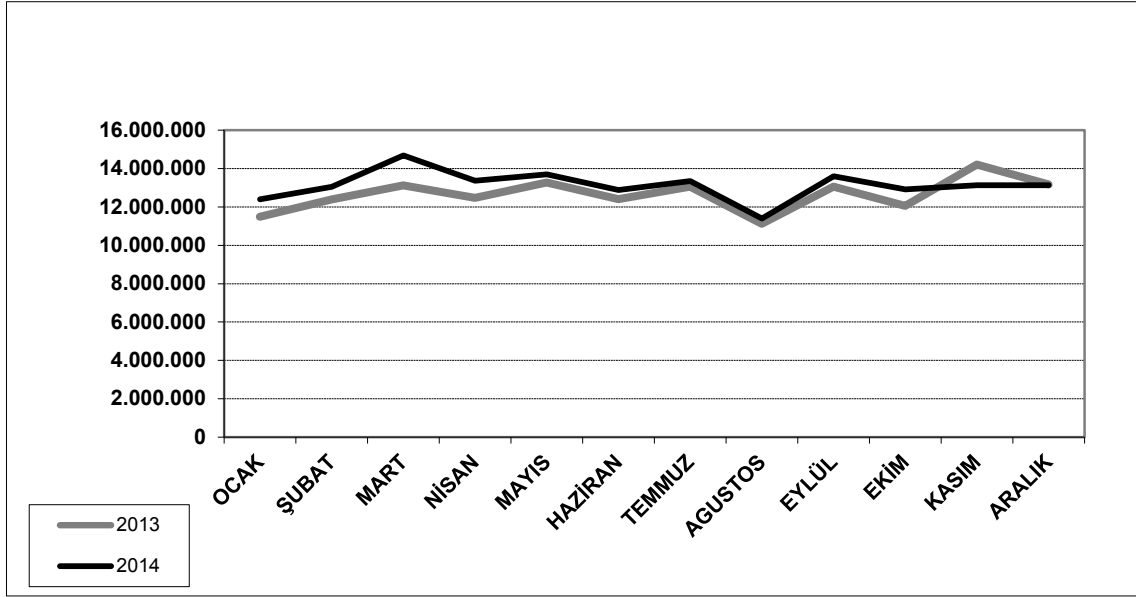
sahip olduğu dönem ise 1996-2000 dönemidir. 2011-2014 döneminde ise AB'nin dış ticaretimiz içerisindeki payı % 33 ile en düşük seviyeye gelmiştir. Ancak 2011-2014 yılları arasında AB ile dış ticaretimizin azaldığı düşünülmemelidir. AB'nin bu dönemde dış ticaretteki payının bu kadar düşük olması, Türkiye'nin o dönemde rekor seviyede bir dış ticaret hacmine ulaşmasındandır.

Yıllar	AB İhracat Değeri	AB İthalat Değeri	AB Toplam Dış Ticaret	Genel İhracat Değeri	Genel İthalat Değeri	Toplam Dış Ticaret	Toplam Dış Ticarete AB'nin Payı
1981-1985	12.800	18.742	31.542	31.265	49.110	80.375	% 39
1986-1990	27.818	36.066	63.884	53.891	77.690	131.581	% 49
1991-1995	46.126	66.769	112.895	83.394	132.325	215.719	% 52
1996-2000	72.040	126.864	198.904	133.821	233.280	367.101	% 54
2001-2005	102.254	181.608	283.862	251.299	376.607	627.906	% 45
2006-2010	272.604	331.440	604.044	540.860	838.075	1.378.935	% 44
2011-2014	253.257	360.817	614.074	710.882	1.156.774	1.867.656	% 33

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

2014 yılı Kasım ayı itibariyle AB-Türkiye ticaretine baktığımızda bir önceki yılın aynı dönemine göre düşüş görmekteyiz. Avrupa Birliği'nin (AB-28) ihracattaki payı 2013 Kasım ayında % 44,1 iken, 2014 Kasım ayında % 43,7 olmuştur. AB'ye yapılan ihracat, 2013 yılının aynı ayına göre % 8,3 azalarak 5 milyar 744 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılı Kasım ayında 1 milyar 260 milyon dolarla ihracatta ilk sırayı Almanya alırken bu ülkeyi sırasıyla Irak (943 milyon dolar), İngiltere (848 milyon dolar) ve İtalya (639 milyon dolar) takip etmiştir. İthalatta ise 2 milyar 50 milyon dolarla ilk sırayı Rusya almış ve bu ülkeyi sırasıyla Çin (2 milyar 29 milyon dolar), Almanya (1 milyar 905 milyon dolar) ve İsviçre (1 milyar 168 milyon dolar) izlemiştir.¹²⁴

¹²⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 31 Aralık 2014 Haber Bülteni, (Erişim) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16081>, 1 Ocak 2015.

Grafik 3.2: Aylar Bazında Toplam İhracat (2013-2014, Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK-TİM, 3 Ocak 2015, www.tuik.gov.tr

Not: 2013 Aralık ayı verileri için TİM rakamları kullanılmıştır.

Türkiye'nin 2013-2014 yıllarında, aylara göre ihracat miktarını gösteren grafik 3,2'ye göre: 2013 yılının ocak ayında yaklaşık olarak 11,4 milyar dolar olan Türkiye ihracat miktarı 2014 yılının aynı ayında ise 12,4 milyar dolar olarak artmıştır. İhracat miktarı aylara göre dalgalanmalar göstermiş ve 2013-2014 Aralık ayında 13,1 milyar dolar olmuştur.

Türkiye ile AB ihracatı tarım ve sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Türkiye'nin AB'ne yaptığı sanayi ürünleri ihracatında en önemli rakipleri İngiltere, Almanya gibi sanayisi gelişmiş ülkelerken, tarım ürünleri ihracatında ise en önemli rakipleri İspanya, Yunanistan ve İtalya'dır. Plastik ve plastik türevi ürünlerde Türkiye'nin en önemli rakibi Brezilya iken tekstil ürünlerinde dünya tekstil ticaretinin büyük bir kısmını elinde tutan Çin Türkiye'nin en büyük rakibi olmaktadır.¹²⁵

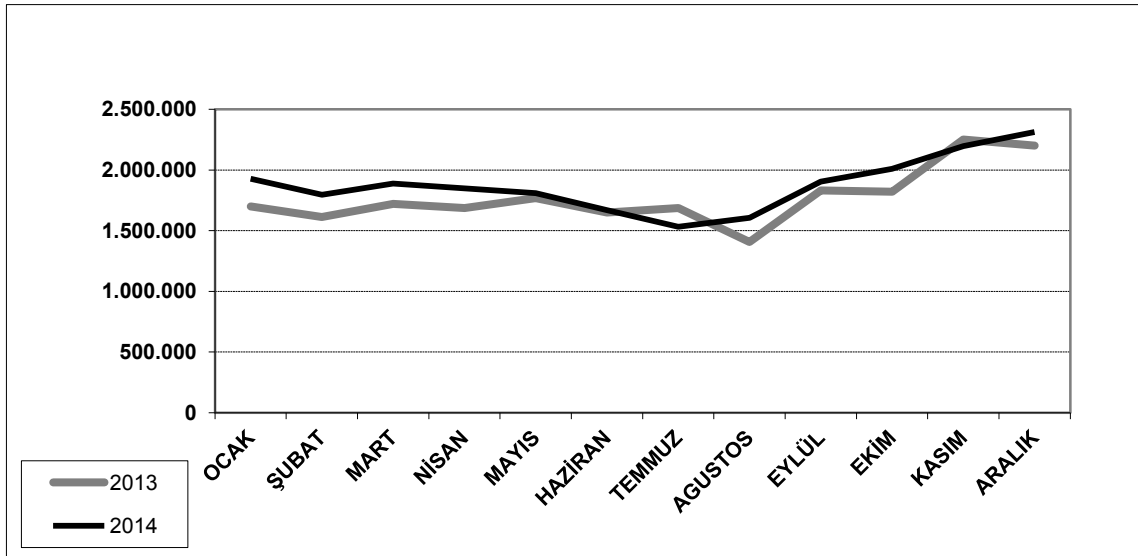
Türkiye'de tarım sektörü büyük oranda istihdam sağlamakta ve 2013 yılı ile GSYH'nin % 7,4'lük kısmını oluşturmaktadır. Bu da Türkiye tarım sektörünün ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin tarım ihracatı, pamuk, tütün, zeytin, turunçgiller, buğday, arpa, sebze ve meyve, canlı hayvan,

¹²⁵Felicitas Nowak 'v.d.', "The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey's Exports to the EU", Discussion Papers, Berlin, 2005, S.6-8.

hayvansal ürünler, su ürünleri, sanayi bitkileri, incir, üzüm gibi ürünlerden oluşmaktadır. İhraç edilen bu ürünler, bazı özel anlaşmalar ya da Gümrük Birliği kapsamında olan ürünler olup ve büyük bir kısmı AB'ye ihraç edilen ürünlerdir. Türkiye'nin AB'ye yaptığı tarım ticaretinde en önemli rakipleri İspanya, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerdir ve bunun en büyük nedeni ise bu ülkelerin Türkiye ile benzer iklimlere sahip olması ve bundan dolayı aynı tür tarım ürünleri üretmeleridir.

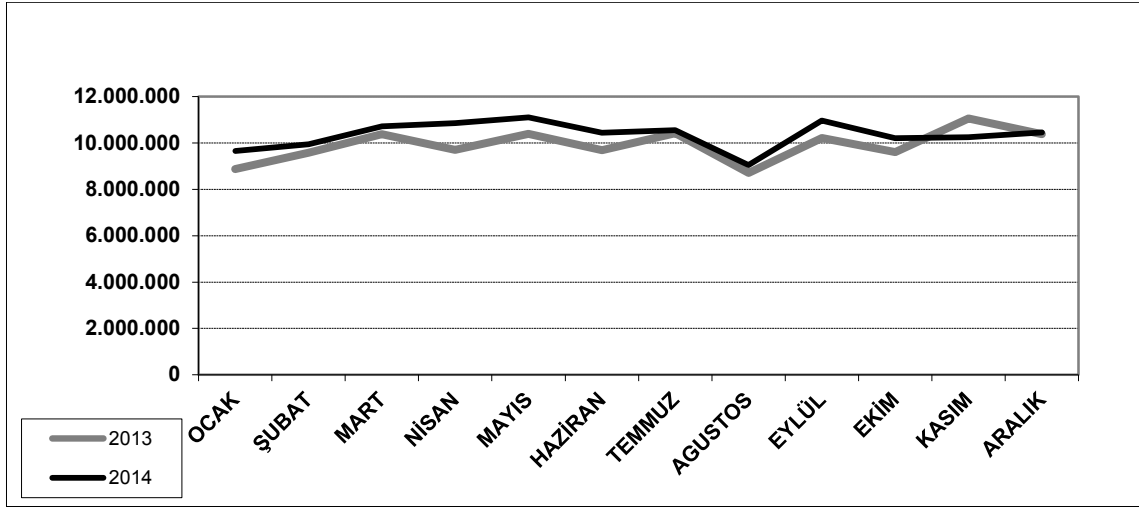
Türkiye tarım sektöründe AB standartlarını yakalayarak bu ülkelerle rekabet gücünü her geçen yıl daha da artırmaktadır. Türkiye'nin GB ötesine geçip AB tam üye olmak amacıyla tarım politikalarını büyük oranda AB ile uyumlu hale getirmiştir. Türkiye tarım ticaretinin büyük kısmını AB ile yapmasına rağmen diğer dünya ülkeleriyle de (Suriye, Irak, Orta Asya ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri vb.) tarım ticareti yapmaktadır. Grafik 3.3 Türkiye'nin 2013-2014 yılları aylara göre toplam tarım ihracatını göstermektedir. 2013-2014 yılları için Temmuz ve Ağustos aylarında ihracata olan katkısı en düşük seviyeye gelmiştir. 2013 yılı Aralık ayında 2,2 milyar dolar olan tarım ihracatı, 2014 yılı Aralık ayında kısmi bir artış göstermiş 2,3 milyar dolar olmuştur.

Grafik 3.3: Aylar Bazında Tarım İhracatı (2013-2014, Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK-TİM, 3 Ocak 2015, www.tuik.gov.tr

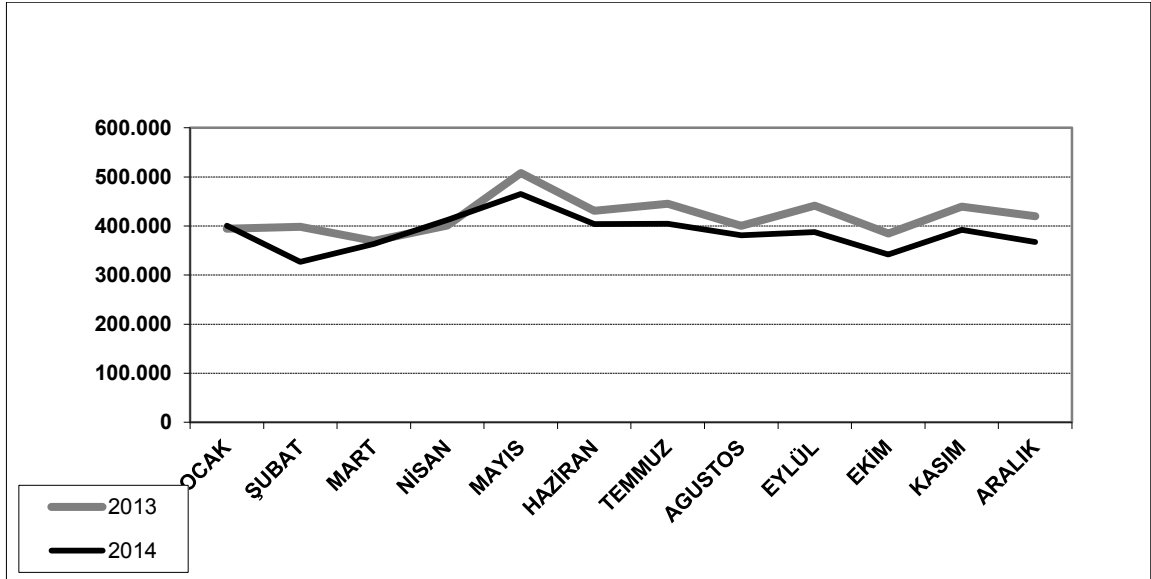
Grafik 3.4: Aylar Bazında Sanayi Sektörü İhracatı (2013-2014, Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK-TİM, www.tuik.gov.tr, 3 Ocak 2015

Türkiye, AB üyesi ülkeler, AB dışında kalan Avrupa ülkeleri ve diğer dünya ülkeleri gibi pek çok ülke ile ticari faaliyetler gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin söz konusu olan ülkelere yaptığı ihracatta en büyük payı ise sanayi sektörü almaktadır (Grafik 3.4). İhraç edilen sanayi ürünleri, dokuma ve tekstil ürünleri, bitkisel ve hayvansal yağlar, unlu mamuller, plastik maddeler, orman ürünleri, kimyasal maddeler, demir-çelik ürünleri, madeni eşyalar, ev eşyaları, şeker, lastik ve çimento gibi ürünlerden oluşmaktadır.

Türkiye'nin ihracatına tarım ve sanayi sektörü kadar katkısı olmasa da Türk ihracatın da madencilik ve maden ithalatı da önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin ihraç ettiği madenler, krom, bor, cıva, manganez, bakır gibi madenlerdir. Grafik 3.5, Türkiye'nin 2013-2014 yıllarındaki maden ihracatını aylara göre göstermektedir. Türkiye'nin ihracatındaki payının aylara göre değişim gösterdiği maden sektörünün, ihracata en fazla katkısı (2013-2014 yılları için) mayıs ve haziran aylarında olmuştur. 2014 yılı Aralık ayında madencilik ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre düşüş göstererek 420 milyon dolardan 367 milyon dolara düşmüştür.

Grafik 3.5: Aylar Bazında Madencilik İhracatı, (2013-2014, Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK-TİM, www.tuik.gov.tr, 3 Ocak 2015

Türkiye'nin AB'ye ihracatında önemli yer tutan bir başka sektör ise otomotiv sektörüdür. Türk otomotiv sektörü, 2014 yılında gelişmiş batı ülkeleri başta olmak üzere 5 kıtada 180 ülke ve özerk bölgeyle 14 serbest bölgeye dış satım yapmıştır. Türk otomotiv sektörünün 2014 yılındaki 22 milyar 270 milyon 672 bin dolarlık ihracatının yüzde 73,75'i (16 milyar 425 milyon 462 bin dolar), AB ülkelerine gerçekleştirilmiştir.¹²⁶

Türkiye'nin GB dahil olduğu tarihten günümüze kadar AB ile olan ithalat ve ihracat miktarları çeşitli nedenlerden dolayı (Ekonomik kriz, Arz, Talep, İhracat teşvikleri vb.) yıllara göre dalgalanmalar göstermişse de büyük artışlar göstermiştir. Türkiye AB'ye tam üyelik yolunda ilerleyen bir ülke konumundadır ve bu da AB ile Türkiye arasında daha fazla ticari ilişki anlamına gelmektedir. AB Türkiye'nin son yarım yüzyıldır en büyük ticari ortağı konumundadır ve bu durum 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşmasıyla daha da perçinlenmiştir. Gümrük Birliği ile beraber AB'den Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarı artmış ve aynı şekilde Türkiye'nin, AB'ye yaptığı toplam DYY oranı da artmıştır. Türkiye henüz AB'ye tam üye olan bir ülke konumunda olmamasına rağmen, AB ile birçok alanda

¹²⁶Haluk Yüksel, 'Otomotiv İhracatını 2014'te AB Sırtladı' Anadolu Ajansı, 2015, S.5.

politikalarını uyumlu hale getirmiş ve iki taraf içinde vazgeçilmesi zor olan ticari, sosyal ve ekonomik bağlar kurmuştur.

3.2 LOJİSTİĞİN GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDEKİ ETKİLERİ

Gümrük Birliği kapsamında çeşitli sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri serbest dolaşıma tabi tutulmuştur. Hizmetlerin serbest dolaşıma konu olması ise özellikle Türkiye tarafından sık sık gündeme getirilmektedir. Serbest dolaşıma tabi olan sanayi ve tarım ürünlerinin yanı sıra olası kişilerin ve hizmetlerin serbest olması AB ile Türkiye arasındaki var olan ticaret hacmini daha da artıracaktır. Ticaretin daha dinamik hale gelmesinin en büyük koşulu, çoğu zaman gerekli önemin verilmediği ve hatta zaman zaman göz ardı edilen lojistik sektörü, gerek AB ile Türkiye ticaretine gerekse toplam dünya ticaretine katkı sağlayacağı apaçık görünen bir gerçektir.

Globalleşen dünyada her geçen gün biraz daha lojistiğin önemi, kalitesi artmakta ve kullanım alanı genişlemektedir. Günümüzde küçük işletmeler dahi ihracat ya da ithalat yapmakta, ürünlerini uluslararası pazarlara taşımak amacıyla farklı taşıma yöntemleri kullanmaktadırlar. Lojistiği sadece taşıma yöntemleri olarak tanımlamak da doğru değildir. Lojistik üretimin ilk aşamasından tutun da ürünün tüketiciye kavuşmasına kadar geçen sürecin her anında gerekli olan bir kavramdır. Türkiye'nin yarım yüzyıllık Avrupa yolculuğunda Türkiye ekonomisi, dünya ekonomisine daha entegre bir hal almış ve bunun gereği olarak da lojistik, özellikle 24 Ocak 1980 kararlarıyla beraber hızlı bir şekilde gelişmiştir.

Günümüzde Türkiye'nin dış ticaretinde en büyük payı AB almakta ve AB ile ürünün değer, miktar ve yapısına göre, karayolu, havayolu, demiryolu, denizyolu gibi taşıma yöntemleriyle ticaret yapılmakta ve bu da daha etkin bir lojistik sektörünü gerekli kılmaktadır. Gümrük Birliği'nin asıl amacı olan ülkeler arasındaki gümrüklerin kaldırılması ve ticaretin tamamen serbestleştirilmesi ise lojistiği daha da önemli kılmaktadır.

Lojistik, ülkeler arasındaki ticareti ve hatta kültürel bağları geliştirmektedir. Son zamanlarda ortaya çıkan, ticarete engellerin ve sınırların olmaması, dünyanın tek bir pazar haline gelmesi fikrinin hayalden öteyi geçmesinin yolu, ülkeler arasındaki yasal düzenlemelerin yanı sıra lojistik sektörüne verilen önemden geçmektedir. Bu nedenlerle

ülkemizin gerek toplam dış ticaretinin gerekse Gümrük Birliği kapsamında AB ile olan ticaretini doğrudan etkileyen lojistik sektörüne değinmek gerekmektedir. Bu başlık altında Avrupa’da ve Türkiye’de lojistiğin yapısı, gelişim hızı, lojistiğe yapılan yatırımlar ve yapılması planlan altyapı yatırımlarına, AB’nin bu konuda Türkiye’yi nasıl etkilediğine değindikten sonra Türkiye’nin gelecekteki lojistik sektöründeki hedeflerine değineceğiz.

3.2.1 Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisinde Lojistiğin Yeri

Tarih boyunca uluslar ekonomik olarak birbirilerine ihtiyaç duymuşlar ve bu doğrultuda çeşitli ekonomik ve ticari bağlar kurmuşlardır. Bir ülkenin ihtiyaç duyduğu tüm kaynakları ya da tüketime konu olan malları üretmesi olanaksızdır. Günümüzde ulaşım olanaklarının artması, teknolojinin hızla değişmesi gibi faktörlerinde etkisiyle, ülkeler arasında ki ticaret hacimleri artmıştır. Ülkeler, değişen arz ve talebi de göz önüne alarak, ihtiyaçlarına göre ticari faaliyetlerini yürütmektedirler. Örneğin tarım sektöründe dünya pazarında önemli bir yere sahip olan bir ülke, yeraltı kaynakları zayıf olduğu için tarım ürünleri ihraç ederken, gereksinim duyduğu yeraltı kaynaklarını ise ithal edebilmektedir. Bu döngünün sağlıklı işleyebilmesi için lojistik hayati değere sahiptir ve bu da her geçen gün lojistiğin önemini biraz daha artırmaktadır. Ham maddenin kaynağından alınmasından, işlenmesinden, ürünlerin sevkiyatından, tüketiciye ulaştırılmasına kadar olan her süreçte lojistiğe ihtiyaç duyulmaktadır. Lojistik bölgeler ya da ülkeler arası ticareti gerçekleştirmede büyük kolaylıklar sağladığı ve ticareti daha da artırıcı olduğundan refah seviyesini de artırmakta ve gelir dağılımında ki dengesizliklerin azaltılmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, dünyanın en önde gelen ticari, sosyal ve ekonomik birliklerinden biri olan AB, lojistik sektörüne gereken önemi vermekte, sektörün gelişimi ve devamlılığı için çaba sarf etmektedir.

MÜSİAD’ın 2013Lojistik Sektör Raporu’na göre AB tüm lojistik yatırımlarına rağmen hala BRIC ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği’nin (IRU) 58 ülkeyi GSYİH artışı, karayolu yük taşıma hacmi ve yeni araç tescilleri bakımından kıyaslayan endeksine göre; BRIC ülkeleri, 2008 yılından beri AB ülkeleri dahil OECD ülkelerinden daha iyi performans göstermektedir. Dünya ticaret hacminin gelişmekte olan ülkelere kayması durumunda, Türkiye karayolu taşımacılığında ve kısmen deniz taşımacılığında, Asya, Ortadoğu ve AB arasında

coğrafi konumundan dolayı, köprü vazifesi görecek ve Türkiye'nin bu avantajı iyi kullanabilmesi ile Türkiye önemli bir lojistik üs olabilecektir.

Avrupa'da yer alan lojistik merkezlere göz attığımızda, İtalya'da 25, İspanya'da 22, Danimarka'da 6, Fransa'da 2, Macaristan, Portekiz, Yunanistan, Ukrayna ve Lüksemburg'da 1 adet olmak üzere Avrupa'da 60'ın üzerinde lojistik merkez tanımına giren yapılanma mevcuttur. Yaklaşık 2 bin 400 adet taşıma işletmecisi bu merkezlerden yararlanmaktadır. Tüm ulaşım bağlantıları arasında ve farklı taşıma türleri arasında koordinasyonu sağlamak, bir lojistik merkezin en önemli görevidir. Bu yüzden Avrupa'daki lojistik merkezlerin çoğu nakliye ve dağıtım faaliyetleri için birer üs konumunda olan yerlerde; yani demiryolu, otopan ve deniz arterleri yakınında kurulmuştur ve hepsi buldukları büyük şehirlerin 40 mil yakınındadır. Yunanistan'da da bir adedi planlanmış, bir adedi inşa halinde ve bir adedi de çalışan 3 adet lojistik merkez bulunmaktadır.¹²⁷

Avrupa'da, depolama, taşıma, ambalajlama, envanter kayıt ve stok kontrol sistemleri gibi birçok lojistik alanda dünya ülkelerine öncülük edebilecek kadar ileri seviyede profesyonel lojistik uygulamalar görülmektedir. Avrupa'da lojistik sektörünün bu denli gelişmesinin en büyük nedenlerinden biri uluslararası işletmelerin çoğunun Avrupa'da olmasıdır. Avrupa'daki lojistik sektörünün gelişmişlik düzeyini, Avrupa'nın ekonomik gelişmişlik seviyesinden anlamak mümkündür. Lojistik sektörü, ekonominin gelişmişlik seviyesi ile paralel bir seyir izlemektedir.

Roma Antlaşması'nda Ortak Taşımacılık Politikası konusunda hüküm bulunmakla beraber Avrupa taşımacılık politikasının şekillenmeye başlaması yaklaşık 30 yıl almıştır. Maastricht Antlaşması (1993) ile taşımacılık politikasının siyasi, kurumsal ve bütçesel temelleri güçlendirilmiştir. Antlaşma ayrıca, Trans-Avrupa Ağları kavramına yer vermiştir. Bu çerçevede Birlik kaynakları kullanılmak suretiyle Avrupa düzeyinde taşımacılık altyapı planları oluşturması mümkün hale gelmiştir.¹²⁸

¹²⁷Eyüp Akçetin, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Küresel Lojistik Üs Olma Yolunda Türkiye", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 5, 2010, S.6.

¹²⁸T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Taşımacılık Kapsamı, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=79> , 18 Ocak 2015.

Avrupa, taşımacılık sektöründe ileri bir düzeyde olmasına rağmen, AB'nin taşımacılıkta nihai hedefe ulaştığı söylenemez. Taşımacılık Avrupa'nın önem verdiği konuların basında gelmektedir. Avrupa'da karayolu taşımacılığına baktığımızda, mal taşımacılığı, kişilerin taşımacılığına oranla daha düşük bir seviyede olmasına rağmen mal taşımacılığında en büyük paya yine de karayolu taşımacılığı sahiptir.

Örneğin malzeme taşıma konusunda elde edilen gelişme oranı karayolları için % 44 iken, demiryolları için % 8, iç suyolları için % 4 olmuştur. Bu oranlar yolcu taşımacılığında karayollarında % 79 iken, demiryolları için % 8 olarak gerçekleşmiştir.¹²⁹

Nitekim, AB'nin 2001-2010 yılları taşımacılık politikasını oluşturan "White Paper 2001, Time to Decide" başlıklı, taşımacılık politikalarını içeren dokümanında, taşıma yöntemleri arası denge oluşturulmadığı sürece AB'nde ulaştırma sistemlerinin sağlıklı gelişiminin mümkün olmayacağı, bunun doğal sonucu olarak AB ekonomisinin olumsuz yönde etkileneceğinden bahisle, karayolu taşımacılığının gelişmesini engellemek değil, tam tersine diğer taşıma yöntemlerinin de kullanılarak karayolu ile diğer yöntemler arasında bir dengenin oluşturulması ve böylelikle karayolunun da sağlıklı gelişmesine katkıda bulunulması gereği ortaya konmuştur.¹³⁰

Jones Lang Lasalle'nin Avrupa Lojistik ve Sanayi Eğilimleri Kullanıcı Araştırması'na göre: Lojistik sektörünün, önümüzdeki 5 yıl boyunca % 48 büyüyeceği tahmin edilmektedir. Batı Avrupa ülkeleri değerlendirmeye alınmadığında, Türkiye'nin Avrupa ülkeleri arasında ki yeri ise Rusya'dan sonra lojistik sektöründe büyüyen ikinci devlet olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin lojistik sektörü, Avrupa ile bağlantıda kilit nokta olan İstanbul-Kocaeli bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu bölgelerdeki depo-arsa maliyetlerinin yüksek oluşu Türk Lojistik Sektörü'nü olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm olumsuzluklara rağmen dünyada artan ekonomik ve ticari faaliyetler ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak lojistik sektörünün, gerek Avrupa'da

¹²⁹ MÜSİAD, Lojistik Sektör Raporu, (Erişim)

http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Sekt%C3%B6r%20Kurullar%C4%B1/Lojistik_Sektor_Raporu_2013.pdf , 18 Ocak 2015.

¹³⁰ Adnan Keçeci, Türkiye'de Karayolu Taşımacılığı,

(Erişim) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-karayolu-tasimaciligi-.tr.mfa , 21 Ocak 2014.

gerekse Türkiye’de öneminin gün geçtikçe artacağı ve daha yaygın bir kullanım alanı bulacağı aşikârdır.

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili, batısı karayolu taşımacılığına ve demiryolu taşımacılığına oldukça elverişli, Asya ve Avrupa ülkelerini bir birine bağlayan bir ülke konumundadır. Türkiye, kıtaları birleştiren bir köprü olmasının yanı sıra Afrika, Asya, Avrupa, Balkan Ülkeleri arasında bir kavşak konumundadır. Bu durum Türkiye’de lojistiğin önemini artırmakta ve lojistik sektörünün gelişimine büyük katkı sağlamaktadır.

Son yıllarda tamamlanan Marmaray Projesi ve yine son yıllarda sayısı gittikçe artan duble yolların yapılması, Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren üçüncü köprünün yapım aşamasında olması, Ankara-Eskişehir-İstanbul Arası Hızlı Tren Projesinin tamamlanması, İstanbul’da yapımı devam eden üçüncü havalimanı projesi gibi yapımı tamamlanan ya da yapım aşamasında olan projeler, Türkiye’nin lojistiğe vermiş olduğu önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye son yıllarda lojistik sektöründe gösterdiği büyük ilerlemeyle bütün dünyanın dikkatini üzerine toplamaktadır. Dünya Ekonomik Forumu çerçevesinde yayınlanan endekse göre, dünya genelinde en hızlı yükselen 39 pazar karşılaştırılmıştır. Ülkelerin lojistik çekiciliğini değerlendiren endekse göre, lojistik alanında Türkiye dünyanın en hızlı gelişen 10 ülkesi arasında gösterilmiş ve Türkiye’nin en büyük avantajının, coğrafi konumunun üretim ve tüketim merkezlerine yakınlığı olarak belirtilmiştir. Son yıllarda, Türkiye ekonomisinin gelişmesine paralel bir ivme yakalayan lojistik sektörü; coğrafi avantajını da kullanarak 20 yıl gibi kısa bir sürede bölgesel güç olmayı başarmıştır. Türk lojistik sektörü bugün sahip olduğu 1.500 şirket ve 46.000 araçla Avrupa’nın en büyük filosuna sahiptir.¹³¹

Pek çok alanla ilişkili olan lojistik sektörünü, net bir tanımla açıklamak zor olsa da, lojistik denilince akla ilk gelen, taşımacılıktır. Türkiye coğrafik ve özel konumu gibi faktörlerden dolayı taşımacılığa oldukça uygun bir ülke olmasına rağmen taşımacılık henüz istenilen seviyeye gelmemiştir.

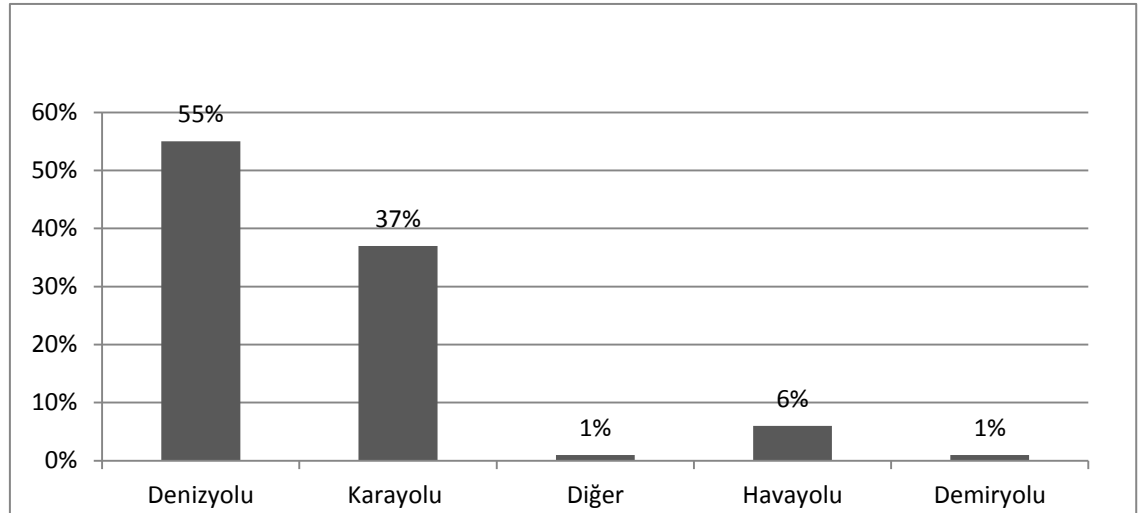
¹³¹ MÜSİAD, Lojistik Sektör Raporu, (Erişim)http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Sekt%C3%B6r%20Kurullar%C4%B1/Lojistik_Sektor_Raporu_2013.pdf, 18 Ocak 2015.

UTİKAD'ın 2011 yılı Türk Lojistik Sektörü Değerlendirme Raporu'na göre; Türkiye'de, yurtiçi taşımacılığın % 90'nını karayolu taşımacılığı oluşturmaktadır. Geriye kalan % 10'luk kesimde net olarak verilerin elde edilemediği belirtilmiştir. Bu kalan % 10'luk kesimin büyük kısmının da, ülkenin iç taşımacılıkta yapısı düşünüldüğünde, demiryolu taşımacılığında olduğu tahmin edilmektedir.

2013 yılı TÜİK verilerine göre; il yolları, otoyollar, köy yolları, bölünmüş yollar dahil olmak üzere Türkiye'nin toplam karayolu uzunluğu 2013 yılında, 388,666 km'dir. Trafiğe kayıtlı olan motorlu taşıt sayısı ise 2013 yılında 17 939 447 iken 2014 Kasım ayında bu sayı 18 767 989 olmuştur.

Türkiye'de demiryolu taşımacılığına baktığımızda ise, yine TÜİK verilerine göre, demiryolları hat uzunluğu 9 718 km iken, toplam taşınan yolcu sayısı 46 441 kişi ve taşınan toplam mal miktarı ise 26 597 tondur. Havayolu taşımacılığında taşınan yolcu sayısı 149 430 421 kişi taşınan yük miktarı 2 595 316 tondur. Taşınan yolculardan 76 148 526 kişi iç hatlarla, 73 281 895 kişi ise dış hatlarla taşınmıştır. Havayolu taşımacılığı ile taşınan yük miktarının 744 027 tonluk kısmı iç hatlarla, 1 851 289 tonluk kısmı ise dış hatlarla transfer edilmiştir.

Grafik 3.6: İhracatta Taşıma Türlerinin Payı

Kaynak: UTİKAD, (Erişim) <http://www.utikad.org.tr>, 23 Ocak 2015

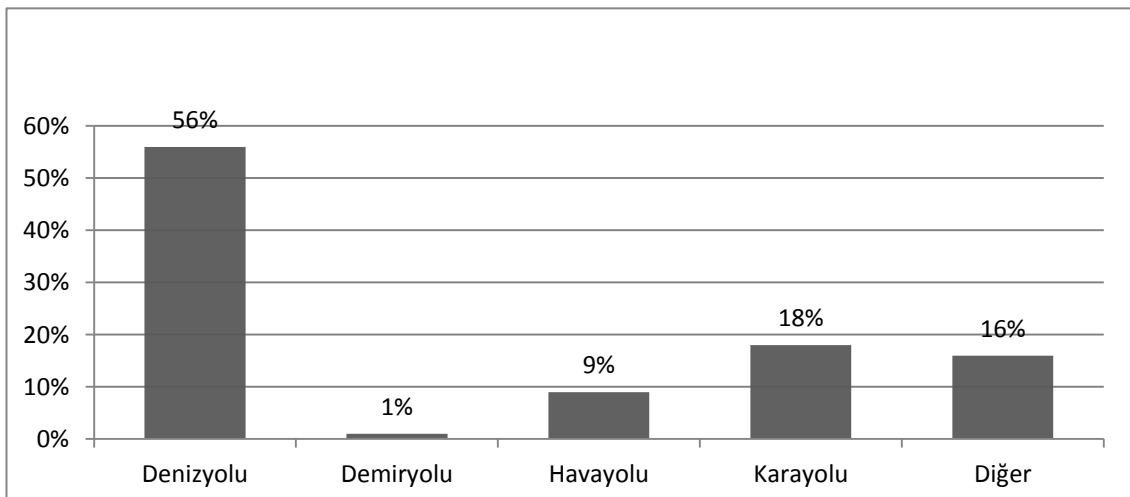
Not: 2011 verileri kullanılmıştır.

Grafik 3.6 bize Türkiye'nin ihracatında hangi taşıma yöntemlerinin hangi oranda kullanıldığını oransal olarak göstermektedir. Türkiye'de yapılan ihracatın % 55'lik

kısmı denizyolu taşımacılık yöntemiyle yapılmaktadır. Bunun en büyük nedeni ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve buna bağlı olarak Mersin, İzmir, İskenderun, Bandırma, Samsun, Trabzon limanları gibi büyük hacimlere sahip limanların olmasıdır. Türkiye karayolu bağlantısı olan ve aşırı uzak olmayan ülkelerle, taşınan malın cinsinin karayolu taşımacılığına uygun olması ve karayolu ulaşım imkanlarının diğer taşımacılık yöntemlerinden daha fazla olması gibi nedenlerle toplam ihracatının % 37'lik kısmını karayolu ile yapmaktadır. Demiryolu ihracatın % 1'lik küçük bir kısmını oluştururken havayolu taşımacılığı toplam ihracatın % 6'sını oluşturmakta ve havayolu ile taşınan yükler, pahalı ve hafif olan yükleri kapsamaktadır.

Türkiye'nin ağırlıklı olarak hangi taşıma yöntemiyle ithalat yaptığını anlamak için grafik 3.7'yi incelediğimizde demiryolu, havayolu, denizyolu taşımacılığının ihracatla paralel bir seyir izlediğini ve fazla bir değişimin olmadığını görmekteyiz. İhracatta % 37 olan karayolu taşımacılığı oranı ise ithalatta düşerek % 18 olmuştur. Havayolu, karayolu, denizyolu ve demiryolu taşımacılığının dışında kalan taşımacılık yöntemlerinde artış görülmüş ve bu oran % 16 olmuştur. Diğer taşıma yöntemlerinde akla ilk gelen boru hattı taşımacılığıdır. Türkiye'nin petrolde ve doğalgazda dışa bağımlı bir ülkedir ve ihtiyaç duyduğu doğalgaz ve petrolün büyük kısmını da boru hatlarıyla taşımaktadır. Katar, Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ülkelerden tankerlerle ithal edilen petrol ve doğalgaz, daha yakın olan ülkelerden (İran, Irak, Azerbaycan, Rusya vb.) komşu ülkelerden boru hatlarıyla taşınmakta ve bu da ithalatta taşıma yöntemleri arasında boru hatlarıyla taşıma yönteminin oranını artırmaktadır.

Grafik 3.7: İthalatta Taşıma Türlerinin Payı

Kaynak: UTİKAD, (Erişim) <http://www.utikad.org.tr> 23 Ocak 2015
Not: 2011 verileri kullanılmıştır.

Lojistik sektöründe, özellikle ithalat ve ihracattın söz konusu olduğu durumlarda antrepolar büyük öneme sahiptir. Türkiye’de Elleçleme, Karıştırma ve Montaj İşlemlerinin yapıldığı antrepoların sayısı tablo 3.8’ de verilmiştir.

Tablo 3.8: Türkiye’deki Antrepo Sayılar					
Antrepo Tipi	2008	2009	2010	2011	2012
Genel Antrepo	524	526	559	575	587
Özel Antrepo	704	646	816	791	750
Toplam	1228	1172	1375	1366	1337
Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayın No: 8, Tasfiye Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 1, kaynaklarından derlenmiştir.					

Lojistik sektörünün Türkiye’de son yıllarda oldukça önem kazanmasıyla birlikte, lojistik köy ve üslere verilen önem de artmış, bu amaçla çeşitli projeler hazırlanmış ve bütçeler ayrılmıştır. Bu projelerden bazıları faaliyete geçirilirken bazıları ise hala proje aşamasındadır.

Türkiye, taşıma maliyetlerini düşürmek amacıyla farklı ulaşım olanakları sunan lojistik köyler kurmaktadır. TCDD’nin yürüttüğü bu proje kapsamında 500 milyar dolara ulaşan yük miktarının bu köyler vasıtasıyla taşınması planlanmaktadır. Bu projeler kapsamında TCDD’nin 514.9 milyon dolar yatırım yapmıştır. Bu köylerin endüstri, demiryolu ve havayollarına yakınlığı ve bu ulaşım yollarını birleştirmeleri dikkat edilmesi gereken konulardır.¹³²

Modern yük taşımacılığının üssü kabul edilen lojistik köylerin Türkiye’ye de uygulanması için Ulaştırma Bakanlığı’nın öncülüğünde, TCDD, Türkiye’nin 16 yerinde lojistik köy kurmaya hazırlanmaktadır. Bu lojistik köylerin kamu-özel sektör iş birliği ile gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. İstanbul (Halkalı), İzmit (Köseköy), Balıkesir (Gökköy), Uşak, Eskişehir (Hasanbey), Samsun (Gelemen), Denizli (Kaklık), Mersin (Yenice), Kayseri (Boğazköprü), Konya (Kayacık), Erzurum (Palandöken) ve Bilecik

¹³²Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency, The Logistics Industry in Turkey, 24 Ocak 2015, (Erişim) <http://www.invest.gov.tr/ja-JP/infocenter/publications/Documents/TRANSPORTATION-LOGISTICS-INDUSTRY.pdf>

(Bozöyük) ülkemizde ilk etapta yapılması planlanan 12 lojistik köydür. TCDD'nin yanı sıra İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Hadımköy ve Tuzla'ya lojistik köy oluşturmayı planlamaktadır. TCDD ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi dışında kamu ve özel sektörün ortaklaşa yürüttüğü iki lojistik köy projesi de Tekirdağ/Çorlu Lojistik Köyü ve Manisa (MOSBAR) Lojistik Köyü'dür. Bu projelerden, Samsun (Gelemen) Lojistik Merkezi (Köseköy), Eskişehir (Hasanbey), Kayseri (Boğazköprü) inşaat çalışmalarının 1. etabı tamamlanmış. Eskişehir (Hasanbey) 2. etap işleri ile Balıkesir (Gökköy) ve Erzurum (Palandöken) Lojistik Merkezleri'nin 1. etap inşaat işlerine başlanmıştır. Diğer lojistik merkezlerle ilgili proje ve kamulaştırma çalışmaları ise devam etmektedir.¹³³

Türkiye de dahil olmak üzere, dünya ticaret hacminin gün geçtikçe büyüdüğünü göz önünde bulunduracak olursak buna paralel olarak gelişim gösteren lojistik sektörünün de önümüzdeki yıllarda katlanarak büyümesi muhtemeldir.

3.2.2 Türkiye'nin 2023 Hedefleri Doğrultusunda Lojistiğin Önemi

Türkiye 2023 hedefleri doğrultusunda ihracatını 500 milyar dolara ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda kombine taşımacılık büyük rol oynayacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin, karayolu taşımacılığına endekslenmeyi terk etmesi ve diğer taşıma yöntemlerine de gereken önemi vererek bunların entegresini sağlaması gerekmektedir. Bu yapılmadığı takdirde ulaştırma sistemine aksamlar ve tıkanmalar olacaktır.

Lojistik sektörü, rekabet üstünlüğü sağlamada giderek artan önemini yukarılara taşımaktadır. Türkiye, Avrupa'nın içinde bulunduğu krize ve Arap Baharı'nın ardından Suriye'de yaşanan siyasi gerginliğe rağmen lojistik sektöründe büyüme rakamlarını yakalamayı başararak, bu sektöre olan güçlü umudunu sürdürmektedir. Özellikle daralan Avrupa ekonomilerindeki durumu iyi değerlendirmeye ve en yakın rakibi Avrupa lojistik sektörü karşısında daha aktif bir rekabet içerisinde olacak Türk lojistik sektörüne, Türkiye ekonomisinin daha fazla ihtiyacı vardır. 55 bin araçlık filosu, 80

¹³³ UTİKAD, Türkiye'deki lojistik köyler ve önemi, 25 Ocak 2015, (Erişim)<http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=10633>

milyar liralık hacmi ve bunu yakın zamanda üç katına çıkarabilecek potansiyeli ile Türkiye'nin en önemli sektörleri arasında yer alan lojistik sektörü kara, hava, deniz ve demiryolu modlarıyla her geçen gün yatırımlara sahne oluyor ve ileriye dönük güçlü hedefler koyabiliyor. Dünyada 8 trilyon dolara ulaşan lojistik sektörünün hacmi, yaşanan krizlerin ardından durağan seyir izlerken 2015 yılında 10 ile 12 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Yan sektörlerle birlikte 500 bin kişinin istihdam edildiği Türk lojistik sektörünün büyüklüğü ise 80 milyar TL civarındadır. 2015 yılında bu hacmin yaklaşık 3 katına çıkacağı öngörülmektedir.¹³⁴

Türkiye'nin bu büyüme hedeflerine ulaşabilmesi için işletmelerin kendi bünyelerinde ki lojistik faaliyetlerden daha çok, bu konuda uzmanlaşmış lojistik firmaların, gerek kamu desteği ve ortaklığı ile gerekse kendi finansal güçlerini kullanarak atılıma geçmeleri ve yatırımlarını artırmaları önem arz etmektedir. Başka bir açıdan bakacak olursak; lojistik sektörünün gelişmesiyle işletmeler sadece ana faaliyetleriyle uğraşır, ürünlerin taşınması depolanması, gümrüklenmesi gibi zaman ve özel uğraş gerektiren işlemlerle uğraşmak zorunda kalmazlar. Bir bakıma lojistik firmalar sirkülasyonu artırarak, ekonomiye büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de lojistik sektörü hem yurtiçindeki hızlı gelişmesi hem de bölgesel bir lojistik merkez olma iddiası nedeniyle uzun vadeli bir planlamaya ihtiyaç duymaktadır. Türkiye İhracatçılar Meclisi Lojistik Konseyi öncülüğünde, bunu sağlayacak olan bir Türkiye Lojistik Master Planı hazırlanmaktadır. Ana sektörlerimizin alt mal grubunda ihracat miktar hedefleri, üretim kapasitesi artırımı, kümelenme bölgelerindeki yoğunlaşma, hedef Pazar stratejileri, Türkiye Lojistik Master Planı Strateji Belgesi ile ortak bir çatı altında toplanmıştır.¹³⁵

TİM Yönetim Kurulu Üyesi, 1995 yılından beri de Akdeniz İhracatçılar Birlikleri Başkanlığı'nı yapan Bülent Aymen; Lojistik Konseyi olarak sadece dış ticareti kapsayacak bir master planı yapmadıklarını, Türkiye'nin makro anlamda lojistik ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve altyapısını hazırlayabilecek bir master planı hazırlamak istediklerini beyan ederek sözlerine TİM'in bu konuda sadece ev sahipliği yaptığını, bu

¹³⁴ UTİKAD, Lojistiğin 2013 Atılımı, (Erişim) <http://www.utikad.org.tr/db/images/LOJISTIK2.pdf> , 26 Ocak 2015.

¹³⁵ Mehmet Tanyaş, v.d., Türkiye Lojistik Master Planı İçin Strateji Belgesi, (Erişim) <http://www.dtd.org.tr/files/ulusal/ticc87mlojistikraporupdf.pdf> , 26 Ocak 2015.

konseyde tüm paydaşların etkin bir şekilde yer aldığını ifade etmektedir. Planın ardından Lojistik Kanunu'nun çıkartılması için de TİM Lojistik Konseyi'nin çalışma yapacağını söyleyen Aymen; Lojistik Master Plan'ının ve Kanun'un bir hükümet programı olması gerektiğini belirtmiştir.¹³⁶

Türkiye'nin lojistik üs olma durumunda, Afrika, Asya kıtalarından AB'ye transfer edilen malların büyük çoğunluğu, karayolu, denizyolu ve demiryolu ile Türkiye üzerinden gerçekleşecek ve böylece transit taşımacılıktan Türkiye'ye ödenen ücretlerde artışlar sağlanacaktır. Türkiye, yıllardır gerek AB ile gerek diğer ülke ya da ülke gruplarıyla ithalat ve ihracat dengesini kurmaya çalışmakta yani dış ticaret açığını azaltmaya çalışmaktadır. Böyle bir durumda Türkiye'nin ihracatı destekleyici önlemler alması, üretimi teşvik edici yatırımlar yapması, güçlü bir lojistik ağa sahip olması da dış ticaretin dengeye oturmasında büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin, AB'ye entegre ve AB için vazgeçilmesi zor bir ülke olması ve GB'nin getirdiği avantajları kullanabilmesi, AB pazarına etkin bir şekilde nüfuz edebilmesi, lojistiğe gereken önemi ve yatırımları artırmasından geçmektedir.

3.3 GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ İLE İLGİLİ ÖNGÖRÜLER

Türkiye ile AB ilişkileri çok eskiye dayanmakla beraber, gerçek anlamda ilişkilerin başlaması 1959 yılında Türkiye'nin AET'ye başvurusuyla başlamıştır. Türkiye, bu süreç sonunda GB'ye üye olmuş fakat Türkiye, asıl amacının bu olmadığını AB'ye tam üyelik başvurusu ile belli etmiş ve nitekim 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığı onanmıştır. Helsinki zirvesinden sonra yeni bir dönem başlamış ve Türkiye bir yandan Gümrük Birliği dahilinde AB ile ilişkilerini devam ettirirken öte yandan da AB'ye tam üye olmak amacıyla çeşitli reformlar ve mevcut sistemlerinde pek çok yenilik yaparak, AB ile bütünleşme yolunda çeşitli adımlar atmıştır. Ancak Türkiye'nin tüm bu çabalarına rağmen, AB gereken fasılları istenilen zamanda açmamakta ya da ertelemektedir. Hizmetlerin, kişilerin GB kapsamında henüz serbest dolaşıma tabi olmaması, AB'nin yapmış olduğu STA'lara Türkiye'nin dahil

¹³⁶ Bülent Aymen, "Bölgesel lojistik master planları kaynak israfı" (Erişim) <http://www.lojistikhatti.com/haber/2012/12/bolgesel-lojistik-master-planlari-kaynak-israfi>, 27 Ocak 2015.

edilmeyişi Türk Ekonomisine zarar vermekte ve Türkiye bu durumdan dolayı rahatsızlığını sık sık dile getirmektedir.

1996 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği, Ortak Ticaret Politikası'nı öngörmektedir. Bu kapsamda AB'nin mevcut ya da planlanan STA'larına Türkiye'nin dahil edilmesi gerekmektedir. Fakat AB, üçüncü ülkelerle yapmış olduğu STA'lara Türkiye hala dahil etmiş değildir. Bu durum, AB ile Türkiye arasında büyük sorun teşkil eden hususlardan biri olarak mevcudiyetini korumaktadır.

AB, Gümrük Birliği ortaklarından San Marino ve Andora'ya üçüncü ülkelerle yapmış olduğu STA'lara dahil ederken Türkiye'yi Gümrük Birliği içinde olup da STA müzakerelerini ayrı olarak yürüten ve eş zamanlı olarak yürürlüğe koyma imkânına sahip olmayan ülke durumunda bırakmaktadır. Türkiye'nin yoğun çabalarının sonucu AB, yapmış olduğu STA'lara Türkiye hükmünü eklemiş olsa da bu hüküm, sadece ilgili üçüncü ülkeyi Türkiye ile de STA imzalamaya davet etmekten ibaret olup, bağlayıcılığı olmadığından soruna kalıcı bir çözüm getirememiştir.¹³⁷

Türkiye, bugüne kadar AB üyelikleri nedeniyle gereksiz hale geldikleri için feshedilen 10 adet Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi hariç 19 ülke ile STA imzalamıştır. Lübnan, Moritus ve Güney Kore ile imzalanan anlaşmalar için ise onay beklemekte ve 21 ülke ile daha müzakereler yürütülmekte veya müzakerelere başlama hazırlıkları sürdürülmektedir. STA'lar sayesinde Türk ihracatçılarının, sağlanan tercihli avantajlar nedeniyle, hedef pazarlara ulaşması kolaylaşmakta, Batı Avrupa pazarlarına bağımlılıkları azalmakta ve koruma duvarları asgariye indiği için rekabet güçleri artmaktadır. Bu arada sanayicimize daha ucuz girdi sağlama imkânı ortaya çıkmaktadır.¹³⁸

Son yıllarda Türkiye'nin gündemini meşgul eden başka bir hususta, ABD-AB arasındaki olası bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Şayet bu ticaret anlaşması yürürlüğe girerse ABD menşei mallar gümrüksüz olarak Türkiye pazarına girecek, Türk menşei

¹³⁷Cemalettin Damlacı, AB'nin Üçüncü Ülkelerle Yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye-AB Ekonomik İlişkilerine Etkisi,

(Erişim) <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/cemallettin-damlaci-tr.pdf> 5 Şubat 2015.

¹³⁸ Şevket Özügergin, AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye'ye Etkileri, (Erişim) http://www.tuyap.com.tr/tr/index.php?main=m_yazi_detay1&Yazi=187-050312013&left=1_sevketozugergin , 20 Nisan 2015.

malların ise ABD pazarına gümrüksüz girmesi söz konusu olmayacaktır. Bu kapsamda Türkiye'nin AB tarafından yapılan STA'lara dahil edilmesi ya da Türkiye'nin kendi çabalarıyla ABD ile serbest ticaret anlaşması yapması gerekmektedir. Bahsi geçen duruma bir diğer çözüm ise Türkiye'nin bir an önce AB'ye tam üye olması ve böylece Avrupa ülkeleriyle aynı statüye yükselmesidir. Aksi halde Türk ihracatçısı ve dolayısıyla Türk ekonomisi büyük zararlar görecektir.

Türkiye bu durum karşısında zaman zaman sert söylemlerde bulunmakta ve hatta AB'yi gümrük birliğinden tek taraflı olarak çıkmakla tehdit etmektedir. Fakat AB'nin bu konunun çözümü için attığı net ve somut bir adım yoktur.

Komisyon üyeleri Johannes Hahn, Cecilia Malmström ve Türk tarafından Ekonomi bakanı tarafından Nihat Zeybekçi'nin konuyla ilgili 9 Ocak 2015'de Brüksel'de bir toplantı gerçekleştirmiş. Türk bakanı Türk tarafının isteklerini özellikle ticarete ve Gümrük Birliği'nin işleyişinde yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir. Zeybekçi, ABD ile AB arasında imzalanması düşünülen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTIP) hakkındaki Türkiye'nin çekincelerini dile getirmiş ve Gümrük Birliği'ndeki aksaklıkların giderilmesi amacıyla GB'de güncellemelerin gerekliliğini dile getirmiştir.¹³⁹

Gümrük Birliği'nin, Türk ekonomisinin dışa açılım sürecine birçok yönden olumlu katkısı bulunmakla beraber, yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı Türk ekonomisine olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Gümrük Birliği'nden tam ve etkin olarak faydalanmanın en iyi yolu ise AB'ye tam üyelik yolundan geçmektedir. AB ile olan ilişkilerimizin ne yönde ilerleyeceği büyük önem taşımaktadır. Hizmetlerin, kişilerin, sermayenin serbest dolaşıma dahil edilmeyişi, AB'nin yapmış olduğu STA'lara Türkiye'nin dahil olmaması gibi nedenlerden dolayı Türkiye, Gümrük Birliği'nden istenilen seviyede fayda sağlayamamaktadır. Bu kapsamda Türkiye, gerekli reformları ve uyum çalışmalarını yapmakta, tarım, sanayi ve finans sektörlerin yapısında değişiklikler ve reformlar yaparak AB seviyesine ulaşmaya çalışmaktadır. Türkiye kendi çabalarıyla AB'nin yapmış olduğu STA'lara dahil olmaya çalışmakta ve üçüncü ülkelerle STA imzalamaya kadar geçen süre Türkiye ekonomisine büyük zararlar vermektedir.

¹³⁹ European Commission, Meetings of Commissioners and Turkish Minister of Economy discussed EU-Turkey trade relations, (Erişim) <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1232> , 1 Mayıs 2015

Bu olumsuzlukların yanında Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine sağladığı pek çok fayda yadsınmaz. Ortaklık Anlaşması'yla ürün çeşitliği ve kalitesinin artmasıyla Türk halkının refah seviyesinde hızlı bir şekilde artışlar görülmüş, standart özelliklere sahip ve pahalı ürün kullanma zorunluluğu ortadan kalkmıştır.

Gümrük Birliği'nin bir diğer faydası da yerli firmaların rekabet gücünü artırmasıdır. GB ilk yıllarında imalat sanayimizin rekabet gücünde gözle görülür şekilde düşüşler yaşanmış, AB çıkışlı firmalar Türkiye pazarında oldukça etkili olmuştur. Fakat GB'nin uzun vadeli etkisiyle, yerli firmalar rekabet gücünü artırmış kaybettiği pazar paylarını daha güçlü bir şekilde geri almışlardır. Teknolojik yapılarını yenileyen ve daha verimli çalışan çoğu Türk firması, AB çıkışlı firmaların yanı sıra uluslararası pek çok firmayla etkin bir şekilde rekabet edebilecek seviyeye gelmiştir.

Üretim teknolojisinin etkili bir şekilde kullanılmasıyla beraber üretimimizde artışlar olmuştur. Böylece katma değeri düşük ürünler yerine katma değeri yüksek olan ürünler ihraç edilmiş ve bu da dış ticaret açığının azalmasında etkili olmuştur. Tarım sektörünün, Türkiye GSYH'sinin büyük kısmını oluşturduğu göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin bu konuda henüz istenilen seviyeye gelmediği görülmektedir. Türkiye'nin bu konuda daha radikal yapıcı adımlar atması, Türkiye ekonomisine büyük faydalar sağlayacaktır.

1980'li yıllarda başlayan ve Gümrük Birliği ile hız kazanan ekonomide serbestleşme hareketleriyle, ekonomi daha dışa açık bir hale gelmiş ve böylece Türkiye dünya ekonomisine daha entegre olmuştur. Günümüzde Türkiye, birçok ülke ya da ülke gruplarıyla ticari ilişki yürütmektedir. Bu ülke grupları içerisinde Gümrük Birliği'nin getirmiş olduğu koşullar nedeniyle, Türkiye'nin en büyük ticari ve stratejik ortağı AB'dir. Bu bağlamda Türkiye'nin bir anda Gümrük Birliği'nden tek taraflı olarak vazgeçmesi, Türkiye ekonomisine büyük zararlar verecektir. Kısaca toparlayacak olursak GB'de eksikler ve zaman zaman tıkanmalar olsa da Türkiye GB'den küçümsenmeyecek faydalar sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve paranın icadına kadar takas usulüyle yapılan ticaret, paranın icadıyla çeşitlenerek ve artarak günümüzde çok farklı bir boyuta ulaşmıştır. İlk çağlarda insanlar sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak için ticari faaliyetler yaparken günümüzde temel ihtiyaçlarının yanı sıra kar elde etmek amacıyla ticari faaliyetler yapmaktadırlar.

Ticari faaliyetlerle uğraşanlar zamanla hitap ettikleri pazarlarla yetinmeyerek karlarını maksimize etmek için faaliyet alanlarından daha uzak olan pazarlara yönelmiş, buldukları ülkelerin sınırları dışında faaliyet gösterme ihtiyacı duymuşlardır. Tüm bunların neticesinde uluslararası özel ticari anlaşmalar imzalamış ve bu doğrultuda uluslar ticari faaliyetlerine yön vermişlerdir. Bu ticari anlaşmaların en önemlilerinden biri de gümrük birliğidir.

Ülkeler arasında vergi, harç, resim miktar ve kısıtlamaları belirli bir düzeye indiren ya da tamamen kaldıran gümrük birliğinin, temel amacı ülkeler arasında ticari faaliyetleri yaygınlaştırarak ülkelerin ekonomilerinin büyümesini desteklemek ve refah düzeylerini artırmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda günümüzde ülke ya da ülke grupları arasında kurulmuş AB Gümrük Birliği, Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği, Güneydoğu Asya Ulusları Topluluğu gibi pek çok gümrük birliği anlaşmaları mevcuttur. Örneklerini daha da artırabileceğimiz bu ortaklık anlaşmalarının ortak noktaları ticaretin önündeki engelleri kaldırarak ticareti yaygınlaştırmalarıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın dünya ekonomisine verdiği zararlar telafi edilmeden İkinci Dünya Savaşı başlamış, zor bir dönem geçiren ekonomiler bu gelişmeyle yeni bir sürece daha girmişlerdir. Türkiye her ne kadar savaşın son zamanlarına kadar tarafsız kalarak bu durumdan en az etkilenmeye çalışmışsa da savaşın olumsuz etkilerinden kurtulması mümkün olmamıştır. Yeni kurulmuş olan, kıt kaynaklarla ve devlet eliyle ekonomisini ayakta tutmaya çalışan Türkiye, bu dönemde savunma için ciddi paralar harcamıştır. İkinci dünya savaşından sonra genç Türkiye, savaşın olumsuz etkilerini azaltmak için çaba harcarken, malların gümrük vergisi alınmadan serbest dolaşımını öngören Avrupa Ekonomik Topluluğu'na da 1959 yılında başvuru yapmıştır. 1963

yılında Ankara Anlaşması ile taraflar arasındaki bugünkü Gümrük Birliği'nin temelini oluşturan ortaklık anlaşması imzalanmış, söz konusu anlaşma 1964 yılında yürürlüğe girmiş ve böylece Türkiye'yi ekonomik, hukuksal ve sosyal açıdan etkileyen Gümrük Birliği süreci başlamıştır.

Türkiye, Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa'dan hibe ya da kredi şeklinde çeşitli yardımlar almış ve sağlanan bu yardımlar enerji, sanayi, tarım, lojistik gibi alanların finansmanında kullanılmıştır. AB ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile Türkiye herhangi bir yükümlülük altına girmemiş tek Taraflı olarak kuru üzüm, fındık, tütün gibi ürünler AB'ye gümrük vergisi alınmadan sokulmuştur. 1973 tarihinde yürürlüğe Katma Protokolle Türkiye de AB'ye karşı sorumlu tutulmuş ve kademeli olarak taraflar aralarında serbest dolaşıma tabi olan mallarda gümrük vergilerini kademeli olarak düşürmeyi taahhüt etmişlerdir. Gerekli hazırlıklar ve düzenlemelerden sonra Türkiye-AB Gümrük Birliği Anlaşması, 1996 yılında, yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan ekonomide liberalleşme hareketleri hız kazanmış, Türk ekonomisi daha dışa açık bir hale gelmiştir. AB ile Türkiye arasında hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımı sağlanamamış olsa da sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergileri sıfırlanmış bu durum Türkiye'nin dış ticaret hacminin büyümesine olumlu katkı sağlamıştır. Gümrük Birliği ile beraber dikkat çeken bir konu da Türkiye'nin dış ticaretinde ithalat oranının, ihracat oranından daha fazla arttığıdır. Bu olumsuz durum Türk ekonomisini yavaşlatarak Türkiye'yi hedeflerinden uzağa düşürmektedir. Türkiye'nin bu olumsuzluktan kurtulmasının ve AB ile dış ticaretini dengede tutmasının en önemli yolu ise üretimi destekleyerek ithalatı teşvik etmesidir. Ulusal ya da uluslararası lojistik ağının yaygınlaştırılması, yapım aşamasında olan projelerin tamamlanması ve yeni projelerin bir an önce hayata geçirilerek asgari düzeyde AB seviyesinde bir lojistik ağının kurulması da Türk ithalatını destekleyecek başka bir husustur.

AB mallarının gümrük vergisi alınmadan Türkiye pazarına girmesi, Türkiye'nin gümrük gelirlerinin düşmesine neden olmuştur. Fakat bundan dolayı Gümrük Birliği'nin vergi gelirlerinde azalmaya neden olduğunu söylemek doğru değildir. Gümrük vergileri azalırken Gümrük Birliği'nin ticarete ve üretime yaptığı katkılar

sebebiyle, dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinde artışlar olmuştur. Türkiye'nin üretimi ve ticareti destekleyici politikalarını devam ettirmesi ülkenin vergi gelirlerinde artışa neden olmuştur.

Gümrük Birliği ticaret saptırıcı etkisiyle bazı ticari malların Türkiye'ye sanıldığı aksine daha pahalıya girmesine neden olmaktadır. Aynı nitelikte, kalitede ve daha ucuz olan bir ürün, Ortak Gümrük Tarifesi gereği alınan vergilerden dolayı AB dışından başka bir ülkeden ithal edildiğinde daha maliyetli olabilmektedir. Bu durum da Türkiye'yi AB'ye bağımlı bir pazar haline getirmekte dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır. Türkiye Gümrük Birliği'nden beklentilerini henüz tam olarak karşılayamamıştır. Özellikle kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşıma dahil olmaması Türkiye'nin bu beklentilerinin karşılanamamasında etkili olmuştur.

Türkiye, AB'ne tam üyelikte, Türkiye ile aynı zamanda başvuran diğer ülkelerle kıyaslandığında bu hedefinden uzak gözükmektedir. Serbest dolaşıma dahil olmayan konuların da serbest dolaşıma bir an önce dahil edilmesi, AB tarafından Türkiye'nin önüne koyulan engellerin kaldırılması ve Türkiye'nin gereken reformları ivedilikle tamamlaması gerekmektedir. Aksi halde bu süreçte Türkiye, Gümrük Birliği'nden elde ettiği faydaları daha üste taşıyamayacaktır.

Avrupa ve Türkiye gündemini meşgul eden önemli konulardan biri de Avrupa'nın diğer ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmalarıdır. Türkiye, Gümrük Birliği'ne dahil olduğu ve diğer ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi'ni uyguladığı halde AB yapmış olduğu ya da proje aşamasında olan serbest ticaret anlaşmalarına Türkiye'yi dahil etmemektedir. Türkiye'nin bu anlaşmalara dahil edilmeyişi, üçüncü ülkelerin mallarının Avrupa üzerinden Türkiye'ye gümrüksüz girmesi anlamına gelmektedir. Özellikle son yıllarda büyük tartışmalara neden olan AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması'nın gerçekleşmesi ve Türkiye'nin de buna dahil edilmeyişi Türk ekonomisine büyük zararlar verecektir. ABD menşeli mallar Türkiye pazarına gümrüksüz olarak girecek ve bu durum, Türk ekonomisine büyük zararlar verecektir. ABD-AB Serbest Ticaret Anlaşması ile yerli firmaların rekabet gücünün kırılması, gümrük gelirlerinin düşmesi gibi sıkıntıların yeniden yaşanılacak olması ve bu durumun sürekli olarak Türkiye aleyhine işleyecek olması, Türkiye'nin Gümrük Birliği hususunda ciddi kaygılar yaşamasına neden olmaktadır.

Gümrük Birliği, Türkiye'ye pek çok fayda sağlarken bir takım aksaklıklar ya da noksanlıklar nedeniyle Türkiye ekonomisine zarar vermektedir. Türkiye bu aksaklık ve noksanlıkları gidermek amacıyla uzun bir süredir AB ile müzakerelerde bulunmakta ve 2016 yılında bu sorunların giderilmesi amacıyla Gümrük Birliği'ni güncellemek istemektedir. Güncellenmiş bir Gümrük Birliği'nde AB'nin diğer ülkelerle yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmalarına Türkiye'nin de dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece Türkiye, kendi çabalarıyla AB'nin anlaşma yaptığı ülkelerle anlaşmaya çalışmayacak ve anlaşmanın yapılacağı zamana kadar geçen süreçteki ekonomik zararları bertaraf edecektir. Serbest Ticaret anlaşmalarının yanı sıra hizmetlerin kişilerin, sermayenin ve tüm tarım ürünlerinin herhangi bir kısıtlama ya da engelleme olmadan serbest dolaşıma dahil edilmesi, Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden gerçek anlamda faydalanması sağlayacaktır.

“Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri” başlıklı bu çalışmada Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkileri bilimsel olarak incelenmiş ve Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine daha çok olumlu katkılar sağladığı ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akçetin, Eyüp **“Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Küresel Lojistik Üs Olma Yolunda Türkiye”**, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 5, 2010, S.6.
- Aydoğan, Metin, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz**, Umay Yayıncılık, İzmir, 2006, S.101.
- Aykın, Sibel Mehter: **“Müzakere Sürecinde Türkiye’ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları: Taahhütler ve Gerçekleşmeler”**, Yönetim Ve Ekonomi Cilt:18 Sayı:2 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Manisa, 2011, S.163.
- Cardwell, Michael, Rodgers, Christopher: **“Reforming the WTO Legal Order for Agricultural Trade: Issues for European Rural Policy in the DOHA Round”**, The International and Comparative Law Quarterly, No. 4, 2006, S. 805-8014.
- Çelik, Yusuf: **“Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesinin Faydaları Ve Karşılaşılan Engeller”**, Gümrük Dünyası Dergisi, Sayı 52,2007, S. 22.
- Çak, Demet, Çak, Murat: **“Gümrük Birliği’nin Getirdikleri Götürdükleri: Dış Ticaret Vergileri Ve İhracat Gelirleri Analizi”**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2007-68,2007, S.49-52.
- Çalış, Şaban H. Akgün, Birol Kutlu, Önder, **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, Çizgi Yayınları, Konya, 2006, S.52.
- Çapanoğlu, Sema Gençay: **“İşletme Ve Sanayi Politikası”**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Yayın No: 270,2014, S.54-56.
- Çelikleş İbrahim: 2007–2013 **“Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı”**, Sayıştay Dergisi Sayı: 63, Ankara, 2006, S.43-44.

- Çimen Ahmet: **Gümrük Birliği ve Avrupa topluluğu Türkiye İlişkileri**, Ankara, Adil, 1996, S.12.
- Debreu, Gerard: “**Valuation Equilibrium And Pareto Optimum**”, Cowles Commission For Research , Vol.40, 1954, S.588.
- Demir, Osman: “**GB'nin İki Yılı**”, Dış Ticaret Dergisi, Sayı 11, Ekim, 1998.
- Devlet Planlama Teşkilatı: **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, DPT yayınları cilt-II, Ankara, 2004, S.12.
- Doğan, Naci: “**On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme**”, Mevzuat Dergisi, Sayı:79, 2004.
- Dura Cihan, Atik Hayriye: **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, 2 Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003, S.8.
- Er, İmran: “**Gümrük Birliği Sürecinde Gıda Sanayi**”, Gıda Mühendisleri Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, S.17-22.
- Erdönmez, Pelin Ataman:“ **Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma**”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 47,2003, S.38-39.
- Ertürk Emin: **Uluslararası İktisat**, Alfa-Aktüel Yayınları, İstanbul, 1998, S.144.
- Eymen, Erman: “**Tedarik Zinciri Yönetimi**”, Kaliteofisi Yayınları No: 14, 2007, S.7.
- Felicitas Nowak 'v.d.': “**The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey's Exports to the EU**”, Discussion Papers, Berlin,2005, S.6-8.

Gençkol, Metin: **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları Ve Türkiye**, DPT Yayınları, Ankara,2003, S.160-161.

Güney, Öge, Akbay, Oktay Salih: ” **Avrupa Birliği’nin Sanayi Politikası Ve Türk Sanayisi ’ne Etkileri**” ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7,2008,S.160.

Güven, Yılmaz: “**Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2008, S.75-78.

Hatıplı, Mustafa: “**Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması Ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri**”, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 29, 2012.

Köksal, Mehmet Zafer: **Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’nin İhracatında Yaşanan Gelişmeler: Dahilde İşleme Rejimi ’nin Kullanımı Ve Türk Otomotiv Sektöründen Ampirik Tespitler**, Ankara, 2011,S.11.

Kılıç, Ramazan: **Türkiye-AB ilişkileri Ve Gümrük Birliği**, Ankara, Hakan Basım Yayın Dağıtım, 3.baskı, 2014,S.28.

Koçak, Süleyman Yaman: ” **Ankara Anlaşması’ndan Müzakerelere Avrupa Birliği Mali Yardımları**”, Yönetim ve Girişimcilik, Sayı:2, 2009, S.3.

Lipsev, R.G. ve K. Lancaster: “**The General Theory of Second Best**,”Review of Economic Studies, 1957, S.1-11.

Meade James Edward: **Problems of Economic Union**, 1953.

Muller, Max: **Essentials Of Inventory Management**, Library Of Congress Cataloging İn, Puplication Data, 2011, S.1.

Oktay, Nüvit: **Dış Ticarete Giriş**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2009, S.224.

Öz, Ersan, Yeğen, Baki: “**AB Uyum Sürecinde Vergisel Düzenlemeler: İlerleme Raporları Analizleri Eşliğinde İstenenler Ve Gerçekleştirilenler**”, Vergi Raporu Dergisi, Sayı:179, 2014, S.16.

Özcanlı Selin: ” **Avrupa Birliği Yardımları Çerçevesinde Türkiye’ye Yapılan Yardımlar: Isparta Kilimcilik Eğitim Destek Ve Pazarlama Projesi Örneği**”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Maliye Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, S.31-32.

Özkan, Enes: ” **Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye Yönelik Mali Yardımlarının Vergisel Durumu** “ Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Isparta, 2010, S.116.

Öztürk, Şinasi, Nas, Fethi, İçöz, Ergün, “**24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı**”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, S.15-32.

Palabıyık, Serdar, Yıldız, Ali: **Avrupa Birliği**, ODTU yayıncılık, Ankara, 2006, S.25.

Seyidoğlu Halil: **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, 2013, S.205.

Sözer, Mısra, Gürkan, Dilek: “**Ce İşareti Ve Ülkemizdeki Uyum Çalışmaları**”, Kamu-İş; Cilt: 9, Sayı:1, 2007, S.134.

T.C Gümrük Birliği Bakanlığı: **Gümrük Ve Ticaret Bakanlığının Lojistik Sektörüne Yönelik Uygulamaları**, Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Yayın No: 8, Ankara,2003, S.4.

Tekeli İlhan, İlkin Selim: **Türkiye ve AT-I**, Ankara, Ümit Yayınları, 1993, S.21.

Temiz, Dilek: **“Gümrük Birliği İle Birlikte Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu Mu?”**, Ankara Avrupa Çalışanları Dergisi, Cilt No:1, 2009, S.115-138.

Teresa Reeves: **“Regional Development In The Eu And Turkey, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu”**, Ankara, 2006, S.35.

Terin, Mustafa, Keskin, Atilla, Terin, Seda: **” Gümrük Birliği'nin Türkiye-AB Tarım Ürünleri Dış Ticareti Üzerine Etkileri”**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,2012, S.135.

Tonus, Özgür: **“Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık Ve Sanayileşme”**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 17, 2007, S.196.

Toprak, Hayri: **“Mali Yardım Aracı (IPA) Ve Türkiye – Avrupa Birliği Mali Yardım İlişkileri”**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara,2010, S.101.

Tunçsiper Bedriye, Yakut, Şimal: **“Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi Ve Türkiye'nin Uyumu”**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, S.102-105.

Uysal, Ceren: **“ Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci Ve Son Gelişmeler”**, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 1, 2001, S.143.

Viner, Jacob: **The Customs Union İssue**, Oxford University Press, 1950.

W. Harrison, Glenn, F. Rutherford, Thomas, Tarr, David G.: **Economic Implications for Turkey of a Customs Union with the European Union**, The World Bank International Economics Department International Trade Division, 1996, S.2.

Walther, Ted : **Dünya Ekonomisi**, Çağlar, Ü. (çev) Alfa Yayınları, İstanbul,S.426-427

Yıldırım, Ertuğrul Dura, Cihan: “**Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış**”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 28, Ocak-Haziran 2007, S.141.

Yıldız, Habib, Yardımcıoğlu, Fatih: ”**Türkiye’ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları Ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması**”, C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2,2005,S.87.

Yüksel, Haluk: ‘**Otomotiv ihracatını 2014'te AB sırtladı**’ Anadolu Ajansı, 5 Ocak 2015, S.5.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AB Bakanlığı: **Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu,**

(Erişim),http://www.abgs.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, 19 Aralık 2014.

AB Bakanlığı: **Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları,**

(Erişim),www.abgs.gov.tr/index.php?p=5 29 Ocak 2015.

AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü: **30 Soruda Gümrük Birliği,**

(Erişim),<http://ab.gtb.gov.tr/ab-ile-iliskiler/30-soruda-gumruk-birligi>, 30 Temmuz 2014.

AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü: **"Sıkça Sorulan Sorular",**

(Erişim) <http://ab.gtb.gov.tr/sss#q2>, 28 Aralık 2014.

Avrupa Birliği Bakanlığı: **Türkiye – Ab Mali İşbirliği,**

(Erişim),http://www.ab.gov.tr/files/rehber/08_rehber.pdf, 24 Ekim 2014.

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı: **IPA-II Dönemi (2014-2020) ve Sektörel Yaklaşım,**

(Erişim),<http://www.diab.gov.tr/isbirligi-20-ipa-ii-donemi--2014-2020-.html>, 30 Ekim 2014.

Avrupa Komisyonu: **2014 Türkiye İlerleme Raporu,**

(Erişim),www.abgs.gov.tr, 15 Kasım 2014.

Aymen, Bülent: **"Bölgesel Lojistik Master Planları Kaynak İsrafı",**

(Erişim),<http://www.lojistikhatti.com/haber/2012/12/bolgesel-lojistik-master-planlari-kaynak-israfi>, 27 Ocak 2015.

Çorlu Sanayi ve Ticaret Odası: **Avrupa Birliğinin Türkiye'ye Yönelik Yardımları**,
(Erişim),www.corlutso.org.tr/_doc/09-abmaliyardim.doc, 20 Ekim 2014.

Damlacı, Cemalettin: **AB'nin Üçüncü Ülkelerle Yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye-AB Ekonomik İlişkilerine Etkisi**,
(Erişim) <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/cemallettin-damlaci-tr.pdf> 5 Şubat 2015.

Delegation Of The European : **Gümrük Birliği**, (Erişim),<http://www.avrupa.info.tr>, 1 Eylül 2014.

European Commission, **Enterprise And Industry Turkey 2014 SBA Fact Sheet**,
(Erişim),http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2014/turkey_en.pdf , 28 Nisan 2015.

European Commission, **Meetings of Commissioners and Turkish Minister of Economy discussed EU-Turkey trade relations**,
(Erişim) <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1232> , 1 Mayıs 2015.

European Union: **MEDA Programme**,
(Erişim),http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm , 20 Aralık 2014.

European Union External Action: **Euro-Mediterranean Partnership**,
(Erişim),http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm 25 Aralık 2014.

Gümrük Birliği-AB Bakanlığı: **Gümrük Birliği**,
(Erişim),<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46234> , 30 Temmuz 2014.

Hürriyet Gazetesi: **AB'den Türkiye'ye 6 Yılda 4,4 Milyar Euro Destek,**
(Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27280318.asp>, 20 Aralık 2014.

İktisadi Kalkınma Vakfı: **Güncel Rakamlarla Ab Ve Türkiye Arasındaki Göç Hareketleri,**
(Erişim), http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=546, 14 Kasım 2014.

İktisadi Kalkınma Vakfı: **31 Ocak 2013 E-Bülteni,**
(Erişim), <http://bulten.ikv.org.tr>, 19 Kasım 2014.

İktisadi Kalkınma Vakfı: **Mali İşbirliği,**
(Erişim), http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42, 30 Aralık 2014.

Karluk, Rıdvan: **“Gümrük Birliği Türkiye’ye Yaradı,”**
(Erişim), <http://akademikperspektif.com>, 14 Kasım 2014.

Keçeci, Adnan: **Türkiye’de Karayolu Taşımacılığı, ,**
(Erişim), http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-karayolu-tasimaciligi-.tr.mfa_21 Ocak 2014.

Milliyet Gazetesi, **“IMF Destekli 24 Ocak Türkiye’yi Dönüştürdü”**,
(Erişim), <http://www.milliyet.com.tr/imf-destekli-24-ocak-turkiye-yi/ekonomi/detay/1707660/default.htm> , 12 Nisan 2015.

Milliyet Gazetesi: **Yatırımda 2015'te En Yüksek Pay Ulaştıranın**, 03.11.2014 tarihli Sayısı,
(Erişim), <http://www.milliyet.com.tr/yatirimda-2015-te-en-yukse-pay/ekonomi/detay/1964179/default.htm>, 28 Ocak 2015.

MÜSİAD: Lojistik Sektör Raporu,

(Erişim),http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1malar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Sekt%C3%B6r%20Kurullar%C4%B1/Lojistik_Sektor_Raporu_2013.pdf, 18 Ocak 2015.

Özcan Hüseyin Avni: ”Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler”,

(Erişim),<http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/dundenbugune.pdf>, 3 Ekim 2014.

Özügergin, Şevket: AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye’ye Etkileri,

(Erişim)http://www.tuyap.com.tr/tr/index.php?main=m_yazi_detay1&Yazi=187-050312013&left=1_sevketozugergin , 20 Nisan 2015.

Martin Raiser, The Turkey-EU Customs Union at 20: Time for a Facelift,

(Erişim) <http://www.brookings.edu/blogs/future-development/posts/2015/03/16-turkey-europe-raiser>, 1 Mart 2015.

Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency: The Logistics Industry in Turkey,

(Erişim),<http://www.invest.gov.tr/ja-JP/infocenter/publications/Documents/TRANSPORTATION-LOGISTICS-INDUSTRY.pdf>, 24 Ocak 2015.

Seki, İsmail: “Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin Net İhracatı Üzerine Etkileri”,

(Erişim),http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/ismail_seki.pdf?ref=http://jerli.net, 17 Haziran 2014, S.6.

Tanyaş, Mehmet v.d.: Türkiye Lojistik Master Planı İçin Strateji Belgesi,

(Erişim),http://www.dtd.org.tr/_files/ulusal/ticc87mlojistikraporupdf.pdf, 26 Ocak 2015.

TBMM: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu (KPK) Bilgi Notu,

(Erişim),http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/genelbilgiler.htm, 2 Eylül 2014.

TBMM: Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçesi,

(Erişim),http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/turkiye_ab_tarihce.pdf, 5 Ocak 2015.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı: Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,

(Erişim)<http://ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1> , 30 Nisan 2015.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı: Taşımacılık Kapsamı,

(Erişim),<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=79>, 18 Ocak 2015.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı: 2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, ,

(Erişim),<http://www.abgs.gov.tr/files/TarimBalikcilikBsk/otpreformu.pdf>, 30 Aralık 2014.

T.C. Ekonomi Bakanlığı: Ticari Ekonomik Anlaşmalar,

(Erişim),www.ekonomi.gov.tr, 30 Aralık 2014.

T.C. Ekonomi Bakanlığı: Mevcut Serbest Ticaret Anlaşmaları,

(Erişim),http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/D%C4%B1%C5%9F%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/Serbest%20Ticaret%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/Genel_Bilgi.html , 27 Nisan 2015.

T.C. AB Bakanlığı: Katılım Sürecinde Müzakere Fasılları,

(Erişim),<http://www.ab.gov.tr>, 22 Kasım 2014.

T.C. AB Bakanlığı: **AB Müktesebatında Ortak Düzenlemeler Üye Devletlere Bırakılan Konular,**

(Erişim),http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ortak_alan_calismasi_with_links_05_0 8 Kasım 2014.

T.C. AB Bakanlığı: **Gümrük Birliği,**

(Erişim),<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>, 7 Kasım 2014.

T.C. AB Bakanlığı: **Türkiye-AB İlişkileri,**

(Erişim),www.abgs.gov.tr, 2 Eylül 2014.

T.C. Dışişleri Bakanlığı: **Türkiye-AB ortaklık Komitesi,**

(Erişim),<http://www.mfa.gov.tr>, 2 Eylül 2014.

Türk Akreditasyon Kurumu: **Akreditasyon Nedir,**

(Erişim),<http://www.turkak.org.tr/TURKAKSITE/AkreditasyonAkreditasyonNedir.aspx> 28 Aralık 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı: **“Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”**,

(Erişim),<http://www.ekonomi.gov.tr/avrupabirligi/index.cfm?sayfa=DAA1AF76-D8D3-8566-452093FFD30787C1>, 1 Ağustos 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı: **Türkiye-AB İlişkileri,**

(Erişim),<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1>, 2 Eylül 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: **Türkiye-AB ortaklık Komitesi,**

(Erişim),<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-ortaklik-komitesi.tr.mfa>, 3 Eylül 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı: **Türkiye-AB İlişkileri,**

(Erişim),<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1>, 3 Eylül 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı: **Türkiye-AB Mali İşbirliği**,
(Erişim),<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5>, 25 Ekim 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı: **Türkiye-AB Mali İşbirliği**,
(Erişim),<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5>, 29 Ekim 2014.

Türkiye İhracatçılar Meclisi: **TİM AB Bülteni**,
(Erişim),<http://www.tim.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B12193b04-c82f-4dc6-95f6-6e040653fd70%7D/Files/TIM%20AB%20BULTENI%20MAYIS%202014.pdf>,
25 Aralık 2014.

Türkiye İstatistik Kurumu: **T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 31 Aralık 2014 Haber Bülteni**,
(Erişim),<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16081>, 1 Ocak 2015.

UTİKAD: **Türkiye'deki Lojistik Köyler Ve Önemi**,
(Erişim)<http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=10633>, 25 Ocak 2015.

UTİKAD: **Lojistiğin 2013 Atılımı**,
(Erişim) <http://www.utikad.org.tr/db/images/LOJISTIK2.pdf>, 26 Ocak 2015.

World Bank: **2014 Ab-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu**,
(Erişim),<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-tr.pdf>, 25 Aralık 2014.

Yavaş, Mahmut: **‘Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye’**,
(Erişim),<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/frmmakale/2001-4/2.pdf>, 5 Ekim 2014.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yavuz Özdemir

Doğum Yeri ve Tarihi : Elazığ / 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : İşletme / İşletmecilik

Yüksek Lisans Öğrenimi : Uluslararası Ticaret ve Finansman

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İletişim

E-posta : yavuzozdemir85@gmail.com

Tarih : 26 / 06 / 2015